

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

До 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
І ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Збірник наукових праць магістрантів

Випуск 9

Харків
2021

УДК 378

Актуальні проблеми початкової школи і підготовки вчителів початкових класів: зб. наук. пр. / за ред. В. В. Ушмарової. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. Вип. 9. 138 с.

Затверджено до друку редакційно-видавничою радою ХНПУ імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 11 листопада 2021 р.).

Збірник наукових праць магістрантів (випуск 9) присвячено 300-річчю від дня народження Г. С. Сковороди, видатного українського просвітителя-гуманіста, філософа, педагога, поета та музиканта. У збірнику представлені наукові праці магістрантів, які висвітлюють проблеми початкової школи та професійної підготовки сучасного вчителя початкових класів.

УДК 378

Статті друкуються у авторській редакції.

Відповідальний за друк.: Агаркова Наталія Олександрівна

ЗМІСТ

<i>Байкова А.</i> Форми та методи підготовки майбутнього вчителя початкових класів до взаємодії з батьками учнів	5
<i>Безверха К.</i> Формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу	10
<i>Бендриковська А.</i> Підготовка майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів	14
<i>Большова О.</i> Формування моральних уявлень у молодших школярів у сучасній школі	19
<i>Бугайова Д.</i> Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності	25
<i>Галковська Т.</i> Формування медіакультури молодших школярів у освітньому процесі початкової школи	29
<i>Гарна Г.</i> Умови підготовки майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів	36
<i>Гудзь Л.</i> Можливості використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи	42
<i>Донченко Ю.</i> Формування позитивного ставлення до навчання у учнів початкових класів	47
<i>Дудяк А.</i> Підготовка майбутніх учителів до організації групової роботи молодших школярів	52
<i>Задорожна С.</i> Формування комунікативної компетентності молодших школярів в освітньому процесі	57
<i>Заїка Т.</i> Підготовка майбутніх учителів молодших класів до впровадження в освітній простір здорового способу життя	61
<i>Зеленова М.</i> Формування ікт-компетентності майбутнього вчителя початкових класів	66
<i>Іванова Ю.</i> Формування здорового способу життя молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	70

<i>Іванько А.</i> Підготовка майбутніх учителів початкових класів до впровадження інклюзивних форм навчання	75
<i>Колодяжна К.</i> Методи запобігання та вирішення конфліктів у закладах вищої освіти	80
<i>Коломійцева А.</i> Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО	86
<i>Кондратьєва А.</i> Реалізація принципів інтегрованого підходу до навчання учнів перших класів НУШ	91
<i>Леонова А.</i> Ідеї козацької педагогіки у педагогічній спадщині Г.М. Хоткевича	97
<i>Лучка Р.</i> Розвиток креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки	102
<i>Селютіна С.</i> Діагностика рівня фонетико-фонематичного недорозвонення мовлення у дітей старшого дошкільного віку	106
<i>Сергенюк І.</i> Особливості корекційно-логопедичної роботи із дітьми молодшого шкільного віку із стертою дизартрією	110
<i>Служенко А.</i> Питання підготовки вчителя в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського	114
<i>Старовойтова О.</i> Підготовка майбутніх учителів до організації та проведення ранкових зустрічей	120
<i>Трохименко Т.</i> Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії	125
<i>Чижмак А.</i> Музикотерапія як засіб розвитку емоційного інтелекту для корекції тривожності молодших школярів	131

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

Байкова Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. О. Агаркова

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками учнів. Аналізуються наукові погляди на визначення поняття «готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної взаємодії з батьками учнів». Формулюються висновки, що свідчать про неоднозначне розуміння та тлумачення даного поняття. Визначено та обґрунтовано форми та методи роботи, які сприяють професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками учнів.

Ключові слова: *майбутні вчителі початкових класів, педагогічна взаємодія, батьки, молодші школярі.*

The article considers the problem of preparing future primary school teachers to interact with parents of students. Scientific views on the definition of «readiness of the future primary school teacher for pedagogical interaction with parents of students» are analyzed. Conclusions are formulated that indicate ambiguous understanding and interpretation of this concept. An attempt is made to identify and justify the forms and methods of work that contribute to the professional training of future primary school teachers to interact with parents of students.

Key words: *future primary school teachers, pedagogical interaction, parents, junior schoolchildren.*

Актуальність проблеми. Сучасна система освіти накопичила значний досвід з питань взаємодії школи та сім'ї. Однак, на жаль, продовжують існувати протиріччя у взаємних очікуваннях вчителів та батьків, взаємна незадоволеність від частоти, змісту і спрямованості спілкування. Тим часом, одним з компонентів формули НУШ є педагогіка партнерства, яка проголосила батьків суб'єктами освітнього процесу та поклала на них відповідальність за якість вирішення завдань навчання і виховання дітей [8, с. 14]. Так як, лише у співпраці вчителя та батьків учня, спільності мети і вимог можливо досягти значних досягнень у навчанні та вихованні дитини. Адже, вчителі повинні вміти взаємодіяти з батьками з метою спільного вирішення завдань навчання й виховання учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи розкрито в наукових дослідженнях таких учених, як: Н. Бібік, Н. Глузман, О. Комар, С. Литвиненко, О. Матвієнко, О. Савченко, Л. Хомич та ін. Окремим питанням роботи вчителя з батьками учнів присвячені наукові праці

Т. Алексеєнко, О. Газмана, Т. Говоруна, І. Трухіна та інших. Дослідження Р.Овчарова, Г. Радчук та ін. присвячено формуванню усвідомленого батьківства й батьківській компетентності; шляхи формування педагогічної культури батьків вивчали В. Костів, М. Стельмахович та ін). Окремі компоненти готовності до роботи з батьками молодших школярів обґрунтовано М. Стрельниковою, І. Трубавіною та іншими. Однак проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до взаємодії з батьками учнів вважаємо висвітленою недостатньо.

Оскільки проблема взаємодії майбутніх вчителів з батьками учнів залишається актуальною, визначаємо, що **метою статті** є узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури з питань підготовки майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками учнів та висвітлення форм та методів, що сприяють даній підготовці.

Основна частина. Наявність безлічі підходів до визначення поняття «готовність» свідчить про те, що дана проблема як і раніше є актуальною. Аналіз поняття «готовність» показав, що у більшості досліджень мету та результат професійної підготовки співвідносять з поняттям «готовність». Це тому що ефективність будь-якої діяльності визначається психологічною (Б. Ананьєв, Д. Узнадзе) та практичною готовністю до неї (А. Деркач, М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Крутецький, В. Моляко) [6, с. 9]. Наприклад, М. Дяченко, Л. Кандибович та В. Моляко відзначають готовність як основну первинну умову успішного виконання будь-якої діяльності. Науковці вважають, що виникнення стану готовності до діяльності починається з постановки мети на основі потреб і мотивів, або усвідомлення людиною поставленим перед нею завданням [9]. Педагоги впевнені, що тільки після цього можна розробляти плани, моделі та схеми наступних дій людини [9].

Є. Ільїн та О. Мороз уточнюють поняття «готовність» як «стан психічної та фізіологічної готовності до дії або діяльності» [5, с. 68]. Деякі науковці (В. Борисов, М. Вієвська, Л. Кадченко, О. Полякова та інші) прирівнюють поняття «готовність» до «здатності», та пропонують наступне визначення: «готовність - це здатність до діяльності, яка виражається в активному позитивному ставленні до неї, схильності займатися нею, переходить в пристрасну захопленість» [1]. Окрім того, деякими науковцями в поняття «готовність» вкладається й наявність певного запасу знань, умінь та навичок у відповідній області, галузі, сфері, діяльності [1]. Таким чином, наявність великої кількості підходів до визначення поняття «готовність» свідчить про те, що дана проблема як і раніше є актуальною. Ми поділяємо підхід І. Дичківської [4], згідно з яким професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки і самовизначення, освіти та самоосвіти, виховання й самовиховання.

У професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель з початкової освіти

(з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.) в переліку трудових функцій (професійних компетентностей, що входять до них) дана компетенція виділяється у розділі «Компетентність педагогічного партнерства» (Б 3) й формулюється так: випускник «здатний залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства (Б 3.2)) [3]. Значимість даного вміння підкреслюється й у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня (23.03.2021 р. № 357 «ПР-16») [10]. Саме тому в умовах реалізації нового Професійного стандарту майбутньому вчителю початкових класів необхідно переосмислення сутності педагогічної взаємодії з батьками учнів.

У зв'язку з цим, виникає потреба скоригувати поняття «готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної взаємодії з батьками учнів». У юридичній енциклопедії сутність поняття «батьки» розкривається як батько та мати, які записані органами реєстрації актів цивільного стану в книзі народжень і свідоцтві про народження дитини [11]. Так, готовність до роботи з сім'єю учня у своїй роботі розглядала Н. Бугаєць як цілісне, складне особистісне утворення, інтегративну властивість особистості, що забезпечує високі результати взаємодії школи з батьками й включає професійно-педагогічні погляди та переконання, професійну спрямованість психофізіологічної, емоційно-вольової сфер особистості, професійні знання, вміння й прагнення працювати з батьками в сучасних умовах, самооцінку, етичну, педагогічну культуру педагога [2, с. 6]. Ми погоджуємося з дослідницею, що мета підготовки студента до роботи з сім'єю учня реалізується через його готовність до реалізації функцій учителя у взаємодії з сім'єю. В. Кан-Калік аналізує педагогічну взаємодію у зв'язку з педагогічним спілкуванням. Змістом педагогічної взаємодії, на думку науковця, є обмін інформацією, пізнання особистості, надання виховного впливу. Отже, взаємодія – процес, заснований на партнерстві педагога та батьків, у якому зосереджуються їх спільні зусилля щодо розвитку дитини, координуються дії щодо її навчання та виховання. Цими компетенціями має володіти майбутній учитель початкових класів. С. Мостова визначає готовність майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з батьками як стійкий, дієвий, результативний процес спілкування, взаємовідносин між вчителем та батьками учня [5, с.69]. А. Смирнова, О. Коротаєва вважають, що готовність майбутнього педагога до взаємодії з сім'єю – це складний педагогічний процес, спрямований на освоєння системи знань, умінь, способів діяльності, досвіду та цінностей, що характеризують результативність узгодженості дій суб'єктів та їхньої співпраці, які відображають сутність взаємодії та розкриваються в ході його здійснення [6; 9, с. 19]. Досліджуючи готовність вчителя початкових класів до взаємодії з батьками учнів, Є. Яковлева зазначає, що така взаємодія – це

«організація їхньої спільної діяльності, в якій досягається вироблення єдиного погляду на виховання дітей; спільність у визначенні цілей виховання; певний ступінь узгодженості у виборі методики та техніки виховних впливів, встановлення емоційно-позитивних відносин у тріаді «педагог – батьки – діти» [5]. На основі проведеного аналізу, вважаємо, що підготовка майбутніх вчителів початкових класів до взаємодії з батьками молодших школярів являє собою цілісний, складний багатокомпонентний процес оволодіння студентами спеціальними знаннями, уміннями, навичками, практичним досвідом щодо взаємодії з батьками учнів. Під взаємодією майбутнього вчителя початкових класів з батьками учнів ми розуміємо організацію їх спільної діяльності, в якій досягається вироблення єдиного погляду на виховання учня; встановлення емоційно-позитивних відносин «вчитель-батьки-діти». Тож необхідно посилити зміст підготовки майбутніх вчителів початкових класів до взаємодії з батьками учнів, а саме формування у студентів умінь, пов'язаних з організацією взаємодії з сім'єю, наповнити зміст підготовки новими формами та методами навчання.

Для формування у майбутніх вчителів початкової школи компетенції у питанні організації взаємодії з батьками учнів має бути система цієї підготовки, що має за мету надати майбутнім вчителям початкової школи систематизовані знання зі специфіки організації взаємодії з учнями та їх батьками, форми, методи та засоби педагогічного впливу на сім'ї для покращення стану виховання учня, принципи співробітництва та взаєморозуміння з батьками учнів тощо. Таким чином, зміст цієї підготовки має бути спрямований на те, щоб: ознайомити студентів з типологією та особливостями сімей, їх виховним потенціалом; озброєння студентів різноманітними методиками вивчення сімей учнів, сучасними формами і методами роботи з сім'ями учнів; виховання у студентів культури спілкування у процесі взаємодії з батьками учнів та ін. [7].

Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до взаємодії з батьками учнів повинна відбуватись протягом навчання. Аналіз навчальних програм дисциплін педагогічного циклу (педагогіка, теорія і методика виховання, основи педагогічної майстерності) дав змогу виокремити теми, які опановуючи студенти засвоюють такі питання: сімейне виховання; виховні функції сім'ї; особливості та структура сучасної сім'ї; напрямки, форми та методи роботи з батьками учнів; види батьківського авторитету; культура педагогічного спілкування вчителя з батьками учнів тощо. Під час вивчення педагогічних дисциплін у студентів формуються теоретичні знання про сім'ю та зміст взаємодії вчителя з батьками учня. Пропонуємо використовувати такі інтерактивні методи навчання під час викладання навчальних дисциплін, як: 1) проблемні лекції з метою ознайомлення студентів зі способами організації взаємодії із сім'єю на основі педагогіки партнерства; 2) дискусії з метою

формування у майбутніх вчителів початкової школи потреби в зміні стереотипів взаємовідносин з учнями та їх батьками при організації навчально-виховного процесу; 3) тренінгові вправи, пов'язані з розвитком навичок спілкування з налагодження позитивних взаємин із молодшими школярами та його батьками; 4) включення студентів у дослідницьку діяльність з питань організації взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів; 5) робота в групах з розробки методичних порад роботи школи з батьками учнів (напр., методика та технології проведення батьківських зборів, зустрічей педагогів з батьками, проведення індивідуальних консультацій батьків учнів, організація тренінгів для батьків щодо вирішення проблем сімейного виховання тощо). З метою систематизації та закріплення здобутих знань, умінь та навичок щодо роботи майбутнього вчителя початкових класів з батьками учнів пропонуємо під час вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» навчати студентів створювати методичне портфоліо, де будуть зібрані напрацювання у вигляді зразків документів, анкет для батьків з вивчення різних питань, тематика бесід з батьками тощо. Даний вид роботи є ефективним засобом у самовихованні студентів. Успішному включенню студентів у реальну взаємодію з батьками учнів сприятимуть вирішення педагогічних кейсів та задач, аналіз педагогічних ситуацій, ігрові методи та рольові тренінги із взаємодії з батьками. Окреме місце займає педагогічна практика, під час якої майбутні вчителі можуть тренуватися у підготовці та проведенні родинних свят та брати участь у проведенні батьківських зборів.

Висновки. Вважаємо, що розглянуті рекомендовані форми та методи підготовки майбутніх вчителів початкової школи до взаємодії з батьками учнів початкових класів сприяють формуванню у студентів стійких професійних мотивів, засвоєнню знань та умінь з даної взаємодії в реальних умовах початкової школи, орієнтації майбутніх учителів на постійну творчу роботу над професійним самовдосконаленням. Отже, дозволить вивести підготовку майбутніх вчителів початкової школи до взаємодії з батьками учнів на якісно новий рівень, що відповідає вимогам часу та забезпечує реалізацію вимог професійного стандарту.

Список використаних джерел

1. Антошків Ю. М. Вдосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МНС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів: Львів. держ. ун-т фіз. культури, 2006. 20 с.
2. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2002. 15 с.
3. Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста). Реєстр професійних стандартів. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=22daac6a-f0db-4de0-8d49-47aa6b2ecb99>

4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Єлова Т. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійного самовизначення: теоретичні аспекти // *Педагогічний часопис Волині*. № 1 (4). 2017. С. 66-70.
6. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія» // Проблема формування готовності майбутнього вчителя до самовиховання у процесі індивідуалізації професійної підготовки. Вип. № 46, Харків, 2014. С. 127
7. Любчак Л. В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник. 2-е вид., доп. / Л. В. Любчак. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2012. 149 с.
8. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>.
9. Основні напрями реформування вітчизняної педагогічної освіти // *Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії*. К., 2008. С. 19-20.
10. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність – 013 Початкова освіта. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 357. URL: <http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/ДЕРЖАВНИЙ-СТАНДАРТ-ВИЩОЇ-ОСВІТИ-013-ПО-бакалавр-2021.pdf>
11. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : 6 т. / Рекдол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.». URL: <http://leksika.com.ua/19980614/legal>

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ГОТОВНОСТІ ДО МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

Безверха Ксенія
Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор А. С. Ткачов

У статті розглянуто проблему формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «етнокультурний підхід». Зазначено основні параметри етнокультурного статусу особистості. Охарактеризовано основні риси готовності майбутніх учителів початкових класів до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу. Визначено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу.

Ключові слова: майбутні учителі, початкові класи, моральне виховання, етнічна культура, етнокультурний підхід.

The article considers the problem of formation of future primary school teachers' readiness for moral education of junior schoolchildren on the basis of ethnocultural approach. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of "ethnocultural approach" is determined. The main parameters of the ethnocultural status of the individual are indicated. The main features of readiness of future primary school teachers for moral education of junior schoolchildren on the basis of ethnocultural approach are characterized. The pedagogical conditions of formation of readiness of future primary school teachers for moral education of junior schoolchildren on the basis of ethnocultural approach are determined.

Key words: future teachers, primary school, moral education, ethnic culture, ethnocultural approach.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку освіти України особливого значення набуває підготовка вчителів до морального виховання молодших школярів. Особливість педагогічної діяльності вчителя початкових класів полягає в тому, що здійснюючи освітній процес він навчає і виховує учнів, опираючись на життєво-необхідні цінності та складові моральної основи особистості. Для такої діяльності потрібен учитель, який вірить у силу виховання учнів, що ґрунтується на цінностях рідної культури. З огляду на це, проблема формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів частково відображено в наукових працях таких дослідників як: Є. Артамонова, Л. Бережнова, Г. Волков, І. Набок, М. Поташнік, С. Серякова, К. Ушинський, Е. Хакімов, В. Щеглов тощо.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт із досліджуваної теми, поза увагою науковців залишилися питання щодо формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу.

Мета статті – теоретично обґрунтувати процес формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу.

Основна частина. Етнічна культура є своєрідним феноменом, що дозволяє етносу існувати, а його представникам ідентифікувати себе з певною групою, адаптуватися до життя і соціалізуватися. Велике значення в етнічній культурі відіграє етнічна картина світу, яка визначає

соціальну діяльність представника етносу і його ставлення до світу, природи, суспільства, тощо. Важливе місце в етнічній культурі займають народні педагогічні традиції, зокрема етнопедагогіка, яка забезпечує природність і ефективність виховного впливу в аспекті соціалізації особистості в етнокультурному соціумі на основі морального виховання [3].

Слід зазначити, що важливою складовою освіти є національна, етнокультурна освіта, що має глибокі традиції. Так, відомий педагог К. Ушинський, вважав за необхідне спиратися в освіті на принцип народності, що сприяє вихованню у дітей патріотизму, любові до рідної мови, народної культури, а також враховувати в змісті освіти взаємозв'язок загальнолюдського і національного [5]. Зараз сучасні вчені вважають, що національна, етнокультурна освіта спрямована на розвиток людини як суб'єкта етносу і як громадянина багатонаціональної держави, що здатний до самовизначення в умовах світової цивілізації [2].

Етнічна культура знаходить своє відображення в мові, одязі, фольклорі тощо. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до морального виховання молодших школярів вимагає розуміння етнокультури та відносин між представниками інших етнічних спільнот. Для цього необхідно формувати у майбутніх фахівців етнокультурну компетентність. Науковець Л. Маєвська визначає її як «ступінь засвоєння педагогом знань традиційної культури народу, інтеріоризації її цінностей, теоретичної і практичної готовності педагога до застосування цих цінностей у практичній педагогічній діяльності» [6].

Проаналізувавши вплив етнічної позиції на професійну діяльність педагога, О. Ткаченко визначила основні параметри етнокультурного статусу особистості: автостереотипи, психологічний суб'єктивно-чуттєві (афективні) компоненти етнічної ідентичності, прагнення брати участь в національно культурних видах діяльності; стереотипи відносно чужої культури (гетеростереотипи); міжетнічна толерантність, поведінка у відношенні до представників інших народів [7].

Також питання розвитку етнокультурного потенціалу майбутніх учителів початкових класів набувають актуальності в полікультурному освітньому просторі. Так, С. Хрипко відзначає, що «без фундаментальних знань про культуру свого народу і народів світу неможливий повноцінний розвиток громадянського суспільства взагалі і людини-гуманіста зокрема» [1].

Необхідно підкреслити, що етнокультура є одним з найважливіших факторів морального становлення і розвитку особистості, адже вона забезпечує формування ціннісних орієнтацій та виступає головною умовою успішного функціонування суспільства і держави, а етнокультурний підхід є природним принципом морального виховання,

адже він ґрунтується на таких цінностях етнокультури, як сім'я, Батьківщина, природа, праця, дружба тощо [4].

Опираючись на вищезазначене можемо сказати, що етнокультурний підхід, який реалізується в процесі формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів можна трактувати як підхід, що відображає етнокультурні принципи, реалізація яких в освітньому процесі сприяє формуванню у майбутніх учителів початкових класів громадянської і патріотичної свідомості, цілісного уявлення про етнічну культуру, теорію і методику етнокультурної освіти тощо.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав нам змогу визначити готовність майбутніх учителів початкових класів до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу як особистісну і професійну освіту, що передбачає мотиваційно-ціннісне відношення до професійної діяльності щодо морального виховання молодших школярів, володіння теоретичними і методичними знаннями, практичними вміннями та навичками організації цього процесу, знання традиційної культури виховання й усної народної творчості, що відображають моральні цінності народу, володіння методами і прийомами реалізації духовно-морального потенціалу етнокультурного підходу у виховній роботі з молодшими школярами.

Слід зазначити, що готовність майбутніх учителів початкових класів до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу передбачає:

- наявність глибоких знань у визначенні понять «моральність» і «етнокультура» в галузі сучасних педагогічних технологій щодо формування моральної культури молодших школярів;
- наявність стійкого інтересу до процесу морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу, виявлення морального потенціалу творів усної народної творчості та художніх творів українських письменників і поетів;
- наявність умінь виявляти моральний потенціал творів усної народної творчості і художніх творів українських письменників і поетів та реалізовувати його в навчальній і позакласній діяльності, використовуючи сучасні педагогічні технології для формування моральної культури молодших школярів.

Зауважимо, що ефективність формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу забезпечується під час реалізації наступних педагогічних умов:

- введення в освітній процес ЗВО моделі формування у майбутніх вчителів готовності до морального виховання молодших школярів на основі етнокультурного підходу;

- інтеграція дисциплін загального і гуманітарного циклу на основі духовно-моральних цінностей українського народу;
- створення інформаційного етнокультурного середовища для вдосконалення знань і умінь майбутніх вчителів з морального виховання молодших школярів.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що зараз соціуму потрібен учитель початкових класів, який знає і розуміє роль етнокультурних цінностей у моральному вихованні молодших школярів та вміє здійснювати освітній процес на основі етнокультурного підходу.

Список використаних джерел

1. Аксіологія освіти в сфері комунікативної культури: ціннісні акценти; комунікативні тенденції; дистанційний формат: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Хрипко С.А. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 270 с.
2. Будник О. Особливості української етнопедагогіки. Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій. 2002. № 2. С. 116-118.
3. Васякович Г., Черніков П. Етнопедагогіка і морально-естетичне виховання учнів: методичний посібник. Чернігів: Редакційно-видавничий відділ управління по пресі, 1994. 24 с.
4. Кожевников В. Оптимізація навчальної діяльності. *Рідна школа*. 1995. № 2-3.
5. Людина як предмет виховання: [урив. передмови]. К. Д. Ушинський. Педагогічна майстерність: хрестоматія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2006. С. 275-276.
6. Маєвська Л. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання молодших школярів. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр.* 2010. Вип. 28. С. 334–342.
7. Ткаченко О. Застосування ідей К.Д.Ушинського в процесі формування в майбутніх учителів етнопедагогічної компетентності. URL: // <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 17.05.2021).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бендриковська Анна
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В.О. Шищенко

У статті висвітлено проблему формування професійних умінь і навичок, які належать до тих актуальних труднощів, що виникли у зв'язку з перебудовою національної системи освіти в контексті її демократизації і гуманізації, формування креативної, всебічно розвиненої, компетентної особистості, носія національних, загальнолюдських цінностей. Розкрито сутність підготовки майбутніх учителів до

використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Ключові слова: професійна підготовка, підготовка майбутніх учителів початкової школи, дидактична гра, молодші школярі.

The article highlights the problem of forming professional skills that belong to the current difficulties that have arisen in connection with the restructuring of the national education system in the context of its democratization and humanization, the formation of creative, comprehensive, competent personality, bearer of national and universal values. The essence of preparation of future teachers for the use of didactic games in the educational activities of junior schoolchildren is revealed.

Key words: professional training, training of future primary school teachers, didactic game, junior schoolchildren.

Актуальність проблеми. Проблема підготовки майбутнього вчителя-початківця до використання дидактичної гри завжди привертала чималу увагу, як і з боку педагогів-класиків, так і вчених та науковців сучасності, адже саме з їх допомогою ми сприяємо розвитку в учнів зосередженості, спостережливості, міркуванню.

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на засадах особистісно-орієнтовного і компетентного підходів до навчання дітей. Зміст освіти відповідно до Державного стандарту мотивує дітей на досягнення індивідуального розвитку. Реформа початкової, середньої та старшої школи націлює на те, щоб використовувати всі можливі підходи, можливості та ресурси для підвищення ефективності освітнього процесу.

Найкращі можливості для розумового розвитку та його здібностей у молодших школярів, їх пам'яті, логічного і критичного мислення, інтуїції, уваги, уяви, характеру емоційно-вольової сфери надає використання дидактичних ігор на уроках. У дитячі роки гра є основним видом діяльності дитини. Ігровою діяльністю ми займаємося з самого дитинства і тому вона є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю молодших школярів на відміну від інших форм роботи з учнями початкової школи, створює необхідні умови для ефективної організації навчального процесу у предметах шкільного циклу. Дидактичні ігри допоможуть досягти високої якості знань учнів, сформувати навички самостійної розумової праці, розвинути творчі здібності, і, як наслідок, сформувати творчу особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний розгляд проблем використання ігор в навчальних цілях пов'язаний з іменами таких науковців як Л. Артемової, А. Арутюнова, Н. Бабич, А. Вербицького, К. Волинець, Л. Виготського, А. Гумецької, Д. Ельконіна, Л. Кочиніна, Н. Кудикіної, О. Лаврієнко, О. Леонтьєва, А. Макаренка, Є. Мінського, Б. Нікітіна, П. Підкасистого, А. Сікорського, В. Сухомлинського, Н. Тализіної, О. Усова, І. Ющука та інших.

Цю проблему також розглядали такі сучасні науковці як Л. Бекірова, Л. Коваль, Н. Куліш, О. Руденко, О. Савченко та інші.

Незважаючи на достатньо велику кількість сучасних робіт із досліджуваної теми, сьогодні є потреба у пошуку нових методів для того, щоб дійсно підготувати майбутніх учителів до використання дидактичних ігор на уроках в початковій школі. Напрацьовані матеріали потребують подальшого осмислення й аналізу. Адже в умовах значно зміненого соціально-політичного та екологічного середовища до майбутнього вчителя висуваються більш широкі вимоги.

Мета статті полягає в розгляді наукових підходів та їх сутності до проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Основна частина. Проблема формування професійних умінь і навичок належить до тих актуальних проблем, які виникли у зв'язку з перебудовою національної системи освіти в контексті її демократизації і гуманізації, формування креативної, всебічно розвиненої, компетентної особистості, носія національних, загальнолюдських цінностей. Одним з найперспективніших шляхів виховання і навчання учнів, озброєння їх необхідними вміннями та навичками є впровадження активних форм і методів навчання, серед яких вагоме місце займають дидактичні ігри.

Використання дидактичних ігор на уроках сприяє розвитку в учнів зосередженості, спостережливості, міркуванню, у зв'язку з цим ця тема є актуальною.

Гра – діяльність людини яка має розважальну та навчальну мету. Дидактична гра це – активна навчальна діяльність, в якій існує моделювання різних ситуацій, явищ та різних процесів, за допомогою яких дитина краще засвоює матеріал. Саме у дидактичній грі основним типом діяльності є навчальна діяльність, яка вплітається в ігрову і значно покращує інтерес дітей до навчання.

Основними напрямками підготовки майбутнього вчителя визначається комплекс методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів вищої школи до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму. Проте зауважимо, що вчені дещо по-різному підходять до трактування поняття «підготовка» [5, с.4].

Сучасна система професійної підготовки майбутніх педагогів, на думку О.Кучерявого, являє собою цілісну педагогічну систему, метою якої є підготовка професіоналів і яка виконує суспільне замовлення з підготовки компетентних фахівців та враховує потреби студентів щодо їхнього особистісного і професійного становлення [3, с.165].

Провідними напрямками педагогічної підготовки спеціаліста С. Гончаренко вважає засвоєння і використання основних положень

педагогічної науки, провідних методів та прийомів стимулювання навчальної діяльності, формування наукового світогляду, поглиблене вивчення методики викладання свого предмета, засвоєння національної культури на основі загальнолюдських цінностей. Кінцевим результатом зазначеної підготовки, на його думку, є готовність до розв'язання різного рівня педагогічних завдань [1, с.112].

Однією з актуальних проблем вищої школи, на думку Л. Хомич, є розробка сучасної концепції формування майбутнього вчителя. Учена наголошує на тому, що потребує вдосконалення насамперед їхня професійно-педагогічна підготовка, зокрема, її конкретизація і наближення до майбутньої професійної діяльності. З огляду на це, зауважує вчена, з особливою гостротою постає «проблема оволодіння майбутніми вчителями сучасною педагогічною технологією – системою знань, умінь і навичок, потрібних для успішної організації навчання у школі» [7, с. 89].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань підготовки майбутніх учителів дає змогу дійти висновку, що напрацьовані матеріали потребують подальшого осмислення й аналізу. Адже правильно організована дидактична гра, як засіб навчання, на різних уроках в початковій школі сприяє ефективному та тривалому зосередженні уваги, зацікавлює складними поняттями, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається, а окрім цього розвиває учня всесторонньо та в цікавий для нього спосіб. І тому потрібно знати та знаходити корисні та цікаві дидактичні ігри, які будуть сприяти розвитку молодших школярів, зацікавлювати у вивченні нового. Саме тому, оволодіння майбутніми вчителями початкової школи до використання дидактичних ігор на уроках є одним з першочергових завдань при навчанні студентів у педагогічному ЗВО та їх подальшої успішної педагогічної діяльності.

Особливістю ігрової діяльності молодших школярів є перехід від процесуальності гри до її сюжетності, підвищенні вимогливості до правдивості та переконливості виконання ролі учнями, узгодженні колективних дій в грі і більш організованої взаємодії учнів відповідно до взятої на себе ролі. У зв'язку з цим ігрова діяльність є одним із засобів, який забезпечує повноцінне закріплення, узагальнення та систематизацію знань учнів. Використання дидактичних ігор з метою закріплення знань пов'язано з розвитком мозкової діяльності учнів, з оволодінням ними різноманітними розумовими діями (порівнянням, узагальненням, класифікацією). В таких дидактичних іграх учні не тільки відтворюють в пам'яті раніше вивчений матеріал, але й удосконалюють знання, отримані раніше, поглиблюють їх, розширюють [5, с.4].

Ефективність процесу формування готовності майбутнього вчителя до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи в педагогічному закладі вищої освіти. Зазначимо, що основними формами

організації навчального процесу у ЗВО є лекції, практичні та семінарські заняття, спецкурси, спецсемінари, педагогічна практика, консультації, курсові і дипломні роботи. Особливе значення у набутті професійних умінь має педагогічна практика [7, с.1].

Лекція вельми успішно видозмінюється на основі застосування положень проблемного навчання. Знання вводяться за допомогою проблемного питання, задачі, ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співробітництві і діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або аналізом та узагальненням традиційних і сучасних точок зору.

Отже, головною умовою формування готовності до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів є забезпечення педагогічно доцільної відповідності теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки вміння набуваються лише у процесі виконання вправ, тобто практичного осмисленого застосування студентами теоретичних знань у конкретних умовах професійної діяльності. Вправи повинні бути побудовані на варіюванні й поступовому ускладненні видів педагогічної діяльності [6, с. 3].

Висновки. У дослідженні теоретично обґрунтовано й визначено зміст, форми й методи підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури показав, що проблемі використання дидактичних ігор у освітньому процесі приділяється значна увага з боку як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Психолого-педагогічні основи ігрової діяльності базуються на підході до гри як до особливого типу діяльності дитини, який передбачає наявність осмислених дій, об'єднаних єдністю мотиву. Розгляд досліджуваної проблеми дозволяє виявити особливості даного процесу та стверджувати, що продуктивність означеної підготовки у закладах вищої освіти стає можливою за умов визначення змісту і структури підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
2. Качеровська Т. В. Навчально-ігрове проектування у професійній підготовці майбутніх педагогів: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Одеса, 2005. 21 с.
3. Кучерявий О.Г. Самовиховання як шлях морального розвитку і духовної безпеки особистості майбутнього педагога. *Зб. наук. пр. Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Луганськ, 2004. Вип. 3. С. 165-173.

4. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ. 2005. 40 с.

5. Руденко О. Використання гри як засобу підвищення ефективності навчання / *Школа : інформаційно-методичний журнал*. 2011. № 11. С. 67-70.

6. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Початкова школа*. 2011. № 7. С. 1-4.

7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: для викладачів і студ. пед. навч. закладів / Л. О. Хомич; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти України. Київ: Магістр-S, 1998. 200 с.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Большова Ольга

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. О. Агаркова

Перед майбутнім учителем початкової школою стоїть складне завдання - враховуючи особливості молодшого шкільного віку, сформуванню в учнів моральні уявлення, які обумовлюють моральну поведінку і є головною складовою морального виховання в цілому. Аналіз сучасних досліджень показує недостатню практичну вивченість проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до морального виховання молодших школярів в умовах НУШ. У статті розкриваються поняття «моральне виховання», «мораль» та її складові, «моральність», розглянуто моральні ціннісні орієнтації особистості учня. Розглянуто вікові та психологічні особливості морального виховання молодшого шкільного віку. Наводяться результати дослідження прояву моральних якостей у учнів початкової школи.

Ключові слова: мораль, моральність, моральне виховання, моральні цінності, моральні уявлення, молодші школярі.

The future primary school teacher faces a difficult task - taking into account the peculiarities of primary school age, to form in students moral ideas that determine moral behavior and are the main component of moral education in general. The analysis of modern research shows insufficient practical study of the problem of preparing future primary school teachers for the moral education of primary school students in the conditions of NUSH. The article reveals the concepts of «moral education», «morality» and its components, «morality», considers the moral value orientations of the student's personality. Age and psychological features of moral education of primary school age are

considered. The results of the study of the manifestation of moral qualities in primary school students are presented.

Key words: *morality, morality, moral education, moral values, moral ideas, junior schoolchildren.*

Актуальність проблеми. Проблема морального виховання, а саме формування духовної особистості школяра досить актуальна і вимагає нових науково-педагогічних і методичних рішень. Дане питання наголошено в низці нормативно-правових документів: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002), Державній програмі «Вчитель» (2002), законах України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про вищу освіту» (2014), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Концепції Нової української школи (2016), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти [1; 2; 3] та ін. Особливо гостро ця проблема стоїть в галузі початкової шкільної освіти, де закладаються основи моральності. Актуальність проблеми також пов'язана з наступними положеннями: 1) наше суспільство потребує підготовки широко освічених, високоморальних людей, що володіють не тільки знаннями, а й високоморальними рисами особистості, такими як милосердя, доброта, розуміння та повага; 2) вихованість - це якість особистості, яке необхідно дати дитині з самого народження, що полягає у поведінці людини ставитися доброзичливо до кожної людини. Саме тому педагог повинен вміти різними методами та засобами розвинути в дитині потребу в духовних цінностях; 3) озброєння моральними знаннями важливо й тому, що вони не лише ознайомлюють учня початкової школи про норми поведінки, які затверджуються у сучасному суспільстві, а й дають уявлення про наслідки порушення норм чи наслідки даного вчинку для оточуючих людей. 4) одним із завдань сучасної школи є формування у учнів загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. «Метою виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал...» [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Бердяєв, І. Ільїн, В. Зінківський в духовності вбачали основу існування людини та результат людської досконалості. Філософи пов'язували духовність у переважній більшості з моральним розвитком людини та її вдосконаленням. Теоретичні питання виховання у учнів моральних якостей, з'ясування їх суті та умов формування розкрито в працях І. Беха, Л. Божович, О. Скрипченка та ін.

Мета статті полягає в висвітленні досвіду експериментального дослідження з вивчення наявного рівня розвитку моральних уявлень молодших школярів у сучасній школі.

Основна частина. Поняття «мораль» (від лат. *moras* – звичай) - це традиційна змістовна форма суспільної свідомості і відносин між людьми, яка схвалюється й підтримується груповою, класовою, загальнонародною громадською думкою. Складовими моралі є моральна діяльність (вчинки, поведінка людини); моральні відносини, моральна свідомість. Мораль визначається характером суспільних відносин. Вона містить в собі загальноприйняті норми, правила, закони, заповіді, табу, заборони, які з раннього дитинства пізнає кожна людина. Тож мораль характеризує моральне виховання. Однак, моральність на відміну від моралі - це особистісні інтелектуально-емоційні переконання, які виробляються самостійно, та визначають спрямованість особистості, її духовне обличчя, образ життя, поведінку людини. На думку М. Фіцули, моральне виховання – виховна діяльність школи та сім'ї з метою формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм та принципів моралі, участь у практичній діяльності [5, с. 249]. Результатом морального виховання М. Фіцула виділяє наступні поняття: 1) мораль; 2) моральність (моральні погляди, переконання, почуття, стосунки, поведінку людей); 3) моральна свідомість (відображає реальні відношення і регулює моральний бік діяльності людини у вигляді уявлень і понять); 4) моральні почуття (запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості); 5) моральні звички (корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов); 6) моральна спрямованість (стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах) та 7) моральні переконання (внутрішньо прийняті особистістю, укорінені в її свідомості уявлення і поняття про добро і зло, про правильні і неправильні моральні відносини; це, інакше кажучи, стійкі, тверді погляди людини на свою власну поведінку і поведінку інших людей) [5, с. 249].

Визначення моральності дається й у педагогічному словнику Г. Коджаспирової та О. Коджаспирова: «моральність - це особлива форма суспільної свідомості і вид суспільних відносин, один з основних способів регуляції дій людини в суспільстві за допомогою норм. На відміну від простих норм чи традицій, моральні норми отримують обґрунтування у вигляді ідеалів добра і зла, справедливості ... моральність - це система внутрішніх прав людини, заснована на гуманістичних цінностях доброти, справедливості, порядності, співчуття, готовність прийти на допомогу» [6, с. 38].

Молодший шкільний вік як особливий етап соціалізації дитини на рівні школи, який потребує особливої уваги. У молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, відбувається засвоєння моральних норм і правил поведінки, починає формуватися громадська спрямованість особистості. У цьому віці відбувається інтенсивне формування моральних почуттів: товариства, добра, справедливості, обов'язку, честі. Але це стає можливим, якщо учень здатний диференціювати моральні поняття, якщо у нього сформовані моральні уявлення.

До змісту моральних уявлень, що формуються в дитинстві, відносяться уявлення про явища суспільного життя, про працю людей, його суспільну значимість і колективний характер, про патріотизм і громадянськості, про норми поведінки в колективі однолітків (чому треба ділитися іграшками, як треба домовлятися один з одним, як піклуватися про молодших і т.д.), про шанобливе ставлення до дорослих, а також про традиції, моральні й духовні цінності народів нашої країни.

Пріоритетом сучасної моральності є загальнолюдські цінності. Відповідно до формули Нової української школи, одним з 9 компонентів є «наскрізний процес виховання, який формує цінності» [7, с. 5]. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, не чинити зла, вміння прощати, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули та наміри людей, прояви довіри.

Здобувачем вищої освіти другого (магістерського) 1-ого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди Большовою О.П. під час педагогічної практики у закладах профільної та спеціалізованої середньої освіти було досліджено моральні уявлення учнів молодшого шкільного віку учнів 3-А класу Харківської гімназії № 116 (27 учнів).

Були використані наступні діагностичні методики: «Методика незакінчених пропозицій» (М. Ньюттена в модифікації А. Орлова) та методика «Ранжування понять» (О. Фанталової).

Так «Методика незакінчених пропозицій» (М. Ньюттена в модифікації А. Орлова) дозволила виявити розуміння учнями 3-Б класу сутності основних моральних категорій. Провівши аналіз результатів дослідження за даною методикою, магістрантка зробила висновок про те, що: категорія «добро» в уявленні учнів початкової школи - це щось добре, це «допомога», «любов», «світ», «щедрість», опис понять часто вівся із застосуванням прикладів з життя. Описуючи поняття «зло» учні чітко розуміли, що це погані вчинки, погане ставлення один до одного, негативні емоції та ненависть до навколишнього світу. Один учень написав, що «зло - це гріх».

У тлумаченні категорії зла можна виділити дві групи відповідей. Перша, найбільш численна, пов'язана з діянням - «коли людина робить щось погане», «коли людина когось ображає, недолюблює». Друга група відповідей пов'язана з характеристикою іншої людини («...коли людина не допомагає»).

Розкриваючи сенс моральної категорії «дружба», учні вказували, що це «допомога ближньому», «хороші справи». Учням найпростіше було дати пояснення таких моральних понять як «добро, зло, любов, дружба, чесність, хитрість».

Діти розрізняють поняття добра і зла, любові та ненависті, що свідчить про наявність основних моральних уявлень про моральні категорії, які закладалися в сім'ї та школі. Дані уявлення у дітей молодшого шкільного віку носять стихійно емпіричний характер, що відповідає віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку.

Результати «Методики незакінчених пропозицій» виявили труднощі, що виникли у учнів при поясненні таких слів, як «ненависть», «відкритість», «нахабство», «порядність». Найменша кількість визначень дано учнями терміну «нахабство». Хочеться вірити, що діти просто не стикаються з даним поняттям та не знають, що воно з себе представляє.

Проаналізувавши результати дослідження за методикою «Незакінчені речення», практикантка зробила висновок про те, що учні 3-Б класу мають сформовані моральні уявлення та здатні мислити логічно. Їхні почуття досить усвідомлені, дієві. Учні, в своїх відповідях, робили акцент на добре ставлення до людей, дружбу, товариство, доброту.

Діагностична методика «Ранжування понять» (О. Фанталової) була спрямована на виявлення особистої значущості понять, необхідних у житті кожної людини. На основі аналізу результатів дослідження проведеного здобувачем освіти можна зробити наступний висновок: провідні позиції у більшості респондентів займають такі поняття як «сім'я», «друзі» та «Батьківщина». Поняття «здоров'я», «багатство» та «квартира», навпаки, більшість учнів поставили на останнє місце. Радують те, що категорія «сім'я» у дітей молодшого шкільного віку займає перше місце, що детерміновано емоційно-ціннісним критерієм моральних понять, а «матеріальні блага» та «слава» стоять на останніх місцях по рангу.

Треба відзначити, що у більшості учнів вже сформована чітка система пріоритетів. Поспілкувавшись з класним керівником 3-Б класу (Фроловою О.І.) та познайомившись з планом виховної роботи з учнів даного класу, схильні зробити висновок про якісну організацію виховної роботи вчителів даного закладу освіти.

На формування моральних уявлень, а потім й ціннісних орієнтацій мають істотний вплив три компоненти: знання, емоції та воля. На основі знань в учня складаються певні уявлення про моральні якості.

Становлення ціннісних орієнтацій неможливо схарактеризувати поза зв'язком інтелектуального та емоційного в особистісній сфері. Поява почуттів, емоційного стану може не тільки спричинити за собою досить сильне переживання, а й перетворитися на спонукальну силу дій, що визначають мотивацію поведінки людини. Поява нових, стійких видів емоційного ставлення й переживань змінює внутрішній світ людини.

Третій елемент при становленні ціннісних орієнтацій - внутрішня творча сила. Воля - це вищий рівень регуляції особистості, який дозволяє їй протистояти неприйнятним для неї форм поведінки.

Висновки. Вищевикладене дозволяє розглядати моральні ціннісні орієнтації особистості як складне структурне утворення, що складається з наступних компонентів: 1) когнітивний, що включає усвідомлення моральних ідеалів суспільства, прийнятих норм поведінки і внесення їх у внутрішній план; 2) мотиваційний, що має на увазі переживання моральних ідеалів суспільства як внутрішньої потреби; 3) діяльнісний, в процесі якого відбувається освоєння моральних ідеалів суспільства в різних видах соціально значущої діяльності.

З огляду на дані положення, майбутні вчителі початкової школи можуть будувати свою роботу, що включає всі сторони життя молодшого школяра: навчальну, виховну та його життя в родині. Головне: не нав'язувати молодшому школяру моральні ідеали у процесі навчання та виховання, а створити умови для того, щоб він самостійно зміг орієнтуватися в цінностях суспільства. Впроваджував їх в свій внутрішній світ або відкидав, тобто вмів рефлексувати свою поведінку з позиції засвоєних ним правил, діяти відповідно цих правил та переконань. Отже, у сучасному педагогічному процесі необхідна позиція «педагог - «вчитель - організатор»», що можливо у контексті педагогіки співробітництва на основі ідей гуманної педагогіки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-□□□□. Ст. 1-7. Дата оновлення: 08.07.2019. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu.htm (дата звернення: дата звернення: 27.01.2021).

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» №463-IX від 16.01.2020. Ст. 1, 16, 22, 37, 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: дата звернення: 27.01.2021).

3. Концепція «Нова українська школа» Схвалено рішенням кол. МОН України від 27.10.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 26.01.2021).

4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 31.10.2011. № 1243.

5. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академія, 2000. 544 с.

6. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. М.: Академия, 2003. 176 с.

7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf (дата звернення: 26.01.2021)

8. Agarkova N. The specific features of the primary school development at the eastern ukrainian territories in the second half of the 19th-the beginning of the 20th centuries // Educational Studios : Theory and Practice : collective monograph / H. S. Skovoroda Kharkiv Nat. Ped. Un-ty ; edit. S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Prague ; Vienna : Premier Publishing, 2018. P. 129-139. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1439/1/Educational%20Studios.pdf>; <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/2983> (дата звернення: 27.01.2021)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бугайова Дар'я

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор Т.О. Довженко, викладач Н. С. Калюжна

У статті розглянуто проблему формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «особистісне самовдосконалення молодших школярів». Зазначено етапи та мотиви самовдосконалення. Проаналізовано значення педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів для формуванні їх готовності до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності. Визначено умови, які забезпечують готовність майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності.

Ключові слова: майбутні вчителі, початкові класи, молодші школярі, особистісне самовдосконалення, позакласна діяльність.

The article considers the problem of formation of readiness of future primary school teachers for personal self-improvement of junior schoolchildren in the process of extracurricular activities. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of "personal self-improvement of junior students" is determined. Stages and motives of self-improvement are indicated. The significance of pedagogical practice of future primary school teachers for the formation of their readiness for personal self-improvement of junior schoolchildren in the process of extracurricular activities is analyzed. The conditions that ensure the readiness of future primary school teachers for personal self-improvement of junior schoolchildren in the process of extracurricular activities are determined.

Key words: *future teachers, primary school, junior high school students, personal self-improvement, extracurricular activities.*

Актуальність дослідження. Зараз найважливішим показником якості вищої освіти є сформованість у випускників ЗВО ключових і професійних компетентностей, тому методи і технології їх формування не втрачають своєї актуальності. Не менш важливою проблемою є формування в учнів початкової школи готовності і здатності до особистісного самовдосконалення. Зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, зачіпають сферу освіти і диктують нові завдання, виконання яких повністю залежить від особистості і професіоналізму вчителя. З огляду на це, проблема формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення завжди привертала увагу вчених. Вона знайшла відображення в дослідженнях С. Ареф'євої, А. Вербицького, С. Григор'євої, Г. Корнетова, Л. Куликової, Н. Кузьміної, Л. Курочкиної, Г. Петрової, Н. Рубакінатош.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт із досліджуваної теми, поза увагою науковців залишилися питання щодо формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати процес формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів.

Основна частина. Учитель початкових класів відіграє важливу роль в житті кожного учня, адже активно впливає на процес його навчання і виховання. Саме тому підготовка кваліфікованих учителів початкових класів є необхідною складовою сталого соціально-економічного розвитку країни. Сфера самовдосконалення є потенціалом для розвитку сучасного суспільства, адже в освітніх установах закладаються основи для формування успішної особистості учня. Це є потенціалом як для розвитку особистості дитини, так і для суспільства в цілому [7].

Слід зазначити, що провідними напрямками у вивченні проблеми самовдосконалення особистості як у вітчизняній, так і зарубіжній педагогіці до кінця ХХ століття залишалися психолого-педагогічний, загальнонауковий і філософський напрямки, в яких значення понять усвідомлених форм саморозвитку особистості здебільшого ототожнювалися. Хоча наприкінці ХХ століття дослідники почали

відокремлювати їх один від одного, але не могли дати чіткого визначення понять «самовиховання», «самовдосконалення», «самотворення» тощо [9].

Зауважимо, що процес самовдосконалення передбачає наявність механізму подолання протиріч між «Я-реальним» і «Я-ідеальним». Долаючи протиріччя (що є неможливим без соціального оточення), ми піднімаємося на новий якісний рівень [8].

Аналіз науково-педагогічної літератури дав нам змогу визначити особистісне самовдосконалення молодших школярів як процес цілеспрямованих, планомірних усвідомлених дій учнів над собою, який включає самостійне поглиблення і розширення набутих знань, самовдосконалення якостей, умінь і навичок, що надає можливості підвищити результативність у навчальній діяльності.

Процес самовдосконалення складається з наступних етапів: самопізнання; самоспонування, самопрограмування власного зростання, самореалізація [3].

Зауважимо, що формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності буде досить ефективно здійснюватися при оснащенні майбутніх фахівців спеціальними знаннями, формами організації виховного процесу з молодшими школярами (з урахуванням їх вікових особливостей і специфіки закладу загальної середньої освіти). Цього можна досягти в результаті вивчення різноманітних спецкурсів у ЗВО, що будуть пов'язані зі самовдосконаленням особистості молодших школярів у позакласній діяльності [6].

Необхідно підкреслити, що заклади загальної середньої освіти мають свою специфіку. Перш за все, в таких установах створюється і функціонує дещо інша модель життєдіяльності дитини. Саме тому необхідно підготувати майбутніх учителів початкових класів до роботи у відповідності з особливостями закладу загальної середньої освіти у процесі педагогічної практики. Адже у зв'язку з невідповідністю на початку професійної діяльності молодий фахівець дуже багато часу витрачає на адаптацію до нової системи та формування нових умінь і навичок.

Педагогічна практика надає можливість майбутнім учителям початкових класів втілити в життя творчі ідеї, власні методичні напрацювання, а також допомагає реалізувати професійний і особистий потенціал, розвинути і закріпити знання, вміння і навички, набуті у процесі навчання. Педагогічна практика сприяє не тільки закріпленню набутих знань, а й відкриває перспективи для отримання та удосконалення нових.

Щоб педагогічна практика була більш ефективною, майбутній фахівець повинен: знати теоретичні положення, що необхідні для успішної професійної діяльності; володіти понятійним апаратом, способами надання та репрезентації знань; мати предметну і методологічну базу для здійснення

процесу навчання [1]. У рамках інноваційного навчання педагогічна практика також сприяє розвитку творчого потенціалу, гнучкості мислення та саморозвитку загалом [2].

Під саморозвитком майбутнього учителя початкових класів ми розуміємо професійну діяльність, спрямовану на оволодіння сучасними педагогічними технологіями, яка сприяє підвищенню якості освітнього процесу і самовдосконаленню майбутнього фахівця загалом.

Аналіз педагогічної літератури доводить, що основними мотивами до самовдосконалення для майбутніх учителів початкових класів є:

- мотив стати висококваліфікованим фахівцем;
- мотив успішності майбутньої професійної діяльності;
- мотив отримання інтелектуального задоволення;
- мотив надбання глибоких і міцних знань;

Отже, у процесі мотивації майбутніх фахівців до самовдосконалення у власній професійній діяльності доцільно підбирати такі методи, які першочергово впливають саме на зазначені мотиви [5].

Слід зазначити, що для успішного особистісного самовдосконалення молодших школярів необхідним є розвиток у майбутнього вчителя початкових класів загальнокультурної, особистісної та пізнавальної компетентності, що сприяє саморозвитку, самовиховання і самовдосконалення педагога. Постійний саморозвиток учителя початкових класів необхідний для організації роботи щодо формування творчих здібностей молодших школярів з використанням проектної, науково-дослідної і позакласної діяльності [4].

Зауважимо, що серед умов, які забезпечують готовність майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів у процесі позакласної діяльності, можна виділити наступні:

- розробка і впровадження в освітній процес спецкурсу «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів»;
- проведення педагогічної практики для майбутніх учителів початкових класів, що спрямована на особистісне самовдосконалення молодших школярів за авторською програмою;
- формування мотивації майбутніх учителів початкових класів до самоосвіти та самовдосконалення;
- здійснення діагностики рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів з подальшою корекцією виявлених недоліків.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що готовність майбутніх учителів початкових класів до особистісного самовдосконалення молодших школярів характеризується наявністю системи професійних знань, умінь та навичок, потребі в успішній

професійній самореалізації та активній діяльності, яка спрямована на професійний саморозвиток.

Список використаних джерел

1. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13-16.
2. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць. За заг. ред. О. Дубасенюк. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. 492 с.
3. Іщенко В. Інноваційне забезпечення педагогічного процесу через проєктну діяльність. Проєктна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науково-методичний посібник. За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. К. Департамент. 2008. 520 с.
4. Максимович О. Компетентнісний підхід при підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності. Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2011. Вип. XL. Частина 2. С. 87-89.
5. Ніколаєску І. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник. Черкаси. ОПОПП, 2012. 54 с.
6. План самоосвіти для вчителів. Етапи самоосвіти вчителів. Моніторинг самоосвіти вчителя. URL: <https://naurok.com.ua/plan-samoosviti-vchiteliv-221417.html>. (дата звернення 15.07.2021).
7. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві: матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (15 листоп. 2019 р.). Нац. юридичний. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. Харків. Право, 2019. 404 с.
8. Традиції та інновації в сучасній педагогічній діяльності: європейський вимір. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2017. 146 с.
9. Уруський В. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник. Тернопіль. ТОКІППО, 2005. 96 с.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Галковська Тетяна

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
професор Н. М. Якушко

Стаття присвячена висвітленню сутності, змісту формування медіакультури молодших школярів у освітньому процесі початкової школи. Проаналізовано різні підходи вчених та досвідчених педагогів, які вивчали дану тему та практикують використання медіатехнологій під час навчального процесу. Здійснено огляд державних документів щодо питань впровадження медіаосвіти в Україні, а також питань, які пов'язані з безпечним використання мережі Інтернет, зокрема мережних технологій у навчальній діяльності.

Ключові слова: *медіа, медіаосвіта, інформація, медіакультура особистості, соціальні електронні мережі.*

The article is devoted to the elucidation of the essence, the content of the formation of media culture of junior schoolchildren in the educational process of primary school. Different approaches of scientists and experienced teachers who have studied this topic and practice the use of media technologies during the educational process are analyzed. A review of state documents on the introduction of media education in Ukraine, as well as issues related to the safe use of the Internet, including network technologies in educational activities.

Key words: *media, media education, information, media culture of personality, social electronic networks.*

Актуальність даного дослідження надзвичайна важлива, а саме створення педагогічних умов для духовно-морального виховання учнів у процесі навчальної діяльності та взаємодії із сучасними медіатехнологіями.

З 1 вересня 2018 року в Україні застосовується новий Державний стандарт початкової освіти, він містить змістову лінію медіаграмотності. Отже школяр Нової української школи має засвоїти навички зі сприйняття, аналізу, інтерпретації, критичного оцінювання інформації в текстах різних видів та медіа текстах [2].

В сучасному суспільстві саме предметам початкової школи належить особлива роль, адже в процесі їх вивчення відбувається формування світогляду, особистості школяра, становлення моральної соціально-політичної культури, підготовка до життя в сучасному світі, навчання сучасним формам спілкування, розвиток здатності до правильного сприйняття інформації та прийняття зважених рішень. У зв'язку з цим проблема використання медіа освіти продиктована самим життям і є дуже актуальною. Наші діти - це вже громадяни інформаційного суспільства. Об'єм інформації, який обрушується на них, у багато разів перевищує той об'єм, який сприймали їх ровесники раніше. Саме тому, важливо скерувати процес пізнання інформації таким чином, щоб ця "лавина" не навалилась на школярів, а підхватила й понесла у світ цікавої та корисної інформації. Адже в умовах сьогодення освітній процес потрібно налаштувати таким чином, щоб у здобувача освіти розвивались компетентності, які вкрай необхідні будуть у повсякденному сучасному житті, а надалі у майбутній професійній діяльності. Однією з важливих компетентностей є саме інформаційно-комунікаційна, що передбачає опанування основами цифрової грамотності, для розвитку та спілкування, а також здатність безпечно використовувати інтернет ресурси тощо [2]

З огляду на це постає проблема у налаштуванні ефективного навчального процесу у початковій школі, щоб здобувачі освіти могли розвивати необхідні компетентності та вміння критично мислити,

аналізувати медіатексти, творчо самовиражатись, створювати прості програми, користуючись елементарними цифровими пристроями. Адже навчання у школі має бути цікавим та сучасним, щоб у дітей виникало стаке бажання дізнаватись про “щось нове”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над цим питанням працювали досвідчені науковці та вчені. А саме: Н. Апатова, І. Богданова, Вашуленко О., Волошенюк О., Іванов В., Іванова Т., Кульчинська Л., Меншиков Ж, Морзе Л., Мірошніченко Ю., Панченко М., Л.Романишина, Тализіна Н, Форми та зміст медіаосвіти вивчали Н. Бабінська, Баришполець О., Ж. Гонне, А. Дейкіна. Оксана Вашуленко, науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, досліджувала питання медіаосвіти на уроках літературного читання в початковій школі. У своїх тезах вона описала необхідність розвивати медіаграмотність, а робота з медіапродуктами на уроках літературного читання передбачає формування в учнів медіаумінь, які є складником читацької компетентності.

Але навіть за наявності багатьох досліджень та матеріалів в даній галузі, її не можна вважати повністю розкритою та дослідженою.

Мета статті. Зміни в суспільстві, а також інформаційна революція сприяє тому, що суспільство та учні сприймають інформацію та формують уявлення про світ залежно від того, як це презентують медіаресурси. Саме тому для учнів початкових класів важливим є формування медіаграмотності, а саме вміння аналізувати, відсіювати, перевіряти інформацію, критично мислити, уміння повноцінно сприймати, аналізувати та оцінювати достовірність отриманої інформації.

Основна частина. Цікаві погляди висловлювала американська дослідниця П. Офдерхейд. Вона вважала, що медіаграмотність спрямована на розвиток у людини «критичної автономії відносно медіа. Головним у медіаграмотності є широкий спектр інформування в громадянській, соціальній, споживацькій сфері, стосовно критичного сприйняття та творчості»

За визначенням Баженової Л. М. [1] технологія медіаосвіти в початковій школі передбачає чотири основних види діяльності: 1) формування навичок сприймання медіапродуктів; 2) інтерпретація результатів сприймання, естетична оцінка побаченого, почутого; 3) отримання знань про кожний засіб комунікації, його мову, засоби виразності; 4) творча діяльність на основі використання різних медіапродуктів, створення власного медіапродукту [1].

Науковець Л. Мастерман виділяв кілька принципів медіаосвіти, він вважав, що її ефективність може бути оцінена двома основними критеріями: здатністю учнів застосовувати своє критичне мислення у нових ситуаціях і кількістю зобов'язань і мотивацій, висловлених ними щодо до медіа. А ідеальна оцінка медіаосвіти, за Л. Мастерманом, це

самооцінка учнів. Крім того, медіаосвіта намагається змінити відносини між учнем і вчителем, даючи можливість для роздумів і діалогів, тобто це швидше діалог, ніж дискусія. Таким чином, медіаосвіта розвиває більш відкритих та демократичних педагогів, вона спрямована переважно на групове навчання. Складається медіаосвіта з «критичної практики» і «практичної критики».

А наскільки це можливо втілити в життя на уроках в початковій школі? Ми вирішили дослідити дане питання, щоб побачити зміни у взаємовідносинах між учнями, між вчителем та учнями, а також допомогти дітям навчитися аналізувати отриману інформацію, навчити критично мислити, створювати медіатексти та вільно комунікувати з різними людьми не залежно від вікових категорій за допомогою медіа. Кінцевим продуктом даного дослідження є створення рекомендації для студентів педагогічних закладів та вчителів початкових класів, які б допомогли розібратися в сутності медіатеакультури молодших школярів та створити практичні поради, для опанування даною темою.

“Вважається, що медіаосвіта пов’язана з усіма видами медіа (друкованими, графічними, звуковими, візуальними, тощо) і різними технологіями. Вона має дати людям можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхніх соціумах, навчитися використовувати медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує знання того, як: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа; 4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та набуття зацікавленої в них аудиторії; 5) отримання можливості вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції” [7].

Дуже часто медіа стають не джерелом інформації, а фоном для виконання повсякденних завдань і одним з розваг. В рамках традиційної шкільної освіти українські школярі не отримують знання того, як аналізувати і критично осмислювати медіатексти, визначати джерела медіатекстів, розрізняти головну і другорядну інформацію, відрізняти загальновідомі факти і факти, що вимагають перевірки тощо. На сьогоднішній день це дуже суттєва проблема.

Нещодавно питання актуальності медіаосвіти українських школярів підняв Міністр культури, молоді та спорту В.Бородянський під час публічної дискусії «Свобода слова, захист журналістів та інформаційного простору України від дезінформації», що відбулася 15 жовтня 2019 р. у м. Київ. На його думку, країна, яка перебуває в епіцентрі такої потужної інформації війни, як Україна, повинна займатися питанням розвитку медіаграмотності, починаючи зі школи. Кожен громадянин повинен орієнтуватись в інформаційному просторі [1, вебресурс].

Перехід до інформатизованого суспільства полягає, насамперед, у загальнодержавному процесі інформатизації, що включає під процеси комп'ютеризації (тобто комп'ютерного забезпечення суспільства та держави), медіатизації (зростання якості інформації та інформативна направленість суспільного розвитку) та інтелектуалізації (зростання ролі та можливостей для розвитку інтелекту). Саме такий процес ми спостерігаємо на сьогоднішній день.

В оновленій редакції (2016 року) Концепції зазначено, що майбутнє суспільство все більше спиратиметься на інформаційно-комунікаційні технології: web-технології, хмарні View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk brought to you by CORE provided by Digital Library NAPS of Ukraine обчислення, смартфони та інтернет «розумних речей», штучні інтелекти та інші гаджети. На взаємодію з різноманітними медіа (книги, преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет) припадає все вагоміша частка в бюджеті вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, передусім на дітей і молодь. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти. До цього додаються недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, які не допускали б недоброякісної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів. Загострення потреби в інтенсифікації розвитку медіаосвіти зумовлено необхідністю протистояти зовнішній інформаційній агресії та руйнівній зарубіжній пропаганді [3].

Використання мережних технологій для досягнення нових освітніх результатів, створює умови для послідовного вирішення завдань індивідуалізації навчально-виховного процесу. Серед заходів, які спрямовані на забезпечення інформатизації освіти, задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, визначальним є створення інформаційно-освітнього середовища в системі загальної середньої освіти. Електронна соціальна мережа полегшує створення персонального профілю, віртуальних взаємин та комунікацій. Одним із основних чинників, що стримує впровадження використання таких ресурсів, залишається рівень готовності системи загальної середньої освіти, відсутність науково обґрунтованих методичних рекомендацій. Отже, вивчення наукових джерел дозволяє стверджувати, що дослідження питань, пов'язаних з необхідністю впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну галузь, а також формуванням і розвитком медіакультури особистості засобами мережних технологій в умовах інформаційного суспільства вивчено ще недостатньо [4].

Використовуючи відеофільми, технології Інтернету, презентації, тести, бесіди експерименти, групову роботу тощо. Активно

використовували популярні відкриті системи та платформи для створення завдань, тестів та різноманітних дидактичних ігор з основних предметів, які викладаються в початкових класах.

Головною особливістю сучасного педагогічного процесу є те, що на відміну від традиційної освіти де центральною фігурою був вчитель, акценти поступово переносяться на медіазабезпечення та використання інтерактивних технологій, інтерактивних дошок та екранів під час уроків. Відповідно змінилась і методика навчання. Якщо за традиційної освіти вчитель більшу частину часу приділяв навчальній діяльності у вигляді “від вчителя до учням”, то зараз, у зв’язку із застосуванням засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та ростом ролі самостійної роботи учнів, важливою функцією стає уміння зорієнтувати та правильно направити дітей в потоці навчальної інформації, полегшити вирішення виникаючих проблем, допомогти у засвоєнні великого за об’ємом навчального матеріалу. Досягти цього можна за умови впровадження сучасних форм навчання, це насамперед пріоритетне запровадження інноваційних досягнень освіти і науки. У нашому дослідженні ми спробуємо визначити які концептуальні підходи можуть бути використані на уроках української мови, літературного читання, математики, ЯДС, мистецтва у початковій школі.

На жаль, традиційна модель освіти, що спрямована лише на передачу знань, умінь та навичок, не відповідає вимогам сучасності.

Запроваджуючи новітні освітні технології під час навчання ми помітили, що рівень засвоєння знань у дітей став значно вищий. Під час експериментів ми використовували різні засоби ІКТ технологій що сприяло сталому інтересу до навчання. А створення проблемної ситуації стало передумовою активної праці під час всіх етапів уроку. Цікавою практикою стало написання медіатекстів Перший напрям передбачає роботу з аудіальними медіа для формування аудіативних умінь, використання візуальних медіа для формування і розвитку у школярів повноцінної навички читання та розвитку мовлення, застосування аудіовізуальних медіа для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності. Другий напрям створює передумови для: ознайомлення учнів із сутністю понять інформація і медіа (різні способи її збереження і передачі); формування розуміння школярами поняття «медіапростір»; формування умінь і навичок свідомого сприймання і критичного тлумачення інформації, умінь оперативно працювати з різними за обсягом і формою медіатекстами, критично її осмислювати й оцінювати, усвідомлено вибирати при цьому потрібну, розрізняти достовірну і недостовірну тощо. Третій напрям має на меті стимулювати творчий потенціал учнів і передбачає створення власних медіапродуктів індивідуально, у парі, у групі, самостійно чи з допомогою дорослих.

Висновки. Проаналізувавши отриману інформацію та дослідивши дану тему, можна зробити певні висновки. На даному етапі розвитку освітньої галузі, соціальної мережі можна сказати про користь від співпраці. Все це сприяє більш повній залученості мільйонів користувачів мережових технологій, мобільних засобів зв'язку, комп'юторів тощо. Все це приносить корисний розвиток суспільству, а також високу ефективність засвоєння знань під час навчання школярів.

Сьогодні медіаосвіта має бути спрямована на забезпечення всебічного підготування дітей і молоді до життя в інформаційному суспільстві. Інтеграція тематики медіаосвіти скерована на досягнення цілей середньої освіти, сформульованих у концепції Нової української школи, і, зокрема, на розвиток критичного мислення. Громадянська та медіакомпетентність стає для сучасного вчителя інструментом, за допомогою якого він формує в учнів/учениць найважливіші людські якості, необхідні для життя в суспільстві. Інтеграція медіаосвіти в шкільні предмети молодшої школи, особливо в громадянознавчий курс «Я у світі», впливатиме на формування громадянської, соціальної та медійної компетентності учня/учениці, а саме: вміння критично мислити; навичок пошуку, аналізу та оцінювання інформації, тверезого ставлення до медіаповідомлень на основі вивчення джерел. Учні зможуть вже з молодшого шкільного віку шукати та перевіряти інформацію, аналізувати вплив медіатекстів та створювати їх [8].

Готувати підростаюче покоління до свідомої діяльності в медіасередовищі через формування критичного ставлення до медіапродукції, перетворювати учнів на свідомих і творчих користувачів мас-медіа, сприяти виробленню їхнього імунітету до маніпулятивної дії екрану, тобто створювати умови інформаційної безпеки для школярів неможливо без опанування педагогічними працівниками основ медіапедагогіки та медіаосвіти. Тому необхідним постає питання підготовки педпрацівників до викладання своїх дисциплін за допомогою досконалого володіння медіатехнологіями та різноманітними ресурсами, які стануть на допомогу вчителю та дітям.

Список використаних джерел

1. Баженова Л. М. Медиаобразование школьника (1-4 классы). Пособие для учителя. М.: Изд-во Российской академии образования, 2004. 55 с.
2. Гончар Ж. Освіта і засоби масової інформації. К.: Вид-цтво "К.І.С.", 2002. 100 с.
3. Державні стандарти базової і повної середньої школи... // Освіта України. 2003. № 1-2. С. 10–11.
4. Іванов В., Волошенко О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita>
6. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

7. Лаврентьєва Г. П. Використання комп'ютера у навчанні молодших школярів очима психолога. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Ганик О. В., Голощاپова В. В., Дегтярьова Г. А., Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкребець О. О., Янкович О. І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гарна Ганна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. О. Агаркова

На основі аналізу наукових джерел узагальнено сутність дидактичної гри; обґрунтовано необхідність застосування дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів та виділено умови підготовки майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Ключові слова: дидактична гра, початкова школа, підготовка вчителів, молодші школярі, компетентнісний підхід.

Based on the analysis of scientific sources, the essence of the didactic game is generalized; the necessity of application of didactic games in the process of preparation of future primary school teachers is substantiated and the conditions of preparation of future teachers for use of didactic games in educational activity of junior schoolchildren are allocated.

Key words: didactic game, primary school, teacher training, junior schoolchildren, competence approach.

Актуальність проблеми. Сьогодні відбуваються істотні зміни у галузі освіти, зокрема початкової ланки. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки, з метою створити школу, у якій буде приємно навчатись. НУШ вимагає від учня не тільки засвоєння знань, а й застосовувати їх у житті. Також прийнято новий Державний стандарт початкової загальної школи (2018), що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів. Відповідно Держстандарту зміст освіти вмотивовує учнів на досягнення індивідуального результату. Таким чином, реформа початкової школи націлює на використання всіх можливостей та ресурсів для підвищення ефективності освітнього процесу.

На відміну від ігор взагалі, дидактичні ігри мають істотну ознаку – чітко сформульовану загальноосвітню мету та, спрямованість на досягнення конкретного навчального результату, отже, мають великі можливості для розвитку індивідуальних здібностей. Дидактичні ігри

мають навчальний, виховуючий, розвиваючий, корекційний та психотерапевтичний потенціал. Саме дидактична гра дозволяє ширше залучати дітей до реального життя в доступних для них формах інтелектуальної та активної практичної діяльності. Ігрова діяльність створює необхідні передумови для покращання адаптації учнів до школи, підвищує пізнавальну та навчальну мотивацію. Але також важливо, щоб дидактичні ігри були цікаві й самим учням.

Ефективність використання дидактичних ігор у навчальному процесі початкової школи значною мірою залежить від підготовки до цієї діяльності вчителя. Однак, практика сучасної початкової школи свідчить про протиріччя між можливостями, при використанні дидактичних ігор та недостатньою підготовкою майбутніх вчителів початкової школи до їх використання у професійній діяльності. Дидактичні ігри – це різновид ігор, що використовуються у навчанні та вихованні з метою вирішення завдань змісту освіти. Поряд із навчальною функцією в дидактичній грі реалізується завдання виховання та всебічного розвитку особистості учня. Гра на уроці у молодшому шкільному віці займає трохи більше 12 % -15 % навчального часу. Саме тому важлива підготовка висококваліфікованих фахівців початкової школи здатних кваліфіковано вирішувати освітні завдання та впливати на всі сторони розвитку особистості молодшого школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що проблемою використання дидактичних ігор у процесі підготовки фахівців різного профілю займалися такі фахівці, як А. Вербицький, Я. Гінзбург, Н. Коряк, Л. Симоненко та інші. Розробкою дидактичних ігор у ЗВО займалися О. Вербицький, В. Комарова, І. Куліш, П. Підкасистий, А. Смолкін, Л. Тополя, Л. Чижевська та інші. Зокрема Т. Кашканова, О. Приходько та О. Хоменко в наукових дослідженнях розкривають позитивний вплив навчальних дидактичних ігор на формування професійної компетенції майбутніх фахівців; стверджують, що активне використання дидактичних ігор у навчальному процесі ЗВО є ефективним засобом підвищення якості підготовки майбутніх учителів та адаптації до професійно-педагогічної діяльності.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць, узагальнити сутність дидактичної гри та умови підготовки майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Основна частина. Актуальність теми, яка охоплює специфіку підготовки майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів зумовлена потребами сучасної початкової школи у професійних та компетентнісних фахівцях початкової ланки освіти. Одним з ефективних шляхів підготовки майбутніх учителів, що міг би творчо розв'язувати завдання освіти, використовуючи при цьому

ефективні методи навчання є підготовка вчителя до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

На даний момент єдиної точки зору на формулювання поняття «дидактична гра» у педагогіці не має. Даний термін трактується по-різному у дослідженнях науковців. Деякі з педагогів розкривають сутність дидактичної гри як форми спілкування (М. Гончаров, М. Лісіна, В. Сушко, Л. Філатова), форми діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін), методу мотивації до навчання (Ю. Бабанський), методу активного навчання (П. Щербань), методу оволодіння знаннями (В. Оконь). В наукових дослідженнях Очеретної Н. [5, с. 207], в основі яких дослідження І. Підласого, дидактичною грою називають таку, що організована з метою навчання на основі технології проблемного навчання. Схоже визначення «навчально-пізнавальної гри» дає П. Щербань, який визначає її як «практичну групову вправу з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну ситуацію, в ході якої учасники у процесі імітаційного моделювання занять, розв'язування проблемних ситуацій одержують нове конкретне уявлення про сутність своєї майбутньої діяльності» [6, с. 24].

Отже, можемо зробити висновок, що «дидактична» або «навчально-педагогічна» гра - це цілеспрямована індивідуальна, груповая та колективна навчальна діяльність викладача та студентів в змодельованих ситуаціях, яка за допомогою рольової поведінки є методом вирішення навчальних ситуацій (задач).

У сучасній науковій літературі є багато прикладів ефективного застосування дидактичних ігор, однак немає їх класифікації. Загальноновживаною прийнято вважати класифікацію Г. Селевко. Відповідно характеру ігрової методики Г. Селевко виділяє такі дидактичні ігри як: а) предметні (ігри з предметами), 2) розвиваючі (навчальні), 3) сюжетно-рольові та 4) ділові ігри [4]. Базуючись на класифікації Г. Селевко науковцями виділено інші класифікації: 1) предметно орієнтована класифікація (за джерелом отримання знань (Є. Петровський, Д. Лордкіпанідзе); 2) за особливостями організації ігрового процесу (І. Кучерука); 3) за методикою проведення (К. Баханова); 4) за інтерактивною складовою (О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Коберник); 5) за характером ігрової діяльності (М. Короткова) та інші, що показують великі можливості застосування ігрової методики. Цікаву класифікацію дидактичних ігор запропонувала О. Барнінець базуючись на класифікації Г. Селевко. О. Барнінець виділяє дидактичні ігри в залежності від наявності чи відсутності рольової ознаки, й поділяє на імітаційні (*рольові, ділові, ретроспективні ігри; проблемно-рольові ігри дискусійного характеру*) та не імітаційні (*одновекторні (графічні (кросворди, ребуси), умовні (навчальні ігри структуровані за принципом навчально-*

пізнавальних завдань), багатовекторні (ігри вікторинного типу)). До імітаційних авторка відносить ігри в яких ситуація моделюється, а до не імітаційних – ігри, які не мають у своїй основі наслідування або копіювання [1, с. 17]. Вважаємо, що дана класифікація є найбільш логічною та зрозумілою, адже дозволяє не лише з легкістю класифікувати будь-яку дидактичну гру, а й зрозуміти перспективи її застосування у формуванні предметних компетентностей. Співвіднесення типу дидактичної гри із вимогами предметних компетентностей дозволяє звертатися до неї не лише як до виду діяльності, що вирізняється підвищеним емоційним фоном, пізнавальною активністю, пізнавальним інтересом тощо, а й як до методу, за допомогою якого можна ефективно досягати триєдиної мети уроку.

Підготовка майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів є важливим структурним компонентом професійної підготовки майбутніх вчителів, що буде ефективна за умови включення її до системи навчання ЗВО. Поняття професійна підготовка розглядається в єдності декількох понять, таких як: 1) професійна підготовка - сукупність знань, умінь та навичок, якостей особистості, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливості успішної діяльності за обраною професією (педагогічний словник); 2) професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності (М.Фіцула, С. Гончаренко); 3) професійна підготовка вчителя – цілісний процес засвоєння та закріплення загально педагогічних та соціальних знань, умінь та навичок (Н. Кузьміна, Н. Тализіна). З наведених трактувань даного поняття можна зробити висновок, що професійна підготовка – це система змістовних та організаційних заходів, зорієнтована на особистісний розвиток студента. Мета та кінцевий результат професійної підготовки є формування готовності до виконання майбутньої професійної діяльності. Відносно цього, професійну підготовку ми розуміємо як систему організаційних та педагогічних (змістовних) заходів, що забезпечують формування в особистості професійних знань, умінь та навичок, а також професійної готовності до цієї діяльності.

Готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності визначається вченими як: 1) інтегроване особистісне утворення, що є умовою успішної майбутньої професійної діяльності (Н.Гавриш); 2) важливий показник становлення випускника педагогічного ЗВО (Л.Кондрашова), який забезпечує високий рівень педагогічної діяльності та охоплює його погляди та переконання, проф. знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї діяльності та самовдосконалюватись (Г. Троцко); 3) як сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя, які поєднують в собі психологічну,

фізіологічну готовність, а також науково-теоретичну та практичну компетентність як основу професіоналізму (В. Сластьонін).

На основі аналізу різних підходів до структури готовності вчителя до професійної діяльності, визначимо компоненти готовності майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності: мотиваційний, когнітивний та операційно-діяльнісний, що обумовлені усвідомленням майбутнього вчителя значимості проблеми, систематичності роботи з поглиблення знань про сутність дидактичних ігор та їх застосування у навчальній діяльності молодших школярів, володіння відповідними видами діяльності, навичками та вміннями практичного використання отриманих знань, зацікавленістю у позитивному результаті своєї роботи. Кожний з компонентів має для професійної готовності загальні та професійні (специфічні) якості, характерні для організації навчальної діяльності молодших школярів.

Мотиваційний компонент відображає систему мотивів, потреб та цілей організації навчальної діяльності молодших школярів з використанням дидактичних ігор, професійну спрямованість майбутнього вчителя на організацію діяльності молодших школярів з використанням дидактичних ігор.

Когнітивний передбачає у майбутнього вчителя наявність знань про гру, її роль у житті молодших школярів, про загальні та специфічні риси ігрової діяльності, способи її організації у навчальному процесі початкової школи, що передбачає знання методики викладання дисципліни.

Операційно-діяльнісний включає необхідні вміння та навички (оціночні, прогностичні, комунікативні, рефлексивні, проєктивні тощо), та володіння процесом організації різних ігор на уроках в початкової школи.

Відповідно виділених компонентів було виділено три рівні ігрової компетентності: низький, середній та високий.

Низький рівень розвитку ігрової компетентності передбачає, що студент використовує дидактичні ігри за наявним зразком або алгоритмом; відтворює найпростіші варіанти (ігрові ситуації, фрагменти та ін.), не адаптуючи їх; не враховує вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів.

Середній рівень розвитку ігрової компетентності. Когнітивний компонент знаходиться на рівні знання та розуміння. Більшість умінь характеризуються на достатньому рівні, однак деякі сформовані на високому рівні (комунікативна чи оціночна), а інші на низькому (прогностична чи проєктувальна). Наприклад, під час педагогічної практики студенти використовують дидактичні ігри, але не завжди адаптують їх під вікові та індивідуальні особливості учнів свого класу.

Високий рівень розвитку ігрової компетентності передбачає стійкі прояви основних професійно значущих якостей. Майбутні вчителі застосовують різні дидактичні ігри, не тільки обґрунтовано адаптуючи їх

до особливостей молодших школярів, а й проектуючи свої варіанти навчальних ігор. Студентами використовуються ігри, які вони можуть обґрунтувати доцільність їх використання та попередити майбутні ризики, узагальнити психологічну, педагогічну та методичну інформацію з даного вибору, готові обґрунтувати переваги вибору та пояснити своє ставлення до різних технологій. Майбутні вчителі творчо та комплексно використовують дидактичні ігри, обґрунтовуючи алгоритм їх застосування. Наприклад, під час педагогічної практики студенти розглядають молодших школярів як суб'єктів ігрової діяльності, стимулюючи їх самостійність, ініціативність та активність, творчість, коректуючи зміст та правила ігрової діяльності.

На основі аналізу наукової літератури з теми дослідження виділили наступні умови підготовки майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів:

- 1) удосконалення змісту навчальної дисципліни «дидактика» шляхом доповнення змістовних модулів теоретичними відомостями про сутність та засоби використання дидактичних ігор на уроках в початковій школі;
- 2) забезпечення оволодіння майбутніми учителями початкової школи вміннями використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів під час навчального процесу та педагогічної практики;
- 3) організація творчих методичних завдань щодо розроблення та використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів.

Особливого значення набуває активне залучення студентів до наукової діяльності, тобто створення студентами проєктів, участь у наукових конференціях, виконання курсових та наукових робіт тощо.

Висновки. Формування готовності майбутніх учителів до використання дидактичних ігор у навчальній діяльності молодших школярів – це цілеспрямований процес, що передбачає вдосконалення загальнонаукової та фахової підготовки майбутніх вчителів, особовий відбір змісту, форм, методів та засобів професійного навчання, та створення відповідних умов.

Список використаних джерел

1. Барнінець О. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С. 14-20.
2. Куліш І. М. Дидактична гра як засіб активізації навчальної діяльності студентів університету: автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.09. НПУ М. П. Драгоманова. К.: 2009. 22 с.
3. Марко М. М. Теоретичні засади формування математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у контексті реформування освіти // *Збірник наукових праць: Молодь і ринок: [щомісячний науковопедагогічний та економічний журнал]*. 2014. № 11 (118). С. 152 – 155.

4. Освітня технологія «Дебати»: навчитися переконувати. URL : <http://studway.com.ua/debati>

5. Очеретна Н. Д. Особливості застосування ділових ігор у процесі вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 14. С. 206-210.

6. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посіб. К.: Вища школа, 2004. С. 24-41.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Гудзь Людмила

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. О. Агаркова

У статті аналізується сучасний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі. Визначаються переваги та проблеми пов'язані з використанням ІКТ в початковій школі. Визначені можливості використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: інформаційні технології, засоби ІКТ, інформатизація освіти, підготовка майбутніх учителів початкової школи.

The article analyzes the current state of use of information and communication technologies in primary school. The benefits and challenges of using ICT in primary school are identified. Possibilities of using ICT in professional training of future primary school teachers are determined.

Key words: information technologies, ICT means, informatization of education, training of future primary school teachers.

Актуальність проблеми. Розвиток сучасної освіти не можна уявити без інформатизації, спрямованої на вдосконалення освітнього процесу. Сьогодні це досягається впровадженням комп'ютерних технологій, електронних освітніх ресурсів у викладанні навчальних дисциплін як на лекційних, так й на практичних заняттях. Прийняті за останній рік документи в галузі освіти (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про Національну програму інформатизації», «Про інноваційну діяльність», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці», Національна рамка кваліфікацій, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року) спрямовані на необхідність розв'язання проблеми модернізації вітчизняної освітньої системи, пов'язаної з її

інформатизацією, що спонукає педагогічні заклади вищої освіти (ЗВО) до підготовки вчителів.

На особливу значущість проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи вказують впровадження оновленого Державного стандарту початкової освіти, Концепції Нової української школи й вимагає від педагогічних вишів здійснення пошуку шляхів удосконалення процесу формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі, зокрема формування інформаційної компетентності у здобувачів вищої педагогічної освіти.

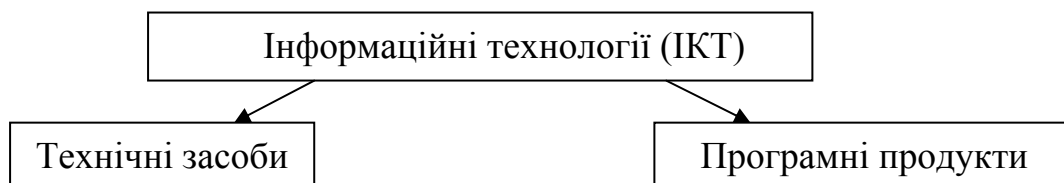
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки вчителя в галузі ІКТ безперервно в центрі уваги науковців. Питанню підготовки майбутнього вчителя початкової школи присвячені наукові дослідження Ш. Амонашвілі, Н. Глузман, В. Гриньової, О. Дубасенюк, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Хомич та інших. Проблемам впровадження та використання ІКТ в освіті присвячено наукові дослідження В. Беспалька, Б. Гершунського, М. Жалдака, С. Іванова, О. Спіріна та інших. Питаннями підготовки вчителів початкової школи в умовах інформатизації освіти займаються С. Гунько, О. Суховірський, О. Трофімов та ін. Дані сучасних досліджень Ю. Дорошенка, Н. Морзе, М. Юсупової та ін. демонструють необхідність впровадження інформаційних технологій у підготовку майбутніх учителів і водночас вказують на недостатній рівень оволодіння студентами комп'ютерною грамотністю. Перехід початкової школи на новий зміст і зростання ролі вчителя у формуванні складових загальнокультурних компетенцій учнів зумовив необхідність дослідження питання готовності педагога до використання комп'ютера.

Метою статті є на основі аналізу наукової літератури розкрити можливості використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

Основна частина. Застосування ІКТ у навчальній діяльності вважається актуальною проблемою професійної освіти. Процеси інформатизації у суспільстві, та пов'язані з ними освітні реформи, характеризуються вдосконаленням і масовим поширенням сучасних засобів ІКТ. ІКТ активно використовують для передачі даних та забезпечення взаємодії педагога та здобувача освіти в сучасній системі дистанційної та очної освіти.

Впровадження ІКТ у роботу вчителя сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – покращення якості навчання, збільшення доступності освіти, забезпечення гармонійного розвитку особистості, яка орієнтується в інформаційному просторі, залученої до інформаційно-комунікаційних можливостей сучасних технологій [2, с. 21].

Термін «технологія» прийшов до нас із грецької мови, в перекладі означає «наука». Сучасне розуміння цього слова включає застосування наукових знань для вирішення конкретних практичних завдань. Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) не є однозначним. ІКТ – це процеси та методи взаємодії з інформацією, що здійснюються із застосуванням пристроїв обчислювальної техніки, а також засобів телекомунікації [3, с. 38]. Отже, інформаційно-комунікаційна технологія (ІКТ) є узагальнюючим поняттям, яке описує різні механізми, пристрої, алгоритми, способи обробки даних. Найважливішим сучасним пристроєм ІКТ є комп'ютер з необхідним програмним забезпеченням. Другим за рахунком, але не менш важливим, обладнанням вважаються засоби комунікації. ІКТ включають апаратні (технічні) та програмні засоби (рис. 1). До апаратних (технічних) засобів належать персональний комп'ютер, пристрої введення виведення інформації, засоби зв'язку, сервери обробки та зберігання інформації, графічні пристрої виведення, периферійні пристрої тощо. До програмних продуктів відносять системи штучного інтелекту, системи машинної графіки, операційні системи, середовища програмування, пакети прикладних програм тощо.

Мал. 1. Структура інформаційно-комунікаційних технологій

ІКТ впливають на всі сфери життєдіяльності людини, особливо на інформаційну діяльність, до якої належить навчання. З використанням ІКТ в освітньому процесі збільшується продуктивність праці вчителів та учнів, тому їх можна розглядати як раціональний спосіб підвищення ефективності навчання та самонавчання. ІКТ дозволяють автоматизувати інформаційні процеси: довгостроково та компактно зберігати, оперативно шукати, швидко обробляти, генерувати нову, передавати на будь-якій відстані та надавати у потрібному вигляді мультимедійну (текстову, табличну, графічну, анімовану, звукову та відео) інформацію [1, с. 117].

Початкова школа важлива ланка у системі шкільної освіти, тому що вперше у житті основна діяльність дитини набуває характеру навчально-пізнавальної. Саме від того, наскільки дитина опанує методи навчальної діяльності, тобто навчиться вчитися, наскільки їй буде прищеплено інтерес до процесу пізнання, сформовано здібності до самоорганізації та самореалізації, залежить успішність навчання у школі та бажання вдосконалювати свою освіту протягом життя. Оскільки у молодшому

шкільному віці переважає наочно-образне мислення, використання ІКТ дозволить зробити навчальний процес наочнішим, отже більш доступним для засвоєння учнями.

Застосування ІКТ як на уроках має свої можливості та надає наступні переваги [5]: 1) допомагає пояснити новий матеріал для учнів більш доступно, тож підвищується ефективність освітнього процесу за рахунок одночасного викладу вчителем теоретичних відомостей та показу демонстраційного матеріалу з високим ступенем наочності; 2) економить час на уроці, оскільки дозволяє наочно уявити матеріал, що сприяє швидшому сприйняттю, як учням, так й присутнім колегам на уроці; 3) дозволяє представити унікальні матеріали, наприклад, такі як картини, рукописи, відеофрагменти, звукозаписи та багато іншого; 4) підвищує інтерес учнів до навчального процесу за рахунок привабливості комп'ютерної техніки, що зростає під час проведення мультимедійних уроків; 5) дозволяє навчити учнів використовувати комп'ютерну техніку під час вирішення навчальних і трудових завдань, за рахунок практичної обробки навчальної інформації на комп'ютері; 6) полегшується процес контролю та оцінки знань у учнів, оскільки можна використовувати різні програми для перевірки знань або тести, складені самостійно чи знайдені в інтернеті. 7) легше організувати індивідуальну роботу учнів, що сприяє розвитку творчості та пізнавальної самостійності; 8) розвиваються навички навчальної діяльності, такі як планування, рефлексія, самоконтроль та взаємоконтроль; 9) сприяє розвитку наочно-образного мислення, моторних та вербальних комунікативних навичок учнів; 10) дозволяє набагато швидше сформувати навички роботи з інформацією, тобто діти навчаються шукати та відбирати потрібну інформацію, опрацьовувати та відтворювати її, таким чином відбувається формування інформаційної культури школяра. Однак, треба враховувати, що використання ІКТ у навчанні може ініціювати низку негативних ефектів, пов'язаних з підвищеним навантаженням на очі дитини у зв'язку з неправильно організованим освітленням в аудиторії. Таким чином, сучасний вчитель початкових класів повинен мати власний творчий потенціал, який повноцінно може бути реалізований у системі навчання за допомогою застосування ІКТ.

Аналіз наукових праць дає підстави свідчити, що дослідники по різному трактують поняття «професійна підготовка», враховуючи його різні аспекти. Проведений аналіз наукових джерел педагогів-дослідників (І. Зязюна, М. Дьяченко, Л. Кандиловича, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін.) дає змогу стверджувати, що впровадження ІКТ учителем початкової школи буде ефективним за умов готовності самого вчителя. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ у майбутній професійній діяльності – це цілісна якість особистості, що характеризується наявністю мотиву, знань, умінь та навичок здійснювати майбутню професійну діяльність із застосуванням ІКТ.

На наш погляд, критеріями готовності майбутнього вчителя до використання ІКТ в початковій школі є: рівень знань сучасних концепцій використання комп'ютера в навчанні та розвитку молодших школярів; рівень навичок володіння методами використання комп'ютера в організації навчання учнів початкової школи, прийомами та методами оптимального поєднання комп'ютерних і традиційних технологій; рівень умінь діагностування навчальних досягнень молодших школярів засобами інформаційних технологій; рівень умінь створювати власні дидактичні та методичні матеріали. Отже, перед сучасними учителями початкової школи висувуються низка вимог, зокрема, мати не лише базові знання та навички роботи з комп'ютерними технологіями, а й створювати дидактичні та методичні матеріали, застосовувати мультимедійні засоби навчання, ефективно використовувати інформаційні технології у навчально-виховному-процесі початкової школи.

Тому процес удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ЗВО спрямований на розв'язання педагогічних та методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів до практичної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їх професійно-педагогічної підготовки, формування у студентів теоретичних та практичних навичок ефективного використання ІКТ у майбутній професійній діяльності. Найефективніше цьому сприяє створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища, яке стимулює учасників освітнього процесу на участь у принципово новому виді комунікацій, орієнтованих на діяльнісний та операційний характер поведінки. Подібне середовище дозволяє розширювати інформаційно-освітній простір, формувати інформаційно-комунікаційну культуру, мотиваційну, когнітивну та організаційну готовність до майбутньої діяльності, створює умови для професійного зростання та самоосвіти, створення власних проєктів з актуальних питань початкової освіти.

О. Співаковський [4, с. 22] зазначає, що використання ІКТ вплине на якість навчання в тому випадку, якщо вони будуть застосовуватися не фрагментарно, а як інтегрована система, що, окрім моделювання традиційної взаємодії учасників навчального процесу, включає й мультимедійні та дистанційні технології, що можуть виступати як платформа побудови сучасної методичної системи. Наприклад, ознайомлення з інтернет-ресурсами для створення інтерактивних матеріалів для початкової школи доцільно організовувати під час проведення занять з шляхом виконання завдань самостійних або індивідуальних робіт. Такі форми робіт повинні сформувати у майбутніх вчителів розуміння переваг їх використання у навчальному процесі початкової школи: підвищення мотивації учнів до навчання; можливість застосування різних видів діяльності; формування вмінь учнів моделювати ситуацію та шукати вирішення проблеми.

Методи застосування ІКТ у навчанні безмежні та з розвитком комп'ютерних технологій їх стає дедалі більше. При цьому треба звернути увагу на те, що нові засоби навчання дозволяють органічно поєднувати інформаційно-комунікативні, особистісно-орієнтовані технології з методами творчої та пошукової діяльності.

Висновки. Інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі - один із шляхів підвищення мотивації навчання. ІКТ посилюють пізнавальну активність, сприяють розвитку творчої особистості як учня, так й вчителя. ІКТ допомагають реалізувати головні людські потреби – спілкування, освіти, самореалізацію. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх вчителів сприяє значному підвищенню якості освіти, впливає на зростання професійної компетентності майбутніх педагогів в умовах інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Вознюк А., Юхневич Р. Smart-освіта в контексті теорії поколінь. V Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців: збірник тез, 17 травня 2018 р. Київ, 2018. 266 с.
2. Гуржій А. М. Інформаційно-комунікаційні технології у професійно-технічній освіті: монографія / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія й ін. У 2-х ч. Вінниця: ВДПУ, 2016. Ч. 2. 376 с.
3. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів // *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць / За ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. К.: Атіка, 2005. 272 с.
4. Співаковський О. В. Інформаційні технології в реалізації компонентно-орієнтованої освіти. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2003. № 6, С. 22-23
5. Цифрові технології наступають на українську школу. URL: https://lb.ua/society/2018/09/08/406940_tsifrovi_tehnologii_nastupayut.html (дата звернення: 20.05.2021)

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Донченко Юлія

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
професор Н. М. Якушко

У статті подано результати дослідження різних вчених, психологів, педагогів та інших діячів стосовно визначення факторів, які впливають на позитивне ставлення до навчання учнів початкових класів. Тут розкриті особливості навчання та визначені ряд засобів для покращення процесу сприйняття навчального процесу. За допомогою власних спостережень і досліджень літератури висвітлено, що для створення позитивного

відношення до учіння необхідно зосереджуватися на особистості дитини, а не тільки як на об'єкті навчального процесу.

Ключові слова: суб'єкт навчання, особистість дитини, покоління «Z», засоби навчання, ключові компетенції.

The article presents the results of a study by various scientists, psychologists, educators and other figures to identify factors that affect the positive attitude to learning of primary school students. It the features of learning and identifies a number of learning tools to improve the perception of the learning process. With the help of our own observations and research of the literature it is highlighted that to create a positive attitude to learning it is necessary to focus on the object of the education process.

Key words: subject of education, child's personality, generation «Z», teaching aids, key competencies.

Актуальність проблеми. Сьогоднішнім школярам важко впоратися з одним завданням, але це не задача, записана на дошці - це вміння налаштуватися на плідну роботу в класі і бажання вчитися. Вони так звикли до постійних стимулів від смартфонів та інтернету, що на звичайних шкільних заняттях не можуть зосередитися.

Діти початкових класів в сучасному світі отримали назву «покоління Z». Вони народились у світі, в якому алгоритми постійно змушують їх натискати, скролити і свайпати з шаленою швидкістю [1]. Тепер непросте завдання постало й перед вчителями.

Щоб уникнути конфліктів поколінь і вибудовувати адекватну та продуктивну співпрацю, необхідно з'ясувати характерні ознаки сучасного покоління української дітей і добрати ефективні психолого-педагогічні способи співпраці з ними [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях таких учених, як Л. Божович, М. Гриньова, А. Маркова, В. М'ясищев, О. Кочеткова, І. Соснова, Н. Стадників, В. Шрадер, І. Ушакова та ін., висвітлено питання щодо ставлення учнів до навчання.

В експериментальних працях І. Ушакової зазначено, що ставлення учня до навчальної діяльності формується під впливом зовнішніх та внутрішніх умов. До зовнішніх умов авторка відносить такі, як особистість вчителя, педагогічну оцінку, до внутрішніх - інтерес до школи, до предмета, який вивчається, звичка виконувати шкільні вимоги, самооцінка, «внутрішня позиція школяра».

Німецьким ученим В. Шрадером, ставлення учня до навчання розглядається, як усталена позиція школяра, що виникає в навчальній діяльності учня та яка визначає спрямованість і інтенсивність його психічних процесів та дій у сфері навчання. Він стверджує, що ставлення до навчання визначають такі поляри його якості, як схильність учня до

об'єкта або характеру навчання, чи їх прикрість, прихильність чи антипатію, активну участь чи її відсутність [3].

Сучасні дослідники М. Гриньова, О. Кочеткова, І. Соснова одностайні у визначення поняття «ставлення учня до навчання». Вони стверджують, що дане ставлення є суб'єктивною емоційно забарвленою стороною відображення дійсності, яка є результатом взаємодії дитини зі шкільним середовищем, у якому вона перебуває та детермінує ступінь активності учня в діяльності.

За дослідженнями І. Артем'єва, з метою виявлення типу ставлення першокласників до навчання по закінченню їх адаптаційного» періоду та наприкінці навчального року, було проведено моніторингове дослідження. До моніторингу було залучено 97 учнів перших класів. Аналіз результатів анкетувань довів, що у більшості першокласників, по закінченню періоду адаптації, спостерігалось нейтральне (50,6% учнів) та негативне (21,6 % учнів) ставлення до навчання, а позитивне ставлення виникло у 27,8% опитаних учнів; наприкінці навчального року позитивне ставлення зменшилось до 23,7 % , а негативне збільшилось до 34 % опитаних учнів. Автор і керівник опитування припускає, що зменшення позитивного ставлення до навчання пов'язано з тим, що професійна діяльність учителів початкової школи з формування позитивного ставлення до навчання не є доволі компетентною. Додаткове діагностування професійної компетентності вчителів до формування позитивного характеру довело правильність припущення даного дослідника.

Ще одним підтвердженням цієї позиції є і думка Савченко О. Вона дослідила, що серед ключових компетентностей, що формуються у молодших школярів, пріоритетним є вміння вчитися, оволодіння яким за відсутності цілеспрямованого формування становить для дітей значні труднощі.

Савченко О. за допомогою окремих спостережень та досліджень дійшла до такої думки, що гуманні стосунки на будь-якому уроці й поза ним мають утверджувати людську гідність кожного учня, здібного і не здібного, запобігати виникненню страху перед покаранням, приниженням. Якщо на уроці встановлюються такі стосунки, дитина не боїться висловити свою думку, яка може не збігатися з позицією більшості й навіть учителя, реалізуючи своє право бути мислячою особистістю. У зв'язку з цим по ініціативі автора статті, було проведено заохочення вчителів до рефлексивних суджень стосовно ситуацій навчального спілкування з учнями.

Отже після спостережень і анкетувань вчителів і самих молодших школярів Савченко О. Зробила висновок, що у вихованні бажання вчитися головне - у внутрішньому змісті, тобто в тих стосунках, які виникають і розвиваються у навчальній діяльності між учителем і учнями. Дуже важливо, щоб розумна вимогливість поєднувалась з неоціненою рисою

гуманного вчителя - уміння не пропускати момент, коли дитині особливо потрібні допомога та увага. Педагогам не завжди вдається розпізнати психічні стани учнів під час уроку. Проведене автором анкетування виявило, що вчителі найкраще розрізняють і швидко реагують на такі стани молодших школярів, як зосередженість, старанність у роботі, втома, тривогастрах і радість. Серед психічних станів дітей, які вчителі слабо розпізнають, а отже належною мірою не зважають на них під час уроку: сумніви, нудьга, сум, образа, надхнення, сором, задоволення, злість.

На думку О. Савченко, від того, наскільки адекватно вчитель розпізнає психічні стани дітей, їхні почуття, залежать своєчасність і адекватність емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності молодшого школяра, що у свою чергу, впливає на мотивацію учіння [4].

Олександра Яківна робить висновки, що особливо значущою для молодших школярів є педагогічна підтримка вчителя й однокласників під час переживання тривоги, хвороби, невпевненності. Наприклад, є ситуація, коли вчитель після довгої відсутності школяра, зустріне його з позитивним настроєм і з зацікавленістю до його особистості. Але і є такі ситуації, коли вчитель зустрічає учня з негативними моціями, тим самим показуючи йому, що його поява в школі є не дуже бажаною. Тут можна зазначити слова Сухомлинського, що навчання - це не механічне передавання знань учителем учневі, а складні моральні відносини [3]. Тільки із вірою в учня й підтримкою його зусиль, можна «олюднити», вмотивувати стосунки у навчальному процесі.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт з досліджуваної теми, поза увагою науковців залишилось питання формування позитивного ставлення до навчання у учнів початкових класів.

Мета статті - це висвітлення всіх робочих і повсякденних моментів у навчальному процесі, які дозволять у подальшому покращити ставлення учнів до навчання. Цим самим ми розглянемо і вдосконаliamo всі нюанси діяльності молодших школярів під час учіння, їх взаємодію під час навчання та ряд факторів, які мають особливий вплив на структуру навчання в початкових класах і покращення відношення до самого освітнього процесу.

Основна частина. На мою думку, тема даного дослідження може бути більш розкрита і відкрити для нас нові способи вирішення конкретних завдань шляхом поглиблення вивчення не тільки особливостей навчального процесу, а і вивчення самої особистості учня. Так як дане покоління дуже суттєво відрізняється від поколінь ще десяти, двадцяти років назад. І щоб вдало підібрати засоби, методи і форми навчання, ми повинні насамперед знати до кого саме підбрати весь цей навчальний процес.

Індивідуальні особливості дитини 5 – 6 років (сенситивний період) досліджували відомі психологи, лінгводидакти, сучасні дидакти, а саме Л. Виготський, А. Лурія, І. Зимня, С. Рубінштейн, М. Монтессорі,

В. Бондар, М. Вашуленко, О. Савченко та інші [5]. Узагальнивши їхні дослідження щодо довільного сприймання дітьми навчального матеріалу, дослідники дійшли таких висновків про особливості дітей шестирічного віку:

1. Стійкість і зосередженість шестирічок залежить від сили або інтенсивності збудження, що забезпечується силою впливу об'єктів діяльності, індивідуальними можливостями особистості - значущою для неї діяльності, інтересом до неї.

Тобто, дослідники мали на увазі, щоб сприймання інформації відбувалось, необхідно зробити перед учнями ситуацію «вибуху» емоцій, для створення максимального зацікавлення.

2. Недостатність розвитку уважності, уміння володіти власною увагою, зосереджуватися (А. Лурія).

3. Розсіяність та відволікання, нездатність без зовнішнього заохочення спрямовувати й підтримувати свою увагу в процесі діяльності власними внутрішніми засобами.

4. Порушення в поведінці, які можуть бути спричинені недорозвиненістю центральної нервової системи (вікова незрілість) і незначним ушкодженням мозку (проблеми вагітності та пологів).

5. У цьому віці може спостерігатися агресивність (фізична, вербальна), запальність, гарячкуватість, пасивність, гіперактивність, що призводить до нестійкості уваги, егоцентризму, спонтанності, швидкої втомлюваності тощо (за В. Бондарем).

6. У шкільному віці дитина спочатку планує в мовленні потрібну дію й лише після цього діє (за Л. Виготським).

Учителю слід усвідомити, що сприймання - це процес відображення в мозку дитини предметів та явищ загалом, у сукупності всіх їх якостей і властивостей за безпосереднього впливу на органи чуття.

Навчання дітей, на думку дослідників, можна вважати результативним тоді, коли ми зуміємо зосередити увагу, яка збуджує зацікавленість учнів, коли буде досягнута мета - запам'ятовування.

Отже, ми маємо шість вище вказаних характеристик, особливостей особистості сучасного школяра. Те, що найяскравіше, на мою думку, виділяється і має першочерговість - це гіперактивність сучасного покоління. Звідси і витікає недозосередженість, знервованість, інколи агресивність та швидка перевтома. Перед нами постає завдання, як обернути навчання на користь сучасного покоління.

Дослідження та спостереження з мого боку показують, що для таких учнів потрібні не тільки яскраві засоби навчання, а й швидкоплинний їх перебіг, для запобігання втрати інтересу, жаги до пізнання. Тому подача навчального матеріалу має бути незвичною, мати різноманітні види предметів для рахування, читання та письма. Всі розумові дії учнів повинні бути пов'язані з діями опорно-рухового апарату. Таким чином,

урок в початкових класах буде нагадувати журнал з коміксами зі швидкою зміною подій.

Висновки. В результаті всіх досліджених джерел та результатів власного дослідження, ми можемо зробити наступні висновки:

- сучасне покоління дітей має назву покоління «Z». Воно ставить перед освітою ще складніші цілі - це зосередити їх увагу на навчанні;
- в усі часи була частина дітей, яка легко пробуджувала в собі інтерес навчатися, але й були ті, які вимагали не аби яких зусиль, щоб їх зацікавити в навчанні.

Саме для цього в нашій освіті рушила в дію нова освітня реформа «Нова українська школа». Вона дозволяє нам відтворити та покращити навчальний процес шляхом кращого пізнання особливостей поведінки школяра. З психологічного боку, ми як вчителі, маємо змогу глибше пізнати учня не тільки, як об'єкт навчання, а і як звичайну дитину. За допомогою цього результати навчання будуть покращені загалом. І як результат, покращеним підбором новітніх засобів навчання, буде сформоване позитивне ставлення до навчання у молодшого школяра.

Список використаних джерел

1. Артемьева І. С. Особливості формування позитивного ставлення до навчання в учнів перших класів у навчально-виховному процесі // *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 15. С. 241-246. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2013_15_47
2. Гузь Н. В. Особливості ставлення молодших школярів до навчання / Н. В. Гузь, В. В. Гузь // *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2014. № 6. С. 35-41.
3. Зміст сучасної шкільної освіти. URL : <https://ru.osvita.ua/schoolmethod/787>
4. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч. - метод. посіб. Львів: Світ, 2019. 136 с.
5. Коростіль Л. А. Покоління «Z»: пошук способів педагогічної взаємодії. URL : narodnaosvita.kiev.ua

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дудяк Ангеліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В. О. Шищенко

Статтю присвячено питанням підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації групової роботи. У статті аналізується стан розвитку проблеми в психолого-педагогічній літературі. Охарактеризовані сутність і структура готовності майбутніх учителів початкових класів до організації групової роботи, визначені умови, що забезпечують підвищення якості підготовки майбутніх учителів до організації групової роботи.

Ключові слова: педагогічні умови, учитель початкової школи, застосування групової роботи, виховання дитини, процес організації.

The article is devoted to the issues of preparation of future primary school teachers for the organization of group work. The article analyzes the state of development of the problem in the psychological and pedagogical literature. The essence and structure of readiness of future primary school teachers for the organization of group work are characterized the conditions providing improvement of quality of preparation of future teachers for the organization of group work are defined.

Key words: pedagogical conditions, primary school teacher, application of group work, raising a child, organization process.

Актуальність проблеми. Освіта, рівень якості якої повинен відповідати сучасним потребам і тенденціям, стає пріоритетним напрямком розвитку сучасного суспільства. Оскільки ключова роль в системі освіти належить вчителям, на нинішньому етапі, коли Україна об'єднується з реформою сфери освіти, щоб вийти на європейське освітнє поле, перед закладами вищої освіти стоїть завдання підготовки вчителів нового покоління. Сучасна освіта вимагає від учителів початкових класів, здатних не тільки збагатити учнів комплексом програмних знань, умінь та навичок, але і забезпечити реалізацію їх творчого потенціалу на основі особистісного розвитку, навчити школярів молодшого віку здобувати знання, створювати умови для ефективного формування багатомірної свідомості, розвитку у особистості вмінь розуміти, думати, діяти. Усі ці аспекти освітнього процесу можуть бути реалізовані, з одного боку, тільки з урахуванням індивідуальних особливостей і схильності особливості кожного учня, а з іншого – в процесі колективної взаємодії з однокласниками. Державний стандарт початкової загальної освіти передбачає формування в учнів соціальної компетентності, тобто продуктивної співпраці між людьми та в групі, а також здатності грати різні ролі та функції в колективі.

В інформаційному суспільстві, коли стрімкий розвиток всіх сфер життєдіяльності людини призводить до збільшення обсягу й ускладнення змісту матеріалу практично з усіх шкільних предметів, сучасний учитель початкових класів стикається з проблемою використання інноваційних форм організації пізнавальної діяльності школярів. Радикальна зміна освітньої парадигми переорієнтує процес навчання на особистість дитини. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає організацію освітнього процесу на основі глибокої поваги до особистості кожного учня, з урахуванням його схильностей і індивідуальних особливостей, ставлення до них як до відповідального учасника суб'єкт-суб'єктної взаємодії. На тлі певних векторів розвитку системи вітчизняної початкової освіти за останнє десятиліття зростає інтерес до групових форм навчальної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження Т. Дятленко, С. Котова, Г. Цукерман, О. Ярошенко внесли значний вклад в обґрунтування теоретичних основ проблем формування підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації групової роботи та інші, хто вивчав загальні принципи організації групової навчальної діяльності.

Дидактичний аспект організації групової діяльності молодших школярів визначено в роботах таких вчених, як Н. Бібік, В. Вихрущ, І. Вітківської, І. Добрянської, К. Нор та інших.

Індивідуально-психологічними особливостями і поведінковою реакцією молодших школярів займалися Л. Айдарова, Г. Кравцов, Г. Костюк, В. Ляудіс та інші. Суб'єктивність навчально-пізнавальної діяльності розглядали А. Маркова, І. Ломпшер, О. Савченко.

Особливості навчально-педагогічної взаємодії і спілкування в початковому процесі були предметом дослідження таких вчених, як В. Дойз, І. Зимня, С. Кондратьєва, А. Кравцова, Х. Лійметс, Д. Фельдштейн та ін. Такі науковці, як С. Мартиненко, І. Новик, С. Світич, О. Титунь, Л. Хомич, В. Шищенко вивчали питання професійної підготовки майбутніх учителів для роботи з молодшими школярами.

Активну і кооперативну форми навчання вивчали А. Вербицький, Д. Джонсон, С. Каган, В. Сидоренко та ін. Стратегії інтерактивного навчання як окрему групу технологій розглядали О. Пометун, Л. Пироженко та інші.

Крім того, незважаючи на наявність робіт по окремим аспектам досліджуваних завдань, вивчення такого важливого питання, як ефективна підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації групової роботи учнів, вимагає окремого вивчення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації групової роботи.

Виклад основного матеріалу. Ідея взаємонавчання має давні корені, сутність якої полягає у побудові взаємовідносин «учень-учень», реалізуючись у різних формах. Виявлено, що групова форма навчальної діяльності виникла як альтернатива існуючим традиційним формам навчання. Це дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, підвищує відповідальність учнів за ефективність навчання з кожного предмету. На основі аналізу роботи науковців було встановлено, що переважна більшість з них вважають, що групова діяльність організована вчителем або учнями по системі співробітництва індивідів і направляє їх на створення об'єктів матеріальної та духовної культури. Групова навчальна діяльність – це форма спільної діяльності в малих групах, в якій розрізняють індивідуально-групову, парно-групову, фронтально-групову та групову форми [1].

На думку Савченко О. Я. групова форма навчальної роботи «виховує вміння співпрацювати в колективі, організовуватися на співпрацю. Діти на уроці в процесі виконання групових завдань прагнуть спілкуватися, тож треба не гальмувати цю природну схильність, а використовувати її для взаємного навчання» [4].

Групова форма роботи має велике значення для формування самостійності школяра, а саме, учень має можливість проявляти ініціативу, вчитися планувати свої дії, переконувати, нести відповідальність за себе і команду.

Групова діяльність – це спільна діяльність учителя й учнів, що дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та розвитку творчості.

Завдання вчителя під час організації групової роботи:

- організувати самостійну, пізнавальну, дослідницьку, творчу діяльність учнів, пояснити мету майбутньої роботи;
- учити самостійно здобувати потрібні знання;
- учити критично осмислювати отриману інформацію;
- учити робити висновки та аргументувати їх;
- учити вирішувати проблеми, використовуючи здобуті факти [3].

Структура готовності вчителя початкової школи до організації групової роботи містить наступні компоненти: мотиваційно-цільовий, пізнавальний, операційний, рефлексивний. Виділення мотиваційно-цільового компонента базується на тлумаченні мотивації (С. Гончаренко, Є. Ільїн, І. Зимня) як системи стимулів або мотивів, які спонукають людину до певних форм діяльності. Когнітивний компонент передбачає наявність комплексу знань про сутність і особливості групової роботи різних вікових категорій школярів, зокрема, учнів молодшої школи; про стилі інтерактивного навчального спілкування; про індивідуальні особливості молодших школярів; про можливості та особливості використання групової роботи при вивченні кожного предмета в початковій школі. Операційний компонент відображає вміння використовувати на практиці систему професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення; професійна спрямованість уваги, сприйняття, пам'яті; дії та операції, необхідні для успішного здійснення професійної та освітньої діяльності. Рефлексивний компонент акумулює здатність майбутнього вчителя критично та адекватно оцінити свою педагогічну діяльність, самоаналіз і самоконтроль, відповідальності за наслідки застосованих методів і форм навчання, здатності до самооцінки постійного особистісного і професійного самовдосконалення.

Підвищення якості підготовки майбутніх вчителів до організації групової роботи можливо за рахунок введення таких педагогічних умов: використання інтерактивних форм навчання на всіх етапах професійної підготовки вчителів початкових класів; мотивація студентів до вивчення

основ і, особливо, до суб'єктивної взаємодії: поглиблене вивчення теоретичних і практичних навчальних завдань, пов'язаних з організацією групових форм пізнавальної діяльності [2].

Групова форма заповнює всі недоліки фронтальної та індивідуальної роботи. На жаль, єдиного визначення групової навчальної діяльності в психологічній та освітній літературі немає. Тому ми розглядаємо групову навчальну діяльність як форму організації навчання для невеликої групи учнів під опосередкованим керівництвом учителя у співпраці зі школярами, об'єднаних спільною ціллю навчання. Відносини міжучителем і учнем набувають характеру співробітництва, учитель втручається в групову роботу тільки тоді, коли в учнів виникають питання і вони просять про допомогу. Це їхня спільна діяльність, яка на відміну від фронтальної та індивідуальної і не ізолює учнів один від одного, а навпаки сприяє реалізації природного прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співпраці.

Позитивним результатом групової роботи є не тільки дидактичний, але й результат формування умінь самооцінки, самоконтролю та позитивної мотивації до творчого навчання.

Висновки. Отже, важливою перевагою групової роботи є формування особистості, здатність пристосовуватися до зовнішнього середовища, впевненість у своїх силах, самостійність та інші аспекти. Під час групової роботи діти мають можливість проявляти ініціативу, вчитися планувати свої дії, переконувати і нести відповідальність.

Зрозуміло, що роль учителя тут особливо ефективна у плані дієвого співробітництва. Таким чином, групові форми роботи сприяють піднесенню рівня навчальних можливостей учнів, активізації навчального процесу на уроках.

Список використаних джерел

1. Добрянська І. Формування груп у молодшому шкільному віці. *Початкова школа*. 2011. № 6. С. 32-34.
2. Кравцова А. О. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Криворізький державний педагогічний університет. 2013. № 38. С. 20-24.
3. Пехота О. М., Кіктенко А. З. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ за заг. ред. О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. С. 70 - 90.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. К. : Грамота, 2012. 504 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Задорожна Світлана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент С. О. Лавренко, викладач Н. С. Калюжна

У статті розглянуто проблему формування комунікативної компетентності молодших школярів в освітньому процесі. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «комунікативна компетентність молодших школярів». Охарактеризовано структуру комунікативної компетентності. Визначено умови організації освітнього процесу для ефективного формування комунікативних умінь і навичок молодших школярів.

Ключові слова: *молодші школярі, компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, освітній процес.*

The article considers the problem of formation of communicative competence of junior schoolchildren in the educational process. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of «communicative competence of junior students» is determined. The structure of communicative competence is characterized. The conditions of the organization of the educational process for the effective formation of communicative skills and abilities of junior schoolchildren are determined.

Key words: *junior schoolchildren, competence, competence, communicative competence, educational process.*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні значна увага приділяється проблемі оволодіння комунікативною компетентністю. Однією з основних вимог до особистісних результатів оволодіння основною освітньою програмою початкової освіти відповідно до Державного стандарту початкової освіти є формування комунікативної компетентності під час спілкування та співпраці з однолітками і дорослими в процесі освітньої, суспільно корисної, навчально-дослідницької, творчої та інших видів діяльності [5].

Молодший шкільний вік досить сприятливий для оволодіння комунікативними навичками. З початком навчання в школі дитина займає нову життєву позицію і переходить до здійснення суспільно значущої навчальної діяльності. У цей період у більшості дітей формуються передумови становлення важливих соціальних якостей, що сприяють їх успішній соціальній адаптації. Соціальна сутність молодших школярів, що розкривається і виражається у потребі спілкування, повазі, прийнятті, визнанні, самовираженні зумовлює значимість комунікативної компетентності. З огляду на це, проблема формування комунікативної

компетентності молодших школярів в освітньому процесі набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо формування в учнів комунікативної компетентності частково відображено в Державному стандарті початкової освіти та наукових працях таких дослідників як: Ж. Асилбаєва, А. Бодальов, В. Куніцина, Р. Мейрбекова, Р. Мошнін, М. Мурзабекова, С. Сіхімбаєва тощо.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт із досліджуваної теми, поза увагою науковців залишилися питання щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів в освітньому процесі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати формування комунікативної компетентності молодших школярів в освітньому процесі.

Основна частина. Поняття «комунікативна компетентність» вперше було використано А. Бодальовим та інтерпретувалося, як здатність встановлювати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми за наявності внутрішніх ресурсів (знань і умінь) [1; 2]. В. Куніцина визначає комунікативну компетентність як «успішність спілкування». У її книзі «Міжособистісне спілкування» комунікативна компетентність визначається як «володіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, вихованість, орієнтація в комунікативних засобах» [4].

Виходячи з вимог Державного стандарту початкової освіти щодо досягнення запланованих результатів, комунікативну компетенцію молодших школярів можна розглядати як відповідність вимогам щодо формування уявлень про способи, цілі та види комунікації, предметні й універсальні комунікативні дії, стійкий позитивний досвід їх застосування та системи мотивів, відносин і цінностей комунікативної діяльності молодших школярів [3].

У такій інтерпретації комунікативна компетенція набуває особливого значення на рівні початкової освіти, тому що мовне спілкування є основною умовою розвитку мислення і мовлення дитини, адже саме в молодшому шкільному віці остаточно формується внутрішнє мовлення, емпатія, монологічне мовлення і закладаються основи писемного мовлення. Формування комунікативної компетенції як результату початкової освіти є умовою успішності подальшого навчання молодших школярів.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що комунікативна компетентність складається з наступних компонентів:

1) емоційний (емоційна чуйність, емпатія, чутливість до іншого, вміння співпереживати, уважність);

2) когнітивний (здатність передбачити вчинки іншої людини, оперативно вирішувати різні ситуації, що виникають між людьми);

3) поведінковий (здатність дитини до взаємодії, сприяння, а також ініціативність, адекватність спілкування, організаторські здібності тощо) [5].

Слід зазначити, що систематизуючи компоненти комунікативної компетентності, можна виділили три групи комунікативних знань і вмінь, що забезпечують її формування:

- мовні комунікативні знання та вміння;
- соціально-психологічні комунікативні знання та вміння;
- діяльнісно-практичні комунікативні вміння.

Сформованість кожної групи комунікативних знань і вмінь може бути визначена за когнітивним, поведінковим і емоційним критеріями, які вже були зазначені вище. При цьому когнітивний критерій включає в себе знання структури, етапів, особливостей процесу спілкування та позицій у спілкуванні; використання спеціальної термінології відповідно до обраного профілю навчання. Поведінковий критерій включає вміння здійснювати комунікативну діяльність, володіти вербальними і невербальними засобами спілкування, лексичними і граматичними мовними нормами. Емоційний критерій включає спрямованість на міжособистісне спілкування, прагнення до організації спілкування з партнером, зорієнтованість на діалог і співпрацю, емпатію, управління власним емоційним станом [6].

Необхідно підкреслити, що важливе місце у процесі формування комунікативної компетентності займає робота з розвитку у молодших школярів комунікативних умінь і навичок.

Аналіз різних підходів до досліджуваної проблеми дозволяє визначити комунікативні вміння як досконалі способи виконання будь-яких мовних дій, від яких залежить готовність індивіда до спілкування. Складовими комунікативних умінь є:

- уміння слухати;
- уміння передавати інформацію та правильно її сприймати;
- уміння розуміти інших;
- уміння співпереживати та співчувати;
- уміння адекватно оцінювати себе та інших;
- уміння приймати думку іншого;
- уміння вирішувати конфлікт;
- уміння взаємодіяти з членами колективу.

Успішність та інтенсивність формування комунікативних умінь залежать від того, наскільки вони усвідомлюються школярем, наскільки він сприяє їх розвитку і наскільки цілеспрямовано бере участь в цьому процесі [6].

Зауважимо, що формування комунікативної компетенції молодших школярів як планованого результату на рівні початкової освіти вимагає системного підходу, який має реалізовуватися на всіх етапах безперервної освіти. Ефективність процесу формування комунікативних умінь і навичок забезпечується реалізацією наступних умов організації освітнього процесу:

- висока мотивація навчання школярів;
- висока творча активність школярів;
- прийняття суб'єктної позиції молодшого школяра в комунікації;
- відмова від авторитарного стилю педагогічної діяльності;
- врахування вікових особливостей молодших школярів;
- диференційований підхід до формування комунікативної компетенції з урахуванням індивідуальних особливостей молодших школярів;
- центрування освітнього процесу з формування комунікативної компетенції на позитивному досвіді комунікативної діяльності молодших школярів;
- збагачення змісту освітнього процесу.

Висновки. Отже, одним із пріоритетних завдань сучасного вчителя початкових класів є формування комунікативної компетентності учнів, виховання вільної особистості, яка вміє відстоювати свої інтереси і свою точку зору не вдаючись до агресії, вільно і грамотно висловлювати свої почуття і думки, брати на себе відповідальність, як того вимагає сучасне суспільство. Найважливішою умовою для формування комунікативної компетентності молодших школярів є взаємодія вчителя і учнів. Комунікативний підхід передбачає створення такого простору взаємодії суб'єктів діяльності, в якому кожен активно включається в колективний пошук істини, висловлює, аргументує свої думки, шанобливо відстоює свої позиції в діалозі, формує взаємоприйнятну точку зору. Комунікативні технології припускають таку організацію навчально-виховного процесу, коли внаслідок активного включення учнів в процесі пошуку істини підвищуються інтенсивність і ефективність навчального процесу. Розвиток комунікативних здібностей максимально реалізується через технологію співпраці.

Становлення комунікативної компетентності молодшого школяра є однією з ключових складових, якими повинна володіти особистість, здатна успішно адаптуватися до постійно мінливих умов життя.

Список використаних джерел

1. Бодальов А. Особистість і спілкування. 1995.
2. Бодальов А. Психологічне спілкування. Вид-во «Інститут практичної психології». Н.П.О, Модек, 1996. 256 с.
3. Державний стандарт початкової освіти URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>. (Дата звернення – 08.10.2021).
4. Куніцина В. Міжособистісне спілкування: Підручник для вузів. 2012. 544 с.

5. Мошнін Р. Обговорюємо нові стандарти: соціальна компетентність учнів. *Початкова школа*. Вид. будинок «Перше вересня». 2010. № 1. С. 2-3.

6. Сіхімбаєва С., Асилбаєва Ж., Мейрбекова Р., Мурзабекова М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Міжнародний журнал експериментальної освіти*. 2014. № 3-2. С. 30-33.
URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=4831> (дата звернення: 15.10.2021).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Заїка Тетяна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Л.С. Філатова

Статтю присвячено розкриттю підходів до тлумачення поняття «здоровий спосіб життя». Акцентовано увагу спрямуванні дітей на здоровий спосіб життя, який є одним із основних завдань учителя молодших класів. Впровадження учителем здорового способу життя в освітній простір розглянуто як процес застосування педагогом відповідних засобів та методів організації освітнього процесу, які сприяють збереженню фізичного, психічного та морального здоров'я учасників навчально-виховного процесу, формування у них навичок здорового способу життя.

Ключові слова: здоров'я, спосіб життя, освітній простір, професійна підготовка, педагогічні умови.

Approaches to the interpretation of the concept of "healthy lifestyle" are considered. It is emphasized that directing children to a healthy lifestyle is one of the main tasks of primary school teachers. The introduction of a healthy lifestyle by a teacher in the educational space is considered as a process of application by the teacher of appropriate tools and methods of organizing the educational process, which contribute to maintaining physical, mental and moral health of participants in the educational process, forming healthy lifestyle skills.

Key words: health, way of life, educational space, professional training, pedagogical conditions.

Актуальність. Сьогодні загальноновизнаним є факт, що здоров'я та благополуччя населення є ключовим фактором економічного та соціального розвитку будь-якої держави. Перспективи розвитку та самого існування країни значною мірою залежить від того, як відбувається процес відтворення основних продуктивних сил – людських ресурсів. Діти є майбутнім будь-якої держави, резервом її розвитку. Сучасний стан

здоров'я дітей у нашій країні та загальна демографічна ситуація свідчать, що існує реальна потреба у розвитку культури здорового способу життя підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки майбутніх учителів молодших класів до впровадження в освітній простір здорового способу життя та формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок у своїх наукових працях розглядали М. Бабич, В. Бобрицька, О. Ващенко, Г. Голобородько, Б. Долинський, О. Писарчук, Ю. Півненко, Н. Урум, І. Коча, О. Янкович тощо, однак воно досі не втрачає своєї актуальності та знаходиться в центрі наукового дискурсу.

Метою статті є аналіз загальних засад та особливостей підготовки майбутніх учителів молодших класів до впровадження в освітній простір здорового способу життя.

Основна частина. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, здоров'я – це стан фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів [1]. У педагогічній практиці доцільно говорити про три види здоров'я: фізичне, психічне і моральне (соціальне).

Становлення здорового способу життя як соціального феномена пов'язане з подоланням біомедичного підходу до розуміння здоров'я, включенням в поле зору найважливішої характеристики життєдіяльності людини – її способу життя як фактора здоров'я. Однак саме поняття «здоровий спосіб життя» в силу його багатогранності і недостатньої розробленості проблеми не було визначено однозначно.

Дещо розмите розуміння даного терміну привело до складності його відтворення як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціуму. Звернення до здорового способу життя часто визначається лише виявленням тісного взаємозв'язку здоров'я з поведінковими чинниками і виражається у вигляді реалізації кола певних поведінкових приписів. Проте саме здоровий спосіб життя став найважливішим соціокультурним феноменом, що позначає особливу поведінкову концепцію, в центрі якої знаходиться турбота про здоров'я. Він виходить за межі конкретних поведінкових приписів і не обумовлений лише взаємозв'язком здоров'я з поведінковими чинниками.

Новітній філософський словник дає наступне визначення: спосіб життя – поняття соціології, що характеризує конкретні соціокультурні інтер'єри (типові форми, способи і механізми) життєдіяльності соціальних суб'єктів [2]. Д. Ізуткін визначає здоровий спосіб життя як «способи активної біосоціальної життєдіяльності людей в безпосередньому і максимальному ступені, що зберігають і зміцнюють потенціал індивідуального і суспільного здоров'я при наявності сприятливих соціальних і екологічних умов» [3]. Л. Доброрадова визначає здоровий

спосіб життя як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людського організму, при яких всі його системи працюють досить довговічно, а також сукупність раціональних методів збереження здоров'я, гармонійного розвитку особистості.

Незважаючи на істотні відмінності наведених визначень, зокрема в аспекті ролі умов і діяльності людини в відтворенні здорового способу життя, можна виявити наявність спільних рис. Перш за все, необхідно відзначити, що здоровий спосіб життя, згідно з даними визначеннями, виходить за межі діяльності людини, він нерозривно пов'язаний з умовами цієї діяльності, більш того, він частково ними визначається.

Варто погодитися з позицією Б. Долинського, який зазначає, що головним завданням діяльності вчителя початкових класів є сприяння реалізації творчого потенціалу особистості дітей, забезпечення їхнього соціального захисту, створення необхідних умов для активізації школярів, допомога у вирішенні їхніх проблем за допомогою застосування різноманітних форм і засобів індивідуальної та колективної роботи, створення сприятливого психологічного клімату в класі, спрямування дітей на дотримання здорового образу життя [4, с. 52]. Під впровадженням учителем здорового способу життя в освітній простір ми розуміємо процес застосування відповідних засобів та методів організації навчально-виховного процесу, які сприяють збереженню фізичного, психічного та морального здоров'я учасників навчально-виховного процесу, формування у них здоров'язбережувальних навичок. До видів діяльності учителя, спрямованих на впровадження здорового способу життя у освітній простір можна віднести навчальну, виховну, ігрову, спортивно-ігрову, фізкультурно-оздоровчу, дозвілєву, екологічну діяльність.

Дослідники зазначають, що збереженню та зміцненню здоров'я у освітньому процесі сприяє застосування методик, що виконують наступні вимоги:

- враховують індивідуальні особливості учнів (інтелектуальні, мотиваційні, емоційні тощо), їх темперамент, тип пам'яті тощо;
- забезпечують недопущення надмірного інтелектуального, нервового, емоційного напруження у процесі засвоєння навчального матеріалу, прагнення досягти гарних результатів навчання при оптимізації необхідних витрат часу та сил учнів і педагога;
- забезпечують такий підхід до освітнього процесу, який гарантує підтримку сприятливого морально-психологічного клімату серед учнів, їх психічного здоров'я;
- акцентують не лише на організації навчального процесу, що не шкодить здоров'ю дитини, але й на формуванні в учнів навичок самостійно захищатися від стресу [4, с. 56].

Сьогодні особливого значення набуває ефективність процесу підготовки майбутніх учителів молодших класів до впровадження в

освітній простір здорового способу життя та формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок.

Професійна підготовка майбутнього вчителя являє собою цілісний процес засвоєння і закріплення загально-педагогічних та соціальних знань, вмінь і навичок. Враховуючи, що учитель молодших класів має здійснювати вкрай різноманітну діяльність, пов'язану з вихованням та навчанням учнів, важливим завданням вищої школи стає підготовка студентів до навчальної, соціальної, виховної, оздоровчої, екологічної, здоров'язбережувальної, спортивної, ігрової, дозвілєвої, творчої діяльності, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів.

Враховуючи вище приведені дефініції здоров'я та здорового способу життя, вважаємо, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до впровадження в освітній діяльності здорового способу життя – це цілісний педагогічний процес набуття студентами знань у галузі фізичного, морального та психологічного розвитку дітей, їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей, формування на їх підставі відповідних вмінь та навичок, які в подальшому сприятимуть здійсненню учителем ефективних заходів щодо формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок таумінь, використовуючи різні види педагогічної діяльності.

Результатом такої підготовки має стати готовність майбутнього учителя до здійснення діяльності з впровадження здорового способу життя в освітньому просторі. Не вдаючись до детального аналізу категорії «готовність до діяльності», зауважимо, що готовність майбутнього учителя початкових класів до впровадження в освітній простір здорового способу життя, на нашу думку, являє собою такий психофізіологічний стан майбутнього учителя, який володіє теоретичними знаннями та практичними навичками і вміннями щодо організації та ефективного здійснення здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі, спрямованої на формування навичок і вмінь здорового способу життя у молодших школярів у навчально-виховному процесі.

Формування готовності майбутніх вчителів до впровадження в освітньому процесі здорового способу життя є неможливим без створення та виконання певних умов, від яких залежить результативність та ефективність протікання даного процесу, та які впливають на якість підготовки майбутніх фахівців. М. Кравченкова до педагогічних умов, які суттєво поліпшують процес формування професійної готовності майбутніх педагогів (а на наше переконання і готовності до впровадження в освітній діяльності здорового способу життя) відносить:

- поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії та практики, інтеграції професійно орієнтованих

дисциплін, диференційованого підходу до вибору методів педагогічного впливу відповідно до рівня професійної готовності студентів;

- застосування особистісно-орієнтованих та інтерактивних методів і форм навчання студентів;

- забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та вмінь студентів;

- проведення професійної діагностики та відповідного корегування процесу професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх етапах;

- активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих програм;

- налаштування студентів на саморозвиток, самовдосконалення, творчу самореалізацію [5].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що з розвитком суспільства вимоги, що висуваються суспільством до учителя нової формації, суттєво зросли. Сьогодні учитель – це духовно розвинена, творча особистість, здатна до рефлексії, з високими професійними навичками та педагогічним даром. Нова генерація учителів має стати своєрідними агентами змін, безпосередніми реформаторами вітчизняної освітньої сфери. З урахуванням ролі учителя молодших класів у формуванні особистості дитини, його навичок здорового способу життя, вища школа має забезпечити високий рівень підготовки майбутніх вчителів до впровадження в освітній діяльності здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Стан та чинники здоров'я українських підлітків : [монографія] / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; ЮНІСЕФ. 2011. 172 с.
2. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2016.
3. Бережна Т. Створення здорового середовища навчального закладу як шлях збереження і зміцнення здоров'я учнів. Рідна школа. № 1-2. Січень-лютий. 2012.
4. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: [монографія]. Одеса: Видавець М. П. Черкасов, 2010. 265 с.
5. Кравченкова М.В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: дис. ...кандидата пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький. 2006. 228 с.

ФОРМУВАННЯ ІКТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Зеленова Марина

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор Т.О. Довженко

У статті розглянуто проблему формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ЗВО. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність понять «інформаційна культура» та «ІКТ-компетентність». Ґрунтуючись на дослідженнях науковців визначено основні етапи формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Зазначено, що формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів відображає змістовну характеристику професійної підготовки і включає: наступні компоненти: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, технологічний, комунікативний і рефлексивний. Доведено, що процес формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів здійснюється в умовах інтерактивних форм навчання та під час позааудиторної діяльності, що сприяє розвитку і саморозвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: майбутні учителі, початкові класи, ІКТ-компетентність, інформаційна культура, комп'ютерні технології.

The article considers the problem of formation of ICT-competence of the future primary school teacher in the conditions of free economic zone. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concepts «information culture» and «ICT-competence» is determined. Based on the research of scientists, the main stages of formation of ICT-competence of the future primary school teacher are determined. It is noted that the formation of ICT-competence of the future primary school teacher reflects the substantive characteristics of professional training and includes: the following components: cognitive, value-motivational, technological, communicative and reflexive. It is proved that the process of formation of ICT-competence of future primary school teachers is carried out in interactive forms of learning and during extracurricular activities that promote the development and self-development of future professionals.

Keywords: future teachers, primary school, ICT-competence, information culture, computer technology.

Актуальність дослідження. Сучасні глобальні тенденції і перехід до інформаційного суспільства висувають нові вимоги до системи освіти. Педагог ХХІ століття повинен не лише володіти необхідним для професійної діяльності обсягом знань, а й вміти їх творчо використовувати

в освітній діяльності: визначати цілі професійної діяльності; знаходити оптимальні способи реалізації поставленої мети; використовувати різноманітні інформаційні джерела; шукати і знаходити необхідну інформацію, оцінювати отримані результати; організовувати власну діяльність тощо. Для успішної підготовки майбутнього вчителя початкових класів необхідне формування певних компетентностей, які в результаті практичної діяльності та накопичення педагогічного досвіду будуть вдосконалюватися. Однією з них є ІКТ-компетентність. З огляду на це, проблема формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів завжди привертала увагу вчених. Вона знайшла відображення в дослідженнях С. Литвиної, А. Мукашевої, Л. Петухової, С. Удалова, Т. Шамсутдінової тощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати процес формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ЗВО.

Основна частина. Процес формування інформаційної компетентності майбутнього фахівця здійснюється за допомогою інтерактивних форм навчання, а також під час позааудиторної діяльності, що сприяє професійному розвитку і самовдосконаленню майбутнього вчителя, готового на практиці реалізовувати сучасні інформаційні технології навчання, здійснювати творчі проекти у всіх сферах власної професійної діяльності та постійно підвищувати рівень інформаційної компетентності під час педагогічної діяльності.

Слід зазначити, що зараз немає достатньо чітких трактувань понять «інформаційна культура» та «інформаційна компетентність». Розвиток сучасного суспільства постійно вносить нові корективи в розуміння інформаційної складової життя людини та її взаємин з навколишнім світом [3, с. 47].

Поняття «інформаційна культура» є визначальною характеристикою загальної культури, що пов'язана з інформаційним аспектом життя людини. Роль цього аспекту в інформаційному суспільстві постійно зростає; і сьогодні сукупність інформаційних потоків навколо кожної людини настільки різноманітна, що вимагає від особистості знань законів інформаційного середовища і вмінь орієнтуватися в інформаційних потоках [4].

Аналіз досліджень науковців щодо розкриття змісту поняття «інформаційна компетентність» доводить, що розглядати інформаційну компетентність як певну сукупність визначених якісних характеристик недоречно, оскільки для різних спеціальностей вона змінюється в процесі професійної підготовки і професійної діяльності за змістом і обсягом спеціальних знань [6, с. 67].

Розкриваючи суть поняття «інформаційна компетентність майбутніх педагогів», А. Мукашева включає в нього здатність особистості застосовувати спеціальні знання і вміння в галузі комп'ютерних та інформаційних технологій для вирішення професійних завдань, власного професійного зростання та самовдосконалення [2, с. 29].

Під інформаційною компетентністю фахівця будемо розуміти його знання, вміння і навички зі збору, зберігання і обробки інформації, а також всі необхідні для цього індивідуально-особистісні якості. Як бачимо, поняття інформаційної компетентності є багатокомпонентним і включає в себе цілий ряд вимог до підготовки майбутнього вчителя. Виділимо наступні основні етапи формування інформаційної компетентності майбутніх вчителів:

I. Етап формування ключової компетентності:

- розуміння значення інформатизації освіти;
  - використання універсальних програмних засобів реалізації технологій;
  - створення текстових і графічних документів, простих інформаційних систем;
  - розуміння сутності і значення педагогічної інформації;
  - використання комп'ютера як педагогічного технічного засобу;
- розуміння характеру педагогічної діяльності в умовах інформаційного суспільства;
- пошук інформації за допомогою електронних ресурсів.

II. Етап формування базової компетентності:

- знання нових педагогічних технологій, їх особливостей в умовах застосування ІКТ;
- знання загальних способів конструювання цілей, змісту, методів і форм освітнього процесу в умовах інформатизації освіти;
- використання ІКТ в навчанні;
- створення і використання навчальної інформації в аудіо- та відеоформаті.

III. Етап формування спеціальної компетентності:

- донесення педагогічної інформації за допомогою засобів ІКТ;
- вміння планувати і вирішувати професійні завдання засобами ІКТ;
- упорядкування, систематизація та структурування педагогічних даних, використовуючи засоби ІКТ;
- аналіз інформаційних моделей педагогічних систем і інтерпретація отриманих результатів;
- готовність опановувати і застосовувати нові засоби ІКТ [5, с. 128].

Зауважимо, що процес формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів полягає в тому, що дозволяє:

- організовувати трансформацію емпіричної технічної обізнаності та ігрових комп'ютерних навичок дітей в цілеспрямовану та усвідомлену пізнавальну інформаційну і комунікаційну діяльність відповідно до етичних і правових норм інформаційного суспільства, з урахуванням вікових особливостей учнів при дотриманні принципів і норм здоров'язберігаючих технологій;
- використовувати ІКТ в якості інструментарію формування універсальних навчальних дій учнів початкових класів;
- реалізовувати навчання учнів початкових класів основам інформатики та елементам комп'ютерної грамотності;
- самостійно опановувати нові програмні продукти, підбирати або самостійно розробляти методичне забезпечення освітнього процесу початкової школи [1, с. 8].

Отже, процес формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів має три етапи і здійснюється в умовах інтерактивних форм навчання та під час позааудиторної діяльності, що сприяє розвитку і саморозвитку майбутнього фахівця, готового практично реалізовувати сучасні інформаційні технології навчання, здійснювати творчі проекти у всіх сферах майбутньої професійної діяльності та підвищувати власний рівень ІКТ-компетентності.

Висновки. На основі вищезазначеного можемо сказати, що поняття ІКТ-компетентності є багатокомпонентним і включає в себе цілий ряд вимог до підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Аналіз науково-педагогічної літератури дав нам змогу визначити ІКТ-компетентність як здатність особистості застосовувати спеціальні знання і вміння в галузі комп'ютерних та інформаційних технологій для вирішення професійних завдань, власного професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Отже, наше дослідження показало, що формування ІКТ-компетентності майбутнього вчителя початкових класів відображає змістовну характеристику професійної підготовки і включає: компоненти (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, техніко-технологічний, комунікативний, рефлексивний); критерії (зацікавленість у процесі оволодіння інформаційними технологіями, спрямованість на пошук і освоєння соціокультурної і педагогічно значимої інформації, вибір адекватного способу подання інформації, вибір оптимального стилю спілкування, креативність, адекватна самооцінку значущості своєї участі в спільній роботі, емпатія, корекція власної поведінки); рівневі показники сформованості інформаційної компетентності (початковий, репродуктивний, евристичний, творчий).

Список використаних джерел

1. Гуревич Р., Кадемія М. Інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі: Посібник для педагогічних працівників і студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2002. 116 с.
2. Литвинова С. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. *Комп'ютер у школі і сім'ї*. 2011. № 5. С. 6-10.
3. Петухова Л. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2009. 564 с.
4. Структура ІКТ-компетентності вчителів: рекомендації ЮНЕСКО URL: http://pond.if.ua/attachments/article/272/rekomendacii_ikt.pdf. (дата звернення 23.07.2021)
5. Удалов С. Методичні основи підготовки педагогів до використання засобів інформації та інформаційних технологій у професійній діяльності. «Сучасна освіта». 2005.
6. Шамсутдінова Т. Формування професійних компетенцій студентів у контексті інформатизації вищої освіти. *Відкрита освіта*. 2013. № 6.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Іванова Юлія

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор Т. О. Довженко

В статті розглянуто проблему формування здорового способу життя молодших школярів в освітньому процесі початкової школи. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «здоров'я». Ґрунтуючись на дослідженнях науковців зазначено рівні формування здорового способу життя та охарактеризовано його складові. Визначено завдання та функції, що має здійснювати вчитель початкових класів для формування здорового способу життя молодших школярів. Охарактеризовано основні напрями діяльності вчителя початкових класів для формування здорового способу життя молодших школярів. Доведено, що систематична робота з формування здорового способу життя молодших школярів повинна проводитися протягом всього їх навчання в початковій школі.

Ключові слова: молодші школярі, здоровий спосіб життя, профілактика, гігієна, загартовування, фізкультхвилинка, пальчикова гімнастика.

The article considers the problem of forming a healthy lifestyle of primary school children in the educational process of primary school. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of «health» is determined. Based on the research of scientists, the levels of

formation of a healthy lifestyle are indicated and its components are characterized. The tasks and functions to be performed by a primary school teacher for the formation of a healthy lifestyle of junior schoolchildren have been identified. The main activities of primary school teachers for the formation of a healthy lifestyle of primary school children are described. It is proved that systematic work on the formation of a healthy lifestyle of primary school children should be carried out throughout their education in primary school.

Key words: *junior schoolchildren, healthy lifestyle, prevention, hygiene, hardening, physical education minute, finger gymnastics.*

Актуальність дослідження. Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає здатність її до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Саме здоров'я є найважливішою передумовою до пізнання навколишнього світу, самоствердження і щастя людини. Формування здорового способу життя – безперервний і цілеспрямований процес. Особливої актуальності проблема формування здорового способу життя набуває в початковій школі, що пов'язано з кардинальними змінами в звичному житті дитини та освоєнням нею нової соціальної ролі «учень». Саме в молодшому шкільному віці закладається фундамент здоров'я та звички до ведення здорового способу життя дорослої людини. З огляду на це, формування здорового способу життя молодших школярів в освітньому процесі початкової школи набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування здорового способу життя молодших школярів в освітньому процесі початкової школи часткового відображена у наукових здобутках таких дослідників, як І. Брехман, Є. Вишневська, І. Гундаров, Д. Ізуткін, Г. Кайков, Н. Кісельов, В. Ковалько, О. Копіна, Н. Коростельов, тощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати формування здорового способу життя молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Основна частина. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу визначити здоров'я як збереження і розвиток психічних, фізичних і біологічних здібностей людини, її оптимальної працездатності та соціальної активності.

Слід зазначити, що формування способу життя здійснюється на трьох рівнях:

- 1) соціальному: пропаганда ЗМІ, інформаційно-просвітницька робота;
- 2) інфраструктурному: певні умови в основних сферах життєдіяльності, профілактичні установи, екологічний контроль;
- 3) особистісному: система ціннісних орієнтирів особистості, стандартизація побуту [5].

Науковці включають в поняття «здоровий спосіб життя» різні складові, але більшість з них є базовими:

- виховання з раннього дитинства здорових звичок;
- навколишнє середовище: безпечне і сприятливе для проживання, знання про вплив оточуючих предметів на стан здоров'я;
- профілактика і позбавлення шкідливих звичок;
- харчування: помірне, що відповідає конкретним фізіологічним особливостям, інформованість про якість вживаних продуктів;
- рух: фізично активне життя, що включає спеціальні фізичні вправи, з урахуванням вікових та фізіологічних особливостей;
- гігієна: дотримання правил особистої гігієни, володіння навичками першої допомоги;
- загартовування [1, с. 17].

Слід зазначити, що збереження і зміцнення здоров'я є найважливішими складовими роботи вчителя, адже від життєрадісності і бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світогляд, розумовий розвиток і міцність знань.

У своїй роботі вчитель початкових класів повинен визначити наступні завдання щодо формування здорового способу життя:

- 1) формування системи знань про здоров'я та здоровий спосіб життя учнів;
- 2) формування в учнів потреби у збереженні здоров'я;
- 3) оздоровлення молодших школярів, профілактика захворювань;
- 4) формування в учнів моральної культури, самопізнання, умінь і навичок з фізичного і морального самовдосконалення;
- 5) використання молодшими школярами отриманих знань у повсякденному житті.

Під час реалізації поставлених завдань учитель керується наступними функціями:

- навчально-просвітницька (розширення кругозору, формування оздоровчо-гігієнічних знань).
- наукова (розширення знань про організм людини, його можливості і резерви, шкідливий корисну дію навколишнього середовища на організм дитини).
- виховна (формування особистості дитини як носія здорової культури).
- соціальна (соціалізація школярів в сучасному середовищі, вміння взаємодіяти в соціумі) [6].

Необхідно підкреслити, що основними напрямками діяльності вчителя початкових класів щодо формування здорового способу життя молодших школярів, є:

- 1) Створення позитивного емоційного настрою.

Внутрішня напруга будь-якої людини, що виходить назовні у вигляді негативних емоцій, передається оточуючим. Особливо небезпечні такі емоції у взаєминах учителя і учня, що призводить до розвитку у молодших школярів неврозів, негативного ставлення до навчання, небажання самостійно здобувати знання, притуплює пам'ять, увагу, порушує загальне самопочуття дитини.

Створення приємного настрою – найперше в попередженні хвороб. А розпочати це можна зі звичайною посмішки. Увійшовши в клас з посмішкою учитель викликає в учнів прихильність до себе та відповідні позитивні емоції. Особливо це важливо в початкових класах, адже маленькі діти більш чутливі, а їхня психіка ще нестійка. Проведення п'ятихвилинки «гарного настрою» в поєднанні з цікавими фізичними вправами, зможуть налаштувати дітей на позитив [2].

2) Фізкультхвилинки і рухливі вправи протягом уроку.

Дослідники стверджують, що обсяг знань, яким має оволодіти учень не автоматично, а осмислено, неухильно зростає. Це часто призводить до того, що вчитель часто ігнорує фізкультхвилинки, не розуміючи, що завдає шкоди здоров'ю учнів.

Важливо пам'ятати, що фізкультхвилинки є невід'ємною частиною уроків, під час яких молодші школярі навчаються виконувати різні вправи для зняття втоми та підвищення розумової працездатності.

Фізкультхвилинки мають бути нескладними й цікавими, які легко запам'ятовуються. Вони спрямовані на зменшення негативного впливу навчального навантаження. Цей вид фізичних вправ особливо важливий в 1-2 класах, бо процес звикання до умов навчання у дітей 6-7-річного віку є дуже напруженим. Але не менш важливими є фізкультхвилинки і в 3-4 класах, коли збільшується розумове навантаження.

3) Пальчикова гімнастика.

Про вплив мануальних дій на розвиток мозку людини було відомо ще в II столітті до нашої ери в Китаї. Роботи В. Бехтерева довели, що в пальцях міститься велика кількість рецепторів, масажуючи які можна впливати на внутрішні органи, що рефлекторно з ними пов'язані.

На уроках використовується масаж пальців перед листом, вправа «Качалка» – поклати ручку між долонями, поклати ручку між великим і вказівним пальцем, вправа «Гра на клавішах» – постукування по черзі певними пальцями обох рук об парту, вправа «Мороз» – потирання долонь тощо [3].

4) Вправи для зміцнення і тренування зору.

Проблеми з зором у дітей зараз більш поширені, ніж раніше. Причини різні, але фахівці виділяють тривале сидіння за комп'ютером, захоплення телевізором. Дослідження доктора Бейтса з Нью-Йорка, які тривали понад тридцять років, дозволяють зробити висновок, що дефекти зору здебільшого відбуваються через функціональні розлади. Визначити

відхилення в зорових функціях зможе і вчитель, якщо помічає, що учень при письмі або читанні низько нахилиє голову, періодично дивиться одним оком, часто тре очі, швидко втомлюється при читанні, погано бачить написи на дошці. У сучасної дитини навантаження на очі величезне, а відпочивають вони тільки під час сну, тому необхідно розширювати візуально-просторову активність в режимі уроку та використовувати гімнастику для очей [4].

Зауважимо, що програма з формування здорового способу життя молодших школярів може містити наступні складові:

- 1) Правильне харчування – основа здоров'я.
- 2) Рух – це життя.
- 3) Просвітницька робота з молодшими школярами.
- 4) Робота з батьками [7].

Систематична робота з формування здорового способу життя молодших школярів повинна проводитися протягом всього навчання в початковій школі.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що для успішного формування здорового способу життя молодших школярів вчитель початкових класів керується такими функціями: навчально-просвітницька (розширення кругозору, формування оздоровчо-гігієнічних знань); наукова (розширення знань про організм людини, його можливості і резерви, шкідливий і корисний вплив навколишнього середовища на організм дитини); виховна (формування особистості дитини як носія здорової культури); соціальна (соціалізація школярів в сучасному середовищі, вміння взаємодіяти в соціумі).

Список використаних джерел

1. Бобрицька В. Валеологія. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти: В 2 ч. Полтава: «Скайтек». 2000. Ч. I. 146 с.
2. Вакуліч Т. Навчальна програма дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я» (для бакалаврів). К. ДП Вид. дім «Персонал». 2018. 14 с.
3. Гігієнічні вимоги до навчального процесу у школі. URL: <https://opfb.com.ua/news/gigiyenichni-vymogy-do-navchalnogo-procesu-u-shkoli>. (дата звернення 10.06.2021).
4. Забродіна Н. Робота зі спеціальними медичними групами. Фізична культура в школі. 2000. № 6. С. 22-25.
5. Зайцева Ю. Формування здорового способу життя учнів у позаурочний час. «Технології здоров'язбереження в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: проблеми та перспективи»: матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Полтава, 2013. 237 с.
6. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія [за заг. ред. Л.М. Рибалко]. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.
7. Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації. Авт. колект. Т. Андріученко, О. Вакуленко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. колект. О. Вакуленко). К. ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Іванько Аліна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В.О. Шищенко, викладач Н. С. Калюжна

У статті йдеться про становлення і проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні. Висвітлено особливості підготовки вчителів початкової школи до навчання дітей з особливими потребами в умовах реформування освітньої системи. Розкрито професійно-особистісні якості, уміння та компетенції, якими має володіти вчитель для того, щоб ефективно здійснювати навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому просторі.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, концепція інклюзивної освіти, дитина з особливими потребами, підготовка майбутнього вчителя, професійно-особистісні якості, уміння та компетенції.*

The article deals with the formation and problems of implementation of inclusive education in Ukraine. The peculiarities of the preparation of primary school teachers for the education of children with special needs in the conditions of reforming the educational system. The professional and personal qualities, skills and competencies that a teacher must possess in order to effectively carry out the education and upbringing of children with psychophysical development in the general educational space are revealed.

Key words: *inclusive education, inclusive education, the concept of inclusive education, a child with special needs, training of future teachers, professional and personal qualities, skills and competencies.*

Актуальність. Проблема вдосконалення підготовки кваліфікованого вчителя початкової школи до здійснення інклюзивної освіти дітей молодшого шкільного віку, на сьогодні, стає все більш вагомішою і важливішою. Це пов'язано, перш за все, з неухильним зростанням чисельності дітей з особливими потребами, а по-друге, з вибраним курсом України на євроінтеграцію. Право дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти закріплене Конституцією України та Законом України «Про освіту». В Законі України «Про освіту» чітко прописано, що «особам з особливими освітніми потребами освіта надається нарівні з іншими особами, у тому числі шляхом створення належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку» [1]. Також, в нашій державі Міністерством освіти і науки впроваджено в дію

реформу системи освіти – Нова українська школа, яка передбачає створення школи, де діти будуть навчатися через діяльність, «в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті» [6], що являється дуже важливим і необхідним для учнів з особливими освітніми потребами. Для таких дітей заклади освіти повинні створити не тільки умови для навчання відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей, але й забезпечити психолого-педагогічний супровід і надати корекційно-розвиткові послуги. Багато вже зроблено в освітньому середовищі: створені інклюзивні класи, інклюзивно-ресурсні центри в містах, перебудовані і реконструйовані приміщення закладів освіти з урахуванням їх розумного пристосування, розроблені методичні індивідуальні програми та рекомендації як для учнів, так і для вчителів, посібники, але все ще актуальною залишається, на наш погляд, головна проблема – це проблема підготовки вчителів для роботи з дітьми, які потребують особливого ставлення і допомоги в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як в зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці накопичений великий досвід у дослідженні проблеми підготовки вчителя початкових класів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в освітньому просторі. Означеній проблемі присвячені наукові праці О. Абдуліної, І. Богданової, Ю. Бойчука, С. Вітвицької, Л. Войтко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Євтуха, О. Іонової, О. Киричука, В. Краєвського, Н. Кузьміної, О. Кучерук, І. Садової, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Н. Тализіної, В. Шищенко, О. Щербакової та ін.

Аналізують розробленість проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти наукові студії В. Бондаря, Л. Гречко, А. Колупасєвої, М. Матвєєвої, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, Л. Шипіциної та ін. Але, незважаючи на достатньо велику кількість сучасних робіт із досліджуваної теми, все ж таки, поза увагою науковців залишилося питання підготовки кваліфікованого майбутнього вчителя початкових класів до впровадження інклюзивних форм навчання.

Мета статті полягає у визначенні особливостей підготовки майбутнього вчителя початкових класів до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного середовища.

Основна частина. Процес розбудови незалежної української держави ставить нові вимоги до сучасних умов навчання учнівської молоді. Кожна дитина, незалежно від її стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має бути забезпечена рівним і справедливим доступом до освіти. Реалізація цієї мети залежить від якості

підготовки майбутнього вчителя до організації інклюзивного навчання в школі.

Висвітлюючи тему підготовки майбутніх учителів до впровадження інклюзивних форм навчання, треба розуміти, що саме означає «інклюзивна освіта» та «інклюзивне навчання»? Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [2]. Інклюзивне навчання визначається як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників». Головне завдання інклюзивного навчання полягає в тому, що «жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів». Саме «інклюзивне навчання часто вважають альтернативою інтернатній системі, за якою діти з особливими освітніми потребами навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість» [5].

Інклюзивна освіта зазвичай сприймається тільки як навчання інвалідів у змішаних або корекційних групах освітніх закладів. Проте документи Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та практичний досвід країн Європи свідчать про необхідність широкого розуміння поняття «інклюзивна освіта», його змісту. Як зазначає О. Кучерук, «інклюзивна освіта в широкому значенні – це унікальний процес доступної освіти для кожного, в якому ліквідовані бар'єри, пов'язані з несхожістю тих, кого навчають» [4].

Дійсно, діти з особливими потребами отримували знання, бо «кожен громадянин держави має право на здобування освіти» [3]. Але, з іншого погляду, ці діти залишалися за межами реального життя. На жаль, тільки після кардинальної зміни політичного курсу нашої держави, виникла можливість внести зміни в систему освіти і дати можливість навчатися дітям з особливими потребами поруч зі своїми однолітками в закладах освіти.

Все ж таки, варто наголосити на тому аспекті, що інклюзивна освіта не тільки розвиває індивідуальні здібності, сприяє адаптації, соціалізації, самореалізації, набуттю досвіду, але й забезпечує можливість самостійно і повноправно жити в суспільстві. Ефективне інклюзивне навчання можливо лише за умови підготовки всіх учасників освітнього процесу, і зокрема вчителів початкової школи.

Нам всім відомо, що учитель початкової школи стає першим наставником дитини, а в нашому випадку, ще й дитини з особливими освітніми потребами. І відповідно, до якісного здійснення його

професійної діяльності, такий вчитель потребує системної підготовки. Безумовно, найбільш ефективним напрямом підготовки майбутнього вчителя є запровадження відповідних навчальних дисциплін: «Основи інклюзивної освіти», «Особливості роботи з дитиною з особливими освітніми потребами», «Основи інклюзії» тощо. Однак доцільно використовувати й реалізовувати вивчення відповідних тем у традиційних курсах фахової підготовки. Розглядаючи окремі розділи з дисциплін «Загальні основи педагогіки» («Вступ до спеціальності», «Основи педагогіки»), «Дидактика», «Теорія та методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Педагогічні технології початкової школи», ми маємо можливість розглянути різні види компетентностей вчителя початкових класів (зокрема виділити інклюзивну компетентність, обґрунтовуючи актуальність її формування), звернути увагу на проблему доступу кожної дитини до здобуття якісної освіти, в тому числі й для дітей з обмеженими можливостями здоров'я, зрозуміти сенс основного принципу гуманістичної спрямованості педагогічного процесу, необхідність виховання дитини, особливо з обмеженими можливостями здоров'я, в умовах власної сім'ї, і зрозуміти величезне значення соціального оточення звичайних однолітків для ефективної соціалізації. Усі визначені дисципліни з їх розділами складають ключові компетентності, якими майбутній педагог повинен володіти. Однак для того, щоб ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного навчання на сучасному етапі відчувається недостатність отриманих знань, якими має володіти вчитель, щоб працювати в інклюзивному класі і при цьому вміти працювати в командній роботі.

Визначено, що провідні напрями підготовки майбутніх учителів початкових класів до інклюзивного навчання, передбачають «застосування технології контекстного навчання, яка дозволяє сформувати цілісну структуру професійної діяльності майбутніх вихователів в умовах інклюзивного навчання

за допомогою оптимального з'єднання репродуктивних й активних методів навчання та відтворення соціального контексту майбутньої діяльності, в тому числі, використання потенціалу змісту педагогічних дисциплін» [7]. Безперечно, необхідно ще зазначити, що це формування позитивної мотивації до здійснення інклюзивного навчання, набуття знань про особливості розвитку, навчання й виховання різних категорій дітей з обмеженими можливостями здоров'я та про специфіку професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання.

Говорячи про компетенції, якими має володіти вчитель для того, щоб ефективно здійснювати навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому просторі, перш за все, хочеться з акцентувати увагу на інклюзивній компетенції.

Процес формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів можна побудувати відповідно до логіки формування ключових змістовних і операційних компетентностей. Із метою забезпечення більшої результативності процес поділяють на три взаємопов'язані етапи:

1) інформаційно-орієнтовний етап – формування мотиваційної й когнітивної ключових компетентностей;

2) квазіпрофесійний етап – формування рефлексивної й операційної ключових компетентностей;

3) діяльнісний етап – розвиток і застосування сформованих ключових компетентностей у практичній та дослідницькій діяльності студентів [7].

У загальному вигляді профіль вчителя інклюзивного навчання містить професійні компетентності як учителя початкових класів, так і учителя з інклюзивного навчання, а саме: теоретичну (здібності) і процесуально-діяльнісну (уміння) компетентності та перелік професійно-важливих і особистісно значущих якостей особистості вчителя. При підготовки вчителя початкових класів треба враховувати якості особистості, такі, як професійно-важливі (спрямованість до інклюзивної діяльності, готовність нести відповідальність за результати власної діяльності, сформованість системи цінностей інклюзивної освіти, емоційна зрівноваженість та саморегуляція поведінки в інклюзивному середовищі) і особистісно важливі (критичність розуму, творчість, артистизм, гуманість, стійкість, спостережливість, уважність, доброзичливість, милосердність, емпатія, культура темпераменту, дисциплінованість, вимогливість, скромність, терпеливість, наполегливість).

Діяльність вчителя в інклюзивному класі – це квазіпрофесійна діяльність, скерована на виконання навчальних, виховних, розвивально-корекційних, в тому числі реабілітаційних і соціалізуючих функцій освіти і направлена на здійснення гармонії між звичайними учнями і учнями з особливими освітніми потребами.

Для ефективного впровадження в Україні ідей інклюзивного навчання необхідно удосконалити процес підготовки майбутніх учителів, уносячи відповідні акценти в дисципліни й уводячи спецкурси з означених проблем, припускаючи формування інклюзивної компетентності у всіх майбутніх учителів на основі досвіду реалізації ідей компетентнісного підходу у вищій педагогічній освіті.

Висновки. Отже, інклюзивна освіта – це особлива система навчання, яка забезпечує навчання за індивідуальними навчальними планами та систематичний медико-соціальний та психолого-педагогічний супровід, охоплює різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес. Ефективне інклюзивне навчання можливо лише за умови не тільки спеціальної підготовки, але й перепідготовки педагогічних кадрів. Учителі

початкових класів повинні оволодіти основними методиками, засобами та прийомами навчання, які використовуються в інклюзивному середовищі.

Таким чином, одним із пріоритетних завдань сучасної вищої педагогічної освіти є формування вчителя нової генерації, спроможного системно і систематично здійснювати корекцію навчання й виховання дітей в умовах інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення 20.05.2021).
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 20.05.2021).
4. Кучерук О. С. Законодавча база України як нормативно-правова умова забезпечення права на освіту для дітей з обмеженими можливостями здоров'я. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія* : зб. статей. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 39. Ч. 2. С. 124-129.
5. Міністерство освіти і науки України. «Інклюзивна освіта». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення 20.05.2021).
6. Міністерство освіти і науки України. «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 16.09.2021).
7. Шищенко В. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивного навчання. *Педагогіка та психологія*. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. Вип. 59. 320 с. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view> (дата звернення: 16.09.2021).

МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Колодяжна Карина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Л. С. Філатова

Статтю присвячено розкриттю сутності, класифікації, аналізу причин виникнення конфліктів у педагогічному колективі закладу вищої освіти. Акцентовано увагу на структурних елементах конфлікту у ЗВО: сторони конфлікту; умови протікання конфлікту; образи конфліктної ситуації; можливі дії учасників конфлікту; результати конфліктної ситуації. Актуалізується необхідність вивчення та розробка спеціальних методів запобігання та вирішення конфліктів у закладах вищої освіти. Розкрито певні стратегії, методи запобігання, різновиди типових конфліктогенів, доцільність усвідомлення власних дій викладачами, які вступають у професійну взаємодію.

Ключові слова: конфлікт, види конфліктів, типологія конфліктів, структура конфліктів, запобігання конфліктам, причини виникнення конфліктів, педагогічний колектив, методи запобігання конфліктам.

The article is devoted to the disclosure of the essence, classification, analysis of the causes of conflicts in the teaching staff of higher education. Emphasis is placed on the structural elements of the conflict in the free economic zone: the parties (participants, subjects) of the conflict; conditions of the conflict; images of conflict situation; possible actions of the parties to the conflict; the results of the conflict situation. The need to study and develop special methods of conflict prevention and resolution in higher education institutions is urgent. Certain strategies, methods of prevention, types of typical conflict agents, expediency of awareness of own actions by teachers who enter into professional interaction are revealed.

Key words: conflict, types of conflicts, typology of conflicts, structure of conflicts, conflict prevention, causes of conflicts in the team, teaching staff, methods of conflict prevention.

Актуальність. Конфлікт – руйнівна сила в гармонії життя. У кожній сфері людського життя є негативні фактори, які сприяють до розгорання конфліктів. Від самого народження людина перебуває на ґрунті різних думок, різних поглядів, інтересів, бажань та потреб. Через значні розбіжності розгортаються суперечки, протистояння, боротьба за лідерство, що несе за собою глобальні наслідки. Ці наслідки впливають на емоційний спокій, порушення балансу здорового глузду і ще з більшою силою загострює протистояння.

Сучасний заклад вищої освіти – це особлива складна відкрита соціальна система. Команда викладачів складається з людей різного віку і досвіду, смаків інтересів та манер, різних реакції на зовнішні події, рівнів компетентності та професіоналізму, педагогічних поглядів, морального рівня та інтелекту. Працюють сімейні та неодружені, люди з різними типами нервової системи, біоритмами, характерами й темпераментами, емоційним настроєм, з різною системою моральних цінностей тощо. Тобто у педагогічному колективі як у живого організму є своя історія, філософія організації, особливості розвитку, різноманітність функціональних, рольових, міжособистісних, міжгрупових взаємин. Вони складні, неоднозначні, тісно пов'язані між собою, іноді заплутані, оскільки охоплюють педагогічну, соціальну, психологічну, економічну, правову та інші сфери життя. Таким чином, існуючі відмінності стосунків неминуче призводить до конфлікту інтересів, орієнтирів, позиції, потреб людей, отже до конфліктів, що мають деструктивні наслідки. Дослідження та вивчення конфліктів у закладах вищої освіти є достатньо серйозною проблемою, оскільки наша обізнаність, це і є головна модель поведінки всього суспільства. Наукове вивчення проблеми профілактики конфліктів серед

викладачів та студентів має як теоретичне, так і практичне завдання. У такій ситуації стає актуальною така організація взаємодії та існування людей, що виключає або зводить до мінімуму ймовірність конфліктів між ними, і отже, запобігає конфліктам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які займалися основним тлумаченням терміну «конфлікт» варто назвати: М. Пірен, Д. Рубін, Д. Прун та СунгХе Ким, А. Анцупов, В. Кудрявцев, Г. Ложкін, Б. Хасан, та ін.; класифікацію конфлікту розглядали А. Анцупов, М. Дойче та ін.; типологію конфліктів в різних напрямках вивчали З. Фрейд, В. Мерлін, К. Левін. Проблеми педагогічних конфліктів у закладах вищої освіти відображені у наукових доробках А. Анцупова, О. Белкіна, І. Глазкової, В. Добриніної, О. Іонової, Л. Качалова, Т. Кухтевіч, М. Рибаків, Є. Тонкова та ін. Серед дослідників, які вивчали питання причинно-наслідкових зв'язків конфлікту та шляхів їх запобігання у педагогічних колективах варто відзначити роботи А. Лукашенко, В. Жаворонкова, Л. Карпової та інших. Проблеми становлення відносин у педагогічному колективі, зокрема конфліктних, досліджували В. Єрошин, А. Капто, В. Лазарев, А. Лоренсов, М. Поташник, Н. Провоторова, О. Хомерікі та ін. Питання освітнього маркетингу в запобіганні соціальних конфліктів цікавили О. Даниленко. Наукові пошуки шляхом аналізу потенціалу якісних методів запобігання соціальним конфліктам здійснила Т. Денисенко.

Мета статті: за допомогою наукової літератури визначити значення конфлікту, дослідити класифікацію конфліктів, вивчити структуру, а також розробити спеціальні прийоми та методи запобігання та вирішення конфліктів у закладах вищої освіти.

Основна частина. Конфлікт – невід’ємна частина життя і він завжди буде там, де є людина. Конфлікт – це відкрите зіткнення сторін, думок, сил, яке пов'язане з відмінністю уявлень про цілі, способи й методи їх досягнення, види, завдання й способи їх виконання [5, с. 5]. Українські вчені Н. Пов'яксь та Г. Ложкін прийшли до спільної думки, що конфлікт – це зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму [4, с. 19].

Американські дослідники Д. Рубін, Д. Прут та СунгХеКим під час визначення терміну «конфлікт», зазначали, що на сьогоднішній день конфлікт, та його значення вживають в широкому значенні і це може призвести втрату над статусом однозначного тлумачення [4, с. 13].

Перший період вивчення конфлікту визначають кінець XIX – сер. XX ст., коли конфлікт сам по собі не був об'єктом вивчення психології, а розглядався лише як частина інших теорій. Вивчалися

причини виникнення конфліктів, їхні наслідки, але не сам конфлікт. Тобто не розглядалися динаміка, структура, типологія, функції конфліктів. Друга половина XX ст. – відбувся другий період вивчення самого конфлікту як центральної ланки дослідження [1, с. 26].

Залежно від концепції конфліктології у закладах вищої освіти існує класифікація за головними ознаками:

- за характером взаємодії: міжособистісні, міжгрупові, внутріособистісні;
- за ознаками прояву: відкриті (легко ідентифіковані за зовнішніми ознаками), приховані (визначають лише за непрямими ознаками);
- за типом розв'язання: прості (легко розв'язувати), складні (для їх вирішення потрібен тривалий час);
- за змістом: реальні (мають реальне підґрунтя для виникнення), нереальні (не мають реальної основи для виникнення, відбуваються на рівні емоцій);
- за результатом: продуктивні («корисні» – допомагають розкрити й змінити нездорові взаємовідносини, розв'язати протиріччя), непродуктивні («шкідливі» – не дають нікому користі);
- за характером впливу: конструктивні (сприяють підвищенню стабільності функціонування організації за рахунок перебудови її функцій, структури, встановлення нових зв'язків), стабілізуючі (спрямовані на усунення відхилень від норми, зміцнення усталених норм) і деструктивні (сприяють руйнуванню усталених норм, поглибленню проблемної ситуації);
- залежно від напрямів комунікацій: «горизонтальні» (між студентами), «вертикальні» (між педагогом і студентом, між педагогами);
- за кількістю осіб, включених у конфлікт: діадичні (парні), загальні, учасниками яких є майже всі члени колективу;
- за кількістю сторін конфлікту: міжгрупові, учасниками яких є соціальні групи, що переслідують несумісні цілі, особистісно-групові, що виникають внаслідок невідповідності поведінки особи груповим нормам, очікуванням, інтересам; міжособистісні, породжені переслідуванням членами групи несумісних цілей, реалізацією суперечливих цінностей; внутріособистісні, що постають унаслідок зіткнення приблизно рівних за силою, але протилежно спрямованих інтересів і потреб однієї людини.

На етапі виникнення конфлікти бувають: стихійними, запланованими, спровокованими, ініціативними; під час їх розвитку: короткочасними, тривалими, затяжними; на етапі усунення: керованими, погано керованими, некерованими; за результативністю: мобілізуючими або дезорганізуючими; з етичного погляду: соціально прийнятними і неприйнятними [2, с. 79].

Структура конфлікту – сукупність стійких зв'язків конфлікту, що забезпечують його цілісність, тотожність, відмінність від інших явищ соціального життя, без яких він не може існувати як динамічно взаємозалежна цілісна система і процес [2, с. 83]. У сучасній науці виділяють ряд основних структурних елементів конфлікту у ЗВО: сторони (учасники, суб'єкти) конфлікту; умови протікання конфлікту; образи конфліктної ситуації; можливі дії учасників конфлікту; результати конфліктної ситуації [2, с. 83].

Сторони (учасники або суб'єкти конфлікту) – це окремі студенти та викладачі, що безпосередньо залучаються у всі фази суперечки, конфлікту, переговорів.

Умови протікання конфлікту – характер будь-якої розбіжності визначається умовами протікання конфлікту, тобто просторово-часовими характеристиками.

Образи конфліктної ситуації – це суб'єктивна картинка конфліктної ситуації, що існує в психіці кожного учасника (студент-викладач, студент-студент, викладач-викладач).

Можливі дії учасників конфлікту – характером дій (активний наступ, оборонна й нейтральна дія); ступенем активності в здійсненні дій (активні й пасивні дії); спрямованістю дій учасників у конфлікті (на учасника, на третіх осіб, на самого себе).

Результати конфліктної ситуації – повне або часткове підкорення іншої сторони або учасника конфлікту; компроміс; переривання конфліктних дій; інтеграція й вирішення конфлікту [1, с. 48].

Виділяються наступні найважливіші умови протікання конфлікту в ЗВО:

- просторові умови (сфера виникнення й прояв конфлікту, умови і причини його виникнення, конкретні форми прояву конфлікту, результати конфлікту, засади й дії, які використовують сторони в конфлікті);

- тимчасові умови (тривалість, частота й повторюваність конфлікту, тривалість участі в конфлікті кожної зі сторін, тимчасові характеристики кожного з етапів розвитку конфлікту);

соціально психологічні умови (особливості психологічного клімату в студентській групі, тип і рівень взаємодії між студентами та викладачем, ступінь конфронтації між сторонами конфлікту, психологічні стани й переживання учасників конфлікту, діапазон залучення у суперечності інтересів студентів та викладачів) [4, с. 45].

Для ЗВО характерними є конфлікти діяльності та конфлікти взаємин у особистісній сфері учасників педагогічного процесу. Вони перешкоджають нормальному педагогічному спілкуванню, адже спричиняють непорозуміння між співрозмовниками [6, с. 266].

Існують загальні способи запобігання конфліктам в ЗВО:

- ідеологічні – знімаються консенсусом (згодою) викладача і студентів;
- амбіційні – підкреслити значущість особистості іншої людини;
- етичні – керуватися нормами ділового етикету, правилами внутрішнього розпорядку в ЗВО [6, с. 267].

Важливим питанням у розв'язанні та попередженні конфліктів у ЗВО, є профілактика конфлікту, основним завданням якого є суб'єктивна та соціальна взаємодія, яка допомагає не допустити загострення конфлікту, або мінімізувати його прояви. Профілактика конфлікту є не менш важливою ніж вміння виходити з конфліктної ситуації шляхом мирної згоди. Тільки ефективна профілактика можна уникнути навіть найменших проявів конфліктної ситуації, а також її негативних наслідків, які вирішуються конструктивним шляхом. Методи профілактики конфліктів у закладах вищої освіти, будуть ефективними при дотриманні спеціальних передумов: вміння використовувати теоретичні знання про поведінку в колективі для аналізу конфліктної ситуації; володіння високим рівнем обізнаності з теми конфлікти, види, причини та етапи розвитку; обирання спеціальних методів, які допоможуть розв'язати небезпечні ситуації які виникають на підґрунті конфліктної ситуації; аналіз за допомогою теоретичних знань конкретної конфліктної ситуації, підбирання профілактичних методів, які повинні бути унікальні та індивідуальні до кожної конфліктної ситуації для її улагодження.

Для того, щоб залагоджувати або вирішувати наявні конфлікти, ми розробили спеціальні вправи.

Вправа «Конфліктна ситуація»

Мета: визначити правила, кроки, підходи до ефективного вирішення конфліктної ситуації.

Методика проведення: Ведучий пропонує учасникам обговорити, наприклад, таку конфліктну ситуацію: один студент (студентка) повернувся після вихідних до гуртожитку (гостював у родичів) і дістає зі своєї полиці у шафі светр, який хоче одягнути. Але светр виявився брудним. З обуренням студент звертається до свого сусіда по кімнаті за поясненням. Той спочатку заперечує свою провину, а потім починає звинувачувати свого товариша у жадібності. Сторони конфлікту мають вирішити цю ситуацію.

Питання для обговорення: Як можна вирішити цей конфлікт? Яких правил мають дотримуватися сторони конфлікту? Як отримані знання використовуєте у повсякденному житті?

До уваги ведучого: ведучий підсумовує відповіді учасників правилами розв'язання конфлікту, розповідає про підходи до вирішення конфліктів з використанням плакатів (варто також використати цікаві ілюстративні картинки). Ведучий надає учасникам роздатковий матеріал і наголошує, що це пам'ятка для них [3, с. 35].

Пам'ятка для мирного вирішення конфлікту: описуй чітко проблему і як її бачить кожен із членів конфлікту; концентруйся на проблемі конфлікту, а не на її членах; слухай, не перебивай! Висловлювати свою думку повинен кожен із членів конфлікту; розглядай кожну думку, яка допоможе вирішити проблемну ситуацію; спільна думка, це основний принцип подолання проблеми.

Висновок. Отже, у ході нашої роботи ми, за основі аналізу наукової літератури визначали сутність, значення конфлікту, узагальнили класифікацію конфлікту, вивчили структуру конфлікту, а також розробили спеціальні прийоми та методи запобігання та вирішення конфліктів у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Березовська Л. І. Психологія конфлікту: навч.-методичн. посібн. Мукачево: МДУ, 2016. 201с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібн. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
3. Єгорова І. О. Розвиток життєвих навичок : навч.-метод. посібн. для роботи зі старшокласниками і випускниками інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Київ : ФОП Шарко, 2011. 160 с.
4. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і практика: навч. посібн. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 416 с.
5. Партико Н. В. Психологія конфліктів : навч.посібн. Львів : Видавництво «Львівської політехніки», 2019. 132 с.
6. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2011. 360 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗВО

Коломійцева Анастасія
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент С. О. Лавренко

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності. Ґрунтуючись на дослідженнях науковців визначено, що важливою складовою культурологічної підготовки майбутнього вчителя є формування педагогічної культури. Зазначено, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО складається з трьох етапів. Доведено, що

ефективними засобами культурно-просвітницької діяльності є кіномистецтво, театральне і музичне мистецтво.

Ключові слова: майбутні вчителі, початкові класи, професійна підготовка, культурно-просвітницька діяльність, кіномистецтво, театральне мистецтво, музичне мистецтво.

The article considers the problem of professional training of future primary school teachers for cultural and educational activities in the conditions of free economic zone. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of professional training of future primary school teachers for cultural and educational activities is determined. Based on the research of scientists, it is determined that an important component of cultural training of future teachers is the formation of pedagogical culture. It is noted that the process of professional training of future primary school teachers for cultural and educational activities in the conditions of free economic education consists of three stages. It is proved that the effective means of cultural and educational activities are cinema, theater and music.

Key words: future teachers, primary classes, professional training, cultural and educational activity, cinematography, theatrical art, musical art.

Актуальність дослідження. Ситуація, що сформувалася на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, акцентує увагу на нових вимогах до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, які будуть здатні організовувати культурно-просвітницьку діяльність, взаємодіяти з батьками учнів й іншими фахівцями, прагнути до самоосвіти та самовдосконалення. Таким чином, проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО завжди привертала увагу вчених. Вона знайшла відображення в дослідженнях В. Беніна, С. Даржинової, Н. Додокіної, Є. Жмирової, Ю. Матросової, В. Попової, Н. Тимошенко тощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО.

Основна частина. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що важливою складовою культурологічної підготовки майбутнього вчителя є формування педагогічної культури, адже педагогічна культура є інтегративною характеристикою педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередню діяльність людей щодо передачі накопиченого соціального досвіду і результати цієї діяльності, що

закріплені у вигляді знань, умінь, навичок для передачі від одного покоління до іншого.

Слід зазначити, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів включає в себе вивчення системи професійних знань про специфіку роботи з молодшими школярами, практичного використання різноманітних засобів для досягнення основної мети – виховання духовно-моральної особистості учня, а також оволодіння різними видами професійної діяльності.

Зауважимо, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності в умовах ЗВО складається з трьох етапів: мотиваційний етап (під час якого відбувається формування мотивації майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності, з'ясовуються повнота їх уявлень про цю діяльність, її ролі в організації культурного простору освітньої організації, про форми її реалізації, способах взаємодії з учнями і їх батьками для вирішення завдань просвітницької діяльності); навчальний етап (метою якого є оволодіння теоретичними знаннями і практичними вміннями в організації форм цієї діяльності); креативно-проекційний етап (який спрямований на формування вміння у майбутніх педагогів самостійно проектувати і реалізовувати культурно-просвітницькі програми і заходи).

Культурно-просвітницький потенціал професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, як принципово інший вид теорії і практики, в своїх роботах розглядає В. Попова. Дослідниця вважає, що «опановуючи свій шлях досягнення поставлених цілей в культурно-просвітницькій діяльності, що є ідентичною професійній, майбутній фахівець оволодіває навичками самоменеджменту, професійної поведінки й спілкування [4]. В. Попова відзначає, що «культурно-просвітницька складова підготовки майбутнього вчителя набуває рис комунікативної практики, оскільки актуалізує певні специфічні завдання, які по'язані з оволодінням різними способами комунікації» [4], а також «забезпечує осмислення змісту і форми його життєдіяльності, зокрема: досвід самостійної творчої дії, власної різноманітної активності на основі відповідального вибору; ситуативне і глибинне спілкування, плідну комунікацію і взаємодію (співробітництво); емоції і почуття, ставлення до себе й інших людей; сферу власної волі, бажань та інтересів; самостійність, автономність і відповідальність, що надають право вибору й самореалізацію. Така підготовка сприяє виробленню у майбутніх учителів початкових класів умінь аналізувати ситуацію, виявляти проблеми і вирішувати їх на високому рівні узгодженості особистості і соціуму» [4].

Зауважимо, проблему визначення педагогічних і методичних умов, за яких можлива ефективна підготовка сучасного вчителя початкових класів до просвітницької роботи в галузі основ індивідуального здоров'я в

школі, розглядала в своєму дослідженні Н. Тимошенко. До групи педагогічних умов автор відносить: «цілепокладання, відбір відповідного змісту, вибір адекватних методів, форм і засобів навчання» [1]. Методичні умови розглядаються Н. Тимошенко як ті, що «сприяють формуванню готовності майбутнього вчителя до освіти школярів в області збереження індивідуального здоров'я». На думку науковця, до методичних умов доцільно віднести «зміст навчального матеріалу (інформаційна лекція), зміст професійної навчальної діяльності (ділова гра), зміст навчання професійної діяльності (педагогічна практика), а також лабораторно-практичні заняття, імітаційне моделювання, аналіз конкретних ситуацій, спецкурси, спецсемінари тощо» [1].

Слід зазначити, що вивчення потенціалу творів культури і мистецтва в підготовці майбутніх учителів початкових класів є важливою умовою підвищення рівня їх загальної культури. Ми згодні з думкою В. Беніна, який стверджує: «для того, щоб стати духовним наставником молоді, треба володіти духовним багатством, яким можна ділитися, і не боятися його збідніння, адже це багатство треба постійно поповнювати, збагачувати і розвивати» [6].

Одним з ефективних засобів культурно-просвітницької діяльності є кіномистецтво, яке володіє значним виховним і художнім потенціалом. На думку О. Жмирової, що вивчає в своїх роботах вплив кіномистецтва на процес виховання підростаючого покоління, у процесі встановлення емоційного зв'язку глядача з персонажем фільму починають працювати такі механізми, як ідентифікація і емпатія, глядач ніби вимикається з власного життя і занурюється в інше, починаючи співпереживати герою або ототожнювати себе з ним [5].

Використання кіномистецтва (художні фільми, документальні фільми, відеоролики тощо) в культурно-просвітницькій діяльності дозволяє наочно, яскраво, емоційно і доступно донести до аудиторії необхідну інформацію. Вчинки героїв, пережиті ними на екрані почуття, дають можливість дорослим і дітям ідентифікувати себе з ними, прожити ситуацію, в якій знаходяться персонажі фільму і таким чином провести рефлексію власних думок і дій.

Іншим засобом, що широко використовується в організації культурно-просвітницької діяльності, є театр. Н. Додокіна вважає, що «театральне мистецтво ставить перед людьми проблеми, змушує міркувати, осмислювати і оцінювати життя. Воно говорить людині про сенс буття, та виступає образним судженням про сутність дійсності. Театр робить для людей зрозумілими, і привабливими ті якості особистості, які необхідні для розвитку суспільства, показуючи людині, якою вона має бути в своєму суспільстві» [2].

Безперечно, театральне мистецтво має великий педагогічний потенціал в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Театр, на думку С. Даржинової, є хранителем культурних традицій. Він надає можливості осягнення світу в процесі безпосереднього людського спілкування. Художньо-творча діяльність театру відкриває можливість формувати духовне обличчя, ідеали, ціннісні відносини майбутнього педагога. У ньому всі учасники навчаються плідній взаємодії з великими і малими соціальними групами та оволодівають навичками колективної творчості [7].

Можливості використання художньої літератури в підготовці майбутніх педагогів розглянуто в наукових здобутках Ю. Матросової. Так, дослідниця зазначає, що використання художньої літератури розширює кругозір майбутнього вчителя початкових класів, надає йому можливості отримати більш повне й об'єктивне уявлення про дитинство; впливає на становлення системи цінностей та вибір майбутніми вчителями способів вирішення професійних завдань [3].

Використання засобів музичного мистецтва в процесі організації культурно-просвітницької діяльності сприятиме розвитку емоційного сприйняття отриманої інформації, формування морального ставлення особистості до сім'ї, природи тощо.

Висновки. Отже, наше дослідження доводить, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до культурно-просвітницької діяльності – це процес, що формує цілісне уявлення про культурно-просвітницьку діяльність як засіб, що направлений на вирішення завдань духовно-морального розвитку і виховання молодших школярів та підвищення загальної та педагогічної культури їх батьків.

Список використаних джерел

1. Антонова О., Поліщук Н. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.
2. Горільченко Г. Наша художня самодіяльність. *Радянська освіта*. 1960. № 19 (915). С. 4.
3. Дорогань С. Українська література у формуванні світогляду майбутнього вчителя. *Мультиверсум. Філософський альманах*. К. Центр духовної культури, 2004. № 39. С. 195- 205
4. Кулаковська О., Авраменко О. Культурно-просвітницька діяльність: роль і значення у сучасному вихованні студентської молоді. Матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2015 року. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». 2015. С. 208-211.
5. Мельничук М. Проблема формування толерантності учнівської молоді засобами кіномистецтва. *Психологія і особистість*. 2016. № 1 (9). С. 1-14.
6. Музальов О. Культурологія. Навчальний посібник для учнів, студентів і викладачів. Львів. 2012. 185 с.
7. Стихун Н. Театральне мистецтво як засіб удосконалення педагогічної майстерності вчителя. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 4. С. 132-136.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПЕРШИХ КЛАСІВ НУШ

Кондратьєва Аніта

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор Гриньова В. М.

Стаття присвячена питанням реалізації принципів інтегрованого підходу до навчання учнів перших класів НУШ. Визначено модель формування готовності майбутніх вчителів до реалізації принципів інтегрованого підходу до навчання учнів перших класів НУШ.

Ключові слова : інтеграція, початкова школа, інтегрований підхід, принципи.

The article is sanctified to the questions of realization of principles of the integrated going near the studies of students of A-ones of NUS. The model of forming of readiness of future teachers is certain to realization of principles of the integrated going near the studies of students of A-ones of NUS.

Key words: integration, elementary school, integrated approach, principles.

Актуальність проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація в Україні характеризується поширенням інтеграційних тенденцій у різних сферах діяльності, у тому числі в освіті. Процеси інтеграції відбуваються не тільки на рівні реформування системи освіти в цілому, але й глибоко проникають в усі її ланки.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої педагогічної освіти є підготовка кваліфікованих учителів початкової школи, які здатні забезпечувати гармонійний розвиток дитини, формувати ключові та предметні компетенції молодших школярів, закладаючи тим самим міцний фундамент для їх подальшого навчання, розвитку й виховання.

Важлива роль у цьому процесі належить готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу, що зумовлено низкою чинників. По-перше, їх застосування активізує навчальну діяльність, стимулює інформаційне та емоційне сприймання школярами навчального матеріалу, уможлиблює всебічний розгляд явищ і понять, а отже, адекватно відповідає потребі й здатності учнів цього віку до цілісного пізнання дійсності. По-друге, використання інтегрованих форм організації навчання дозволяє ущільнювати освітній процес, підвищувати узагальненість засвоєних дітьми знань і вмінь, що сприяє розвитку логічності й гнучкості мислення особистості, формуванню її системного світогляду. По-третє, розробка зазначеної проблеми певним чином заповнює дидактико-методичні «прогалини» щодо сформованості у майбутніх учителів початкових класів

готовності до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць дав підстави свідчити про посилення інтересу вчених до інтеграції як способу підвищення ефективності навчання. У наукових дослідженнях висвітлюються різні аспекти інтеграції в освіті, зокрема її комп'ютеризації (Р. Гуревич), інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (І. Козловська), теоретикометодологічні засади інтеграції знань у вищій школі (М. Берулава, І. Козловська, М. Чапаєв, І. Яковлєв), проблемами інтеграції сучасного наукового знання (Н. Костюк, В. Лутай, Г. Кікец), інтеграція навчальних дисциплін у школі (А. Степанюк, Т. Гладюк), методологічні підходи до формування змісту освіти на інтегративній основі (С. Гончаренко), інтеграційні процеси в загальній та професійній освіті (К. Колесіна, Ю. Мальований, В. Фоменко), інтеграція форм і змісту професійного навчання майбутніх фахівців (А. Вербицький, В. Безрукова, В. Гінецинський, М. Костюков, В. Сидоренко, В. Харитонов). У працях П. Атутова, В. Бикова, І. Зязюна, В. Ільченко, В. Максимової, О. Новікова, Н. Ничкало, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського, Д. Чернілевського та інших доведено, що однією з найбільш важливих умов підвищення наукового рівня вивчення основ наук та підвищення ефективності всього навчального процесу є дидактична інтеграція знань. Попри значну кількість наукових праць з указаної проблеми, досить залишається остаточно невирішеним питання щодо суті інтегрованого навчання школярів.

Мета статті - формувати готовність майбутніх вчителів до реалізації принципів інтегрованого навчання молодших школярів в процесі професійної підготовки.

Основна частина. Одним із напрямів оновлення освітнього процесу у початкових класах Нової української школи є проведення уроків на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох предметів, об'єднаних навколо однієї теми.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно проаналізувати суть поняття «інтеграція» як загальнонаукової та педагогічної категорії.

У широкому філософському розумінні суть інтеграції тлумачиться як закономірне явище, в основі якого лежить взаємозв'язок та взаємообумовленість предметів та явищ дійсності; як сторона процесу розвитку, що пов'язана із об'єднанням в ціле раніше роз'єднаних частин та елементів. Отже, ключовим поняттям інтегрування змісту освіти є «цілісність». При цьому інтеграція розглядається як взаємопроникнення елементів одного об'єкту в структуру іншого, унаслідок чого виникає не додавання, не покращення якості двох об'єктів, а повністю новий об'єкт зі своїми властивостями [6, с. 52].

Питання інтеграції в дидактиці докладно розглянуто І. Козловською. Суть цього поняття дослідниця розуміє як процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знань, взаємопроникнення інформації з одного навчального курсу в інший, об'єднання елементів, яке супроводжується ускладненням та зміцненням зв'язків між ними[8].

Освітня інтеграція включає відбір і поєднання навчальних матеріалів з різних, зазвичай суміжних дисциплін. У навчанні розрізняють такі види інтеграції: тематична інтеграція, яка полягає в поєднанні вихідних матеріалів з різних галузей знань, для проведення загальних і комплексних досліджень на міжтематичні теми; повна інтеграція, тобто створення інтегрованих курсів з основи знань, що включають різні дисципліни [11, с. 16].

Структура та зміст інтегрованого уроку визначається метою, завданнями, та способами діяльності. Ефективність такого уроку залежить від забезпечення відповідних педагогічних умов: стимулювання позитивно-активного ставлення школярів до засвоєння нових знань; використання інтерактивних методів навчання, проблемного викладу матеріалу; доцільне поєднання індивідуальної та групової форм роботи.

Реалізація інтегрованого навчання спрямована на формування у школярів особистісних, функціональних та соціальних компетентностей.

Мета інтегрованих уроків - формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає в тому, що предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Аналіз ряду уроків, представлених у періодичних виданнях, показав характерні риси інтегрованого уроку: учитель повинен бути майстром своєї справи; вести або готувати урок можуть декілька викладачів; цілі уроку повинні відображати його специфіку - інтегрованість; у змісті навчального матеріалу можливе встановлення більшої кількості зв'язків (внутрішньопрпредметних, міжпредметних, позапредметних, міжциклових); на інтегрованому уроці учні повинні виявляти максимальну самостійність у навчальній і пізнавальній діяльності; інтегрований урок повинен будуватися на співробітництві учителя й учнів; підготовка інтегрованого

уроку повинна здійснюватися засобами різних видів аналізу навчального матеріалу (компонентного, логічного, психологічного, дидактичного, виховного).

З урахуванням сучасних досліджень педагогічної теорії та практики (Є. Богданов, П. Гальперін, М. Дяченко, Л. Кандилович, Н. Кузьміна, В. Сластьонін) [10; 8] підготовку студентів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі розглянуто як процес навчання, що забезпечує готовність майбутніх учителів до діяльності інтегрованого характеру в межах їхньої професійної компетенції. Готовність визначається як інтегрована характеристика результату підготовки майбутніх учителів і передбачає сформованість таких структурних складників, як:

- мотиваційно-ціннісна готовність – відображає ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви, цілі, переконання, що забезпечують усвідомлення й позитивне ставлення майбутнього вчителя до формування в учнів цілісних уявлень про навколишній світ, активність і зацікавленість студента в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі;

- науково-теоретична готовність – передбачає опанування студентами системи психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, про загальнонауковий аспект понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегровані організаційні форми», про алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння; про базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта;

- практична готовність – полягає в оволодінні сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання, а саме: гностичнодіагностичних (уміння аналізувати й добирати навчальний матеріал шкільних предметів для з'ясування узагальнених «наскрізних» понять і компетентностей, що формуються в початковій школі; виявляти й установлювати чітку ієрархію внутрішньопредметних, міжпредметних і позапредметних зв'язків), змістово-конструювальних (уміння утворювати й удосконалювати погоджену взаємодію між навчальними темами і дисциплінами початкової школи, розробляти навчальні завдання інтегрованого характеру, обирати доцільні інтегровані форми організації навчання, проектувати та реалізовувати алгоритми їх використання), оцінно-прогностичних (уміння правильно оцінювати й передбачати результати застосування інтегрованих форм організації навчання).

Педагогічний експеримент проводився протягом чотирьох навчальних місяців. Відповідно до загальної логіки структурування дослідно-експериментальної роботи розглядались наступні її етапи:

діагностичний, організаційно-підготовчий, констатувальний, формувальний, контрольний. Усі етапи пов'язані між собою, логіка їх визначається спільною метою. Виходячи з умов, були визначені методи дослідження, що дають досить високу ступінь надійності отриманих результатів. Їхній вибір ґрунтувався на методологічних принципах об'єктивності та науковості.

Експериментальне обґрунтування запропонованої моделі побудовано на основі порівняння контрольної і експериментальної груп і подальшої оцінки результатів застосовуваних методик.

На діагностичному етапі здійснено аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури та практики сучасного стану розробленості проблеми використання інноваційних технологій у молодших школярів; розроблялась методика оцінки стану готовності майбутніх учителів до використання інтегрованого підходу у молодших школярів. Нами виявлено рівень обізнаності респондентів у проблемі використання інноваційних технологій в молодших школярів.

На організаційно-підготовчому етапі експерименту розроблено зміст експериментального фактора (експериментальні методичні матеріали, методичні рекомендації, проблемно-пізнавальні, творчі індивідуальні завдання до навчальних дисциплін та програми навчально-виховної практики в молодших школярів).

Констатувальний етап експериментальної передбачав: розробку методик виявлення рівня готовності майбутніх учителів до використання інтегрованого підходу в молодших школярів; визначення контрольних і експериментальних груп; проведення оцінювання рівня готовності майбутніх учителів до використання інноваційних технологій в молодших школярів; зведення і математичну обробку результатів оцінювання; порівняння контрольних і експериментальних груп за статистичними критеріями.

На формувальному етапі експерименту здійснювалась реалізація програми формувальної дії у експериментальних групах та проміжний контроль рівня прояву залежних змінних. Розробка навчально-методичного комплексу, який доцільно перевірити, експериментально обґрунтувати його значення для формування готовності до використання інтегрованого підходу в молодших школярів.

На контрольному етапі педагогічного експерименту проведено оцінювання рівня готовності майбутніх учителів до використання інтегрованого підходу в молодших школярів; зведення і математична обробка результатів оцінювання; порівняння контрольних і експериментальних груп за статистичними критеріями та формулювання висновків, щодо ефективності розробленої методики формування готовності майбутніх учителів до використання інтегрованого підходу в школах.

Для кількісного аналізу даних, отриманих у процесі педагогічного експерименту, застосовувались методи математичної статистики.

У ході експерименту вдалося створити умови для майбутніх учителів, що дали можливість багатьом студентам виробити систему своєї педагогічної діяльності. Визначені педагогічні умови, на наш погляд, сприяли формуванню у майбутніх учителів системи умінь, щодо зволяють їм без труднощів досягати цілей педагогічної діяльності, а також підвищенню рівня операційної готовності студентів до опанування інноваційними технологіями, доцільними для використання в молодших школярів: з 2,7 % до формувального етапу експерименту до 24,3 % післяексперименту.

Висновки. Впровадження в педагогічну практику інтегрованих уроків здійснює перебудову процесу навчання. У такий спосіб частково вирішується існуюча у предметній системі суперечність між розрізненими предметними знаннями учнів і необхідністю їх комплексного застосування на практиці, у трудовій діяльності та в житті людини.

Методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Проведена експериментальна робота дозволила підтвердити ефективність розробленої моделі формування готовності майбутніх учителів до використання інноваційних технологій у молодших школярів. У подальшому вважаємо за необхідне дослідити рівень готовності студентів педагогічних вишів до інноваційної діяльності в молодших школярів закладах країн Європи.

Список використаних джерел

1. Бородин Т. С. Принципы интеграции учебной и научноисследовательской деятельности студентов. Современные проблемы науки и образования. 2014. № 5. URL: <https://www.scienceeducation.ru/ru/article/view?id=14571>
2. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік // *Початкова школа*. 2001. № 8 С. 24-30.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. Київ, 2005. 1728 с.
4. Дудчак Г. І. Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до самостійної роботи у процесі професійної діяльності // *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2012_4_26.pdf (дата звернення 14.02.2021).
5. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання // *Початкова школа*. 2004. № 5. С. 10-13.
6. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи. Львів, 1999. 301 с.

7. Короткий термінологічний словник з педагогіки / укладачі С. Г. Мельничук, О. С. Радул, Т. Я. Довга, С. В. Омеляненко. Кіровоград, 2004. 36 с.
8. Козловська І. М. Дидактична інтегродогляд: сутність, теоретичні основи, застосування // *Педагогіка і психологія*. 2001. № 1. С. 51–60.
9. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. М.: Педагогика, 1981. 186 с.
10. Лошкарева Н. А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса. М. : МГПИ, 1981.
11. Мартиненко С. М. Діагностичні методики вивчення особистісно-професійних готовностей вчителя початкової школи до педагогічної діяльності // *Початкова школа*. 2013. № 3. С. 44–47.

ІДЕЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Г.М. ХОТКЕВИЧА

Леонова Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Л. С. Філатова

Стаття присвячена проблемі застосування в освітньому процесі творчих і педагогічних ідей Г. Хоткевича, які ґрунтуються на провідних засадах національного виховання, творчих надбаннях українського народу. Визначено сутність козацької педагогіки, розкрито ідеї козацької педагогіки у педагогічній спадщині Г. Хоткевича. Стаття розкриває принцип виховуючого навчання, реалізуючи який Г. Хоткевич цілеспрямовано працював над вирішенням питання організації пізнавальної діяльності національної молоді.

Ключові слова: козацька педагогіка, музично-педагогічна концепція, Гнат Хоткевич, просвітницька діяльність, освітній процес.

The article is devoted to the problem of application in the educational process of creative and pedagogical ideas of G. Khotkevych, which are based on the leading principles of national education, creative achievements of the Ukrainian people. The essence of Cossack pedagogy is determined, the ideas of Cossack pedagogy in the pedagogical heritage of G. Khotkevych are revealed. The article reveals the principle of educational training, implementing which Khotkevych purposefully worked on solving the problem of organizing the cognitive activity of national youth.

Key words: cossack pedagogy, music-pedagogical concept, Hnat Khotkevych, educational activity, educational process.

Актуальність проблеми. Здавна українці боронили свої свободи та права, повсякчас стикаючись із зовнішнім опором та внутрішніми незгодами. У боротьбі народилася і загартувалася єдина нація сміливих та щирих людей, що живе у прекрасній країні! У рік 30-ти річчя незалежності

України провідним чинником національно-культурного відродження країни стало утвердження удосконаленої системи навчання й виховання молоді. Наукове розв'язання сучасних потреб освітньої галузі вимагає уважного ставлення до проблеми дослідження історико-педагогічного досвіду минулого, аналізу творчої педагогічної діяльності видатних представників української освіти, науки і культури. Виявлення й дослідження основних етапів творчої і педагогічної діяльності Г. Хоткевича, розкриття засобів формування музичної культури молоді, сформованих у процесі роботи педагога на Слобожанщині, сприятиме подальшому розвитку національної музично-педагогічної освіти та організації позанавчальної роботи у сучасних вищих та середніх закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення літературних джерел, публікацій у періодичній пресі показало, що постать Г. Хоткевича привертала увагу науковців, літературознавців, діячів культури, педагогів. Різним аспектам творчої діяльності Г. Хоткевича присвячені пошуки вчених та відомих працівників культури і мистецтва. Аналіз дослідженої літератури засвідчив, що до питань вивчення окремих форм музичної діяльності педагога звертались Б. Заскальков, Б. Кирдан, М. Литвин, І. Марченко, І. Мацієвський, А. Омельченко, Я. Полфьоров, О. Руденко, У. Самчук, М. Хай, К. Черемський, Б. Яремко, Л. Яценко.

Дослідженнями, спрямованими на повернення старовинної автентичної кобзарської традиції, як характерної і невід'ємної складової української музичної культури, в останні роки займалися М. Литвин, К. Черемський. У своїх роботах на багатому фактичному матеріалі автори розкривали ідею збереження традиційного національного інструменту, наголошували на провідній ролі Г. Хоткевича у вивченні кобзарства в цілому.

Аналіз історичних причин нищення традиційного кобзарського і бандурницького виконавства висвітлює реальні можливості і перспективи його відродження у наш час.

Мета статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури розкрити сутність ідей козацької педагогіки у педагогічній спадщині Г. Хоткевича.

Основна частина. Плідну роботу з питань формування культури молоді, розвитку національної музично-педагогічної школи, у 20-30 рр. ХХ ст. проводив відомий педагог, бандурист, письменник і громадський діяч Гнат Мартинович Хоткевич, псевд. Гнат Галайда (1877-1938 рр.). Виступаючи істинним подвижником національних засад у педагогіці, Г. Хоткевич наголошував на необхідності вивчати й ретельно аналізувати вікові здобутки своїх пращурів у галузях історії, педагогіки, музики і доводив, що ці знання є бездонним джерелом для навчання й виховання [1, с. 75].

До науково-педагогічної спадщини Г. Хоткевича увійшли загально-педагогічні, історичні, публіцистичні, художні та музично-педагогічні твори. Особливе місце серед них належить унікальним здобуткам педагога в галузі козацької педагогіки та музичної культури, які також ґрунтувалися на вивченні й розвиненні національних джерел та особливостей української народної творчості.

У ході дослідження було встановлено, що під козацькою педагогікою науковці розуміють частину народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю [3].

Початком тієї копіткої й значущої праці став II археологічний з'їзд, який 1902 року відбувся в Харкові. Пропозиція участі в науковому зібранні надихнула Г. Хоткевича на педагогічний і творчий пошук. Через багато років він згадував: «Я взявся за дело организации сов сем пылом молодости» [7, с. 458]. Під час підготовки та проведення з'їзду, молодий інженер-технолог зробив усе можливе, щоб привернути увагу представників наукової громадськості, творчої інтелігенції, учнівської, робітничої і селянської молоді до українського народного інструменту – бандури, показати його оригінальність, розкрити художні й технічні можливості, наголосити на провідній ролі в розвитку національної музичної культури й вихованні патріотичних якостей української молоді. Безпосереднє спілкування з носіями національного музично-поетичного мистецтва вплинуло на подальшу педагогічну діяльність Г. Хоткевича. Просвітницькі й культурні традиції народних бандуристів лягли в основу його музично-педагогічної концепції.

Вражений силою українського мистецтва, педагог з юнацьких років, вивчав українську традиційну музичну культуру, народний інструментарій, збирав пісенний матеріал. Його творча діяльність була пов'язана з оволодінням виконавськими уміннями й навичками, основами музично-теоретичних та історичних знань, формуванням музичних смаків, вивченням традиційного кобзарського репертуару, становленням і розвитком педагогічних поглядів, започаткуванням методичних ідей, цілеспрямованою й послідовною популяризацією музики українського народу.

Просвітницька театральна діяльність стала черговою спробою впровадження його творчих і педагогічних ідей. На репетиції спектаклів учасники самодіяльного молодіжного театру збиралися в флігелі панського саду, який мав символічну назву «Бандура». «Так розпочав я свою артистичну діяльність з «Бандури» – бандурою ж її й кінчаю», – зауважував Г. Хоткевич [5, с. 503]. Репертуар дергачівського театального

гуртка складали перлини української драматургії «По ревізії» М. Кропивницького, «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» М. Старицького, «Назар Стодоля» Т. Шевченка та інші. Головною метою діяльності творчого колективу було поширення національної освіти та принципів народного виховання серед молоді Слобожанщини. Засобами національного мистецтва педагог намагався залучити робітничу молодь до української культури, рідної мови. Характерно, що гроші, одержані від вистав, використовувалися на видавництво історико-педагогічної та художньої літератури українською мовою.

Робота Г. Хоткевича в Харківському товаристві розповсюдження грамотності була спрямована на поширення національних ідей серед населення, підвищення загальноосвітнього рівня народу. У матеріалах Харківського обласного архіву [8, с. 61] є відомості про те, що педагог не тільки працював над створенням українських спектаклів і влаштуванням концертних заходів, а також організовував книжкові виставки в «місцевій книгозбірні» (бібліотеці ім. В. Короленка), народному домі, чайних, тощо.

Реалізуючи принцип виховуючого навчання, Г. Хоткевич цілеспрямовано працював над вирішенням питання організації пізнавальної діяльності національної молоді. Одним із шляхів вирішення того завдання він бачив створення навчальної, історико-педагогічної та художньої літератури, яка відображала його відношення до існуючої дійсності, розкривала зміст музично-педагогічної роботи, української народної освіти в цілому. Усвідомлюючи, що процес пізнання найефективніше здійснюється через спілкування молоді з книжкою, педагог значну увагу приділяв просвітницькій літературно-видавничій праці.

Ще з 1897 р. Г. Хоткевич активно працював у Харківському народному видавництві «Вс. І. Гуртом», членами якого були Д. Антонович, Б. Каменський, О. Катренко і він [6]. Головні завдання та діяльність просвітницького осередка зосереджувалися на створенні української педагогічної літератури, збереженні національних духовних надбань, вивченні та розвитку української культури і народних традицій виховання молоді.

У зазначений період Г. Хоткевичем були написані дитячі книжки: «Добром усе переможеш», видавництво Вс. І. Гуртом, 1899 р.; «Дивні пригоди комаха Сангвіна, ним самим розказані», видавництво педагогічного товариства Львів, 1901 р.; «Про сиріт. Збірничок для дітей. Упорядкував Гнат Галайда», видавництво Вс. І. Гуртом, 1903 р. У своїх перших літературних творах, насичених оптимізмом, світлом, любов'ю до дітей, педагог спирався на такі дидактичні принципи навчання, як повага до особистості дитини, доступність, тісний зв'язок теорії з практикою, позитивний емоційний фон та виховуючий характер процесу навчання підростаючого покоління.

У творі «Дивні пригоди комаха Сангвіна» Г. Хоткевич радив дітям вивчати історію, користуватися досвідом попередніх поколінь. Використання педагогом принципу зв'язку навчання з життям через аналіз історичних подій був характерною ознакою всієї його педагогічної спадщини. Г. Хоткевич доводив, що формування дитячої особистості повинно проходити серед природи. «Тут все так тихо, мирно, нема сварні, заздрощів», – писав він [4, с. 52]. На його думку спілкування з рослинним і тваринним світом робило характер молодого людини спокійнішим і кращим, допомагало досягнути сутності людського існування. Він зазначав, що краса навколишнього середовища сприяла розвитку гармонійно розвинутої людини: «Добре жити на світі, коли можеш духом почувати красоту миру, великі незмірне чудеса природи» [4, с. 92]. Педагог пропагував здоровий спосіб життя, наголошував на необхідності зберігати здоров'я змолоду, підкреслював небезпеку шкідливих звичок.

Відчуваючи позитивний вплив селянського оточення на формування молодого людини, Г. Хоткевич пильно вивчав традиції народної освіти і виховання. Провідною метою української етнопедагогіки було виховання людини-трудівника. Народна мудрість уберегла прислів'я: «Праця чоловіка годує, а лінь марнує», «Без роботи день роком стає», «Без діла слабше сила», «Як дбаєш, так і маєш», «Хто рано підводиться, за тим і діло водиться» тощо. Г. Хоткевич пропагував повагу до вільної праці, підкреслював необхідність трудового виховання в житті молодого людини [2].

Висновки. Таким чином, Г. Хоткевич залишив після себе цікаву науково-педагогічну спадщину, в якій докладно розкрив набуті в ході педагогічної і творчої діяльності теоретико-методичні засади і досвід, що ґрунтувалися на національній концепції виховання молодого покоління та її втіленні через вивчення історії, мови, традицій та звичаїв, багатой музичної культури українського народу. Свою діяльність у цьому напрямі Г. Хоткевич підпорядковував вихованню у молодого покоління почуттів патріотизму та гордості за свою батьківщину і спрямовував її на те, щоб бачити Україну розвинутою Європейською державою, а молодь добре освіченою, вихованою на кращих зразках народної педагогіки.

Список використаних джерел

1. Болабольшенко А. Гнат Хоткевич. Київ: 2008. 224 с.
2. Гнат Хоткевич. Соборна душа від Харкова до Гуцульщини URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/7/153382/> (дата звернення 14.08.2021).
3. Сутність і особливість козацької педагогіки URL: <https://psipedpck.bpc.ks.ua/2016/06/sutnist-i-osoblyvist-kozatskoyi-pedagogiky/> (дата звернення 14.08.2021).
4. Хоткевич Г. Дивні пригоди комаха Сангвіна, ним самим розказані. Видавництво педагогічного товариства. Львів, 1901. 128 с.

5. Хоткевич Г. Два поворотні пункти в історії кобзарського мистецтва / *Музика масам*. 1928. № 10-11 С. 24-29.
6. Хоткевич Г. Твори. Т. 1. Харків : Рух, 1928. 328 с.
7. Хоткевич Г. Воспоминания о моих встречах с слепыми / Твори у 2-х томах. Київ: Дніпро, 1966. Т. 1. С. 455-518.
8. ХДОА. Ф. 200, оп. 1. од. зб. 278, 1905. Звіт та переписка про роботу гуртків. Репертуар та розклад спектаклів під керівництвом Г. Хоткевича. 26 арк.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Лучка Ружана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент С.О. Лавренко

У статті розглянуто проблему розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «креативність майбутніх учителів початкових класів». Проаналізовано, якими вміннями повинен володіти креативний педагог. Охарактеризовано креативне середовище майбутніх учителів початкових класів. Зазначено структуру та етапи розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів. Визначено педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: майбутні учителі, початкові класи, зміст освіти, освітній процес, професійна підготовка, креативність.

The article considers the problem of developing the creativity of future primary school teachers in the process of professional training. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of «creativity of future primary school teachers» is determined. It is analyzed what skills a creative teacher should have. The creative environment of future primary school teachers is characterized. The structure and stages of development of creativity of future primary school teachers are indicated. The pedagogical conditions for the development of creativity of future primary school teachers in the process of professional training are determined.

Key words: future teachers, primary school, content of education, educational process, professional training, creativity.

Актуальність дослідження. Сучасна ситуація в освіті України диктує нові вимоги до підготовки майбутніх учителів початкових класів, які полягають в тому, що зараз отриманих спеціальних знань не достатньо

для конкурентоспроможності, адже необхідно розвивати такі здібності особистості, які більшою мірою розкривають її індивідуальність і творчий потенціал. Саме тому головною метою вищої педагогічної освіти стає підготовка компетентного, кваліфікованого фахівця, який здатний не тільки застосовувати на практиці знання, вміння і навички, а й приймати креативні, оригінальні та нестандартні рішення в ситуаціях, що виникають у професійній діяльності. Таким чином, проблемарозвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемарозвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки присвячені наукові здобутки таких дослідників, як Ю. Варлакова, Ю. Дрешер, Л. Єрофєєва, М. Зіновкіна, В. Іноземцева, З. Калмикова, Н. Кузьміна, Л. Мілорадова, Н. Рождественська, А. Толшинтощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати розвиток креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки

Основна частина. Аналіз науково-педагогічної літератури дав нам змогу визначити креативність майбутніх учителів початкових класів як здатність до перетворювальної діяльності, яка ґрунтується на потребах в самореалізації, знаннях в галузі педагогіки і методики початкової освіти, що характеризується вміннями швидко генерувати нестандартні ідеї для досягнення творчого результату в майбутній професійній діяльності.

Зауважимо, що сформувати і розвинути креативність майбутніх фахівцівспроможний тільки креативний педагог, саме тому наявність у професійній діяльності майбутніх учителів початкових класів креативності призводить до зміщення мотивів їх діяльності з матеріальних стимулів на власне процес діяльності.

Науковець О. Діса [3] вбачає відмінність креативного і репродуктивного мислення в «ступені новизни одержуваного продукту процесу розумової діяльності у відношенні до знань суб'єкта». Креативність направляє на створення нового, того – чого раніше не існувало. Особливість розвитку креативності у майбутніх учителів початкових класів полягає в тому, що його результатом має стати якісна зміна мислення, свідомості і особистості майбутніх учнів.

На думку В.Вакуленко [2], креативний учитель початкових класів має володіти такими базовими вміннями, як:

- проектування і творча обробка матеріалу;
- організація і підтримка творчої активності учнів протягом заняття і процесу навчання в цілому;
- уміння аналізувати свій досвід з точки зору творчого вирішення освітніх завдань;

- уміння виробляти власну оригінальну систему в конструюванні навчальної інформації і адаптувати її до рівня розуміння учнів.

Слід зазначити, що креативне середовище майбутніх учителів початкових класів вельми гармонійне, бо має дві найважливіші характеристики: прийняття та стимулювання. Спільна творча діяльність майбутніх фахівців є потужним стимулом розвитку креативності, адже у груповій діяльності відбувається не тільки професійна підготовка, а й формування особистості кожного члена групи і професійне становлення майбутнього вчителя.

Слід зазначити, що структура креативності майбутніх учителів початкових класів складається з наступних компонентів:

1) мотиваційно-ціннісний (інтерес до творчих способів засвоєння матеріалу; потреба в самореалізації; мотивація навчання у ЗВО);

2) когнітивний (обсяг знань; швидкість виконання завдань; здатність використовувати вміння та навички в практичній діяльності);

3) праксеологічний (оригінальність і швидкість мислення) [6].

Необхідно підкреслити, що креативність передбачає бачення нової проблеми в знайомій ситуації і знаходження способів її вирішення, здатність самостійно комбінувати і перетворювати вже відомі способи провадження професійної діяльності [4].

Зауважимо, що в сучасних умовах майбутній вчитель початкових класів повинен приймати соціально значимі рішення, зокрема в нестандартних ситуаціях, яких стає все більше. Саме зараз виникає необхідність змінити репродуктивно зорієнтовану професійну освіту на особистісно і творчо зорієнтовану, адже такі фахівці будуть не тільки швидко реагувати на постійні зміни технологій, але і «розглядати їх як можливість отримати моральне задоволення від вирішення нових інтелектуальних проблем». У зв'язку з цим майбутній вчитель початкових класів у більшій мірі повинен володіти вербальною креативністю [7].

Слід зазначити, що викладач ЗВО є головним інструментом, від якого залежить становлення і розвиток творчо розвиненої особистості майбутнього вчителя початкових класів. З огляду на це – викладач ЗВО повинен бути творцем як самого себе так і майбутніх фахівців, адже особистість майбутнього вчителя початкових класів має бути розвиненою, творчою та ерудованою [5].

Зауважимо, що розвиток креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки передбачає декілька етапів:

1 етап (підготовчий) – основна мета цього етапу полягає у формуванні мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності, отриманні базових знань про креативність, творчість, креативні техніки, формуванні первинної готовності до педагогічної діяльності тощо.

2 етап (основний) – майбутні учителі початкових класів вивчають теоретичні основи творчої діяльності, методи розвитку креативності в педагогіці, опановують методи і прийоми вирішення навчальних завдань, отримують знання, вміння і навички, що націлені на розвиток невербальної креативності.

3 етап (професійно-діяльнісний) – майбутні учителі початкових класів проходять педагогічну практику, де стикаються з реальними педагогічними ситуаціями, які вимагають прийняття нестандартних та оригінальних рішень.

Основними принципами розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки є:

- принцип гуманізації (гуманне ставлення до особистості майбутнього вчителя, повагу його прав і свобод);
- принцип індивідуалізації професійної підготовки (аналіз психологічних і професійних особливостей майбутніх фахівців);
- принцип мотивації та активності (зацікавленість майбутніх учителів початкових класів у творчій діяльності);
- принцип системності навчання (побудова певної системи і послідовності процесу навчання, що дозволяють прогнозувати темп засвоєння навчального матеріалу) [1].

Необхідно підкреслити, що у процесі творчої діяльності розвивається не тільки креативність, а й такі необхідні якості для майбутніх учителів початкових класів як уява, фантазія, емоційна чуйність і емпатія.

Слід зазначити, що ефективними педагогічними умовами розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки можуть бути:

- збагачення змісту освіти майбутніх учителів початкових класів власним життєвим досвідом;
- включення майбутніх учителів початкових класів у діяльність, що передбачає вирішення професійних завдань;
- забезпечення проблемного характеру освітнього процесу майбутніх учителів початкових класів.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що створення зазначених педагогічних умов сприяє цілеспрямованому розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Антонова О. До проблеми співвідношення інтелекту та креативності у структурі обдарованості. *Креативна педагогіка*. Наук.-метод. журнал. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Житомир, 2017. Вип. 12. С. 33-40.
2. Вакуленко В. Педагогічна акмеологія: досягнення і проблеми. *Філософія освіти*. 2006. № 3 (5). С. 124-133

3. Диса О. Внутрішній діалог як необхідний компонент творчого мислення. Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Костюка АПН України. К. 2001. Т.ІІІ, Ч. 6. 260 с.

4. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи : збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». Випуск 3 (50). Полтава, 2006. С. 215-219.

5. Особов І. Творчі завдання як засіб розвитку креативності у студентів гуманітарних спеціальностей у вузівському навчальному процесі. *Гуманитарные научные исследования*. 2012. № 10. URL: <https://human.snauka.ru/2012/10/1845> (дата звернення: 05.08.2021).

6. Петришин Л. Освітні технології в процесі формування креативності майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Випуск 22. С. 111-114.

7. Смирнов І. Основні підходи до проблеми розвитку креативності. *Педагогічні технології*. 2006. № 10. С. 2-3.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОГО НЕДОРОЗВОНЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Селютіна Соф'я

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В. В. Партола

Розвиток мовленнєвої компетенції є пріоритетним завданням кожного дошкільного навчального закладу. За психолого-педагогічною класифікацією фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) формується через порушення звуковимовних систем рідної мови у дітей, які мають різні мовленнєві розлади внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем, що безумовно стає причиною порушення мовлення. З метою аналізу сформованості мовленнєвих функцій проводиться комплексна діагностична робота, що визначає і характеризує сформованість певних навичок і умінь: координоване володіння голосовим, артикуляційним, дихальним апаратами, розрізняння звуків та чітка вимова, граматично правильна побудова зв'язних висловлювань та речень у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: діагностична робота, діти старшого дошкільного віку з ФФНМ.

The development of speech competence is a priority of every institution of preschool education. According to the psychological and pedagogical classification, phonetic-phonemic speech underdevelopment (PPSU) is formed due to disorders of speech systems of the native language in children with various speech disorders due to defects in perception and pronunciation of phonemes, which certainly cause speech disorders. In order to analyze the

formation of speech functions, a comprehensive diagnostic work is performed, which determines and characterizes the formation of certain skills and abilities: coordinated mastery of voice, articulation, respiratory system, distinguishing sounds and clear pronunciation, grammatically correct construction of coherent expressions and sentences in older children.

Key words: *diagnostic work, children of senior preschool age from PPSU.*

Актуальність проблеми. Одним з найбільш частих дефектів мовлення у дошкільників є недорозвинення фонетико-фонематичної мови (ФФНМ), яке представляє собою порушення фізичних, фізіологічних і психологічних механізмів формування фонем при збереженні адекватного слуху та інтелекту. Згідно з дослідженнями різних авторів, в Європі і СНД порушення мови спостерігаються у 17-42% дошкільнят, і цей показник постійно збільшується.

Проблемам навчання та виховання дітей дошкільного віку з ФФНМ присвячені численні науково-методичні дослідження (Г.А. Каші, С.В. Коноваленко, Ю.В. Рибцун) за методами діагностики і корекції фонетичних і фонематичних аномалій у дітей. Спеціальні навчальні програми для дошкільнят з мовними розладами, які використовуються в країнах СНД, в тому числі дітей з розладами мови, можна розділити на дві групи: загальні, засновані на психологічній і освітній класифікації мовних розладів і орієнтовані на конкретну проблему і засновані на клінічній картині і педагогічній класифікації.

В Україні сьогодні підтримують ідею психолого-педагогічної класифікації мовленнєвих розладів, але їх різноманітність вимагає детального аналізу, акцент робиться на застосуванні діагностичного та коригуючого психолінгвістичного підходу з урахуванням загальної та специфічної мови. Тісно пов'язані механізми дозволяють повністю оволодіти мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогоднішній аналіз дослідження надає нам право помітити, що в нормі мова повинна формуватися на початку п'ятого року життя дитини: більшість звуків вимовляються правильно, фонеми відрізняються, а фрази і слова активно використовуються у вимові. Лексика збережена, лексичний фонд різноманітний.

ФФНМ на сам перед означає, що дитина не може точно уловлювати звуки. У дитини з ФФНМ немає неправильної вимови, літери змінюються – їх важко пом'якшити, як и вимовити деякі слова та словосполучення. Таким чином, дитина не помічає розпізнаних помилок, тому що просто «не чує». У дитини з ФФНМ кількість турбуючих звуків може бути значною – до 16-20 [3].

Аналізуючи останні дослідження, можна виділити ряд сучасних психолого-педагогічних особливостей дітей з ФФНМ і їх особливостей.

Важливу роль у формуванні фонемного сприйняття, тобто здібності сприймати звуки мови (фонеми), зіграли Р.Е. Левін, Н.А. Никашина, Р.М. Боскис. Р.Е. Левін говорить: «Ключові знання – головний пункт виправлення недорозвиненості мови – фонемне сприйняття і звуковий аналіз». Р.М. Боскис, Р.Е. Левін, Н. Швачкин, Л.Ф. Чистович, А.Р. Лурия: «Порушення артикуляції голосових зв'язок, її сприйняття може бути порушене в тому або іншому ступені».

Недавні дослідження після діагностики дітей з ФФНР виділяють структурний ряд мовних порушень: порушення мови, порушення складової структури слів, порушення фонемного сприйняття, обмежений словниковий запас, граматичні порушення.

Незважаючи на достатній об'єм роботи по темі дослідження, учені не роблять акцент на діагностиці фонетичного і фонемного розвитку мови у дітей старшого дошкільного віку.

Мета - висвітлити складові діагностики старших дошкільників на наявність фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діагностика сприяє визначенню стану та рівня розвитку фонематичних процесів, слухових операцій та функцій у дитини, та запобігає їх виникненню.

Вивчення фонематичного сприйняття дітей дошкільного віку.

Перший етап у вивченні фонематичного сприйняття – відокремлення ними звуків на сенсорному рівні з артикуляційними особливостями. На рівні сприйняття відрізнити звуки від узагальнених, інших акустико-артикуляційних сигналів. При цьому досліджуються звуки, які дитина неправильно вимовляє, які можуть заважати їй..

Фонематичні явища у дітей старшого дошкільного віку та їх вивчення. Якщо у дитини розвинений слуховий контроль, необхідно перевірити фонематичний зір за допомогою контрольного пристрою, що містить еталонний компонент.

Рівень розвитку фонематичного аналізу дітей старшого дошкільного віку та його вивчення. Для визначення рівня розвитку фонематичного аналізу (на практичному рівні) дитині дається змога виконати опорне завдання вчителя на основі сприйняття наголосу під час слухання, використовуючи правильно вимовлені звуки .

Виділення відокремлених звуків від інших: приголосних між голосними, приголосних між голосними, приголосних між звуками, які значно відстають від акустично-артикуляційних знаків, приголосних між звуками, близькими до звуково-артикуляційних.

Розпізнавання звуку у словах: голосний на початку слова,, голосний у кінці слова, приголосний у кінці слова, приголосний на початку слова.

Наявність звуку в слові. Це робиться на основі звуків, які дитина вимовляє правильно, а потім у співвідношенні матеріалу звуку (звуки, які

дитина вільно змішує в ефірі) в різних позиціях: слово (пробіл), кінець слова в середині. слово (закрите).

Визначення поданого приголосного в різних позиціях у слові. У цей момент дитина повинна правильно вимовляти ці звуки. Найпоширенішим рівнем фонематичного аналізу є аналіз послідовності та кількості звуків у слові на основі слухового сприйняття. Для старших дошкільнят пропонуються такі слова, як сом, риба, слива та дерево.

Визначення рівень розвитку розбору слів на основі слухового сприйняття на основі фонематичного образу. Метою є визначення можливості порівняння слів, що складаються із звуків у різних позиціях (з – ш, ш – з, п – л тощо).

Розвиток рівня фонематичного аналізу мовлення, не заснованого на слуховому сприйнятті на основі фонематичних явищ.

Відкриття можливостей звукового аналізу мови, не наголошуючи на слуховому сприйнятті. Дитині дають певну картинку, наприклад, ліс, жаба, чашка, ворона. Дитина не повинна говорити, а має визначати послідовність звуків та їх кількість, тобто виходячи з певного уявлення.

Для визначення рівня розвитку фонематичного сприйняття дитині пропонується вибрати зображення, назви яких мають звук, наприклад, серед інших зображень.

Таким чином, за допомогою різноманітних складових діагностики дітей старшого дошкільного віку можна визначити рівень і стан недорозвинення фонетико-фонематичного мовлення.

Висновки. На сьогодні, як виявилось, проблема подолання та діагностики мовленнєвих порушень у дітей є актуальною та набуває великого значення. Діагностику рівня і стану недорозвинення фонетико-фонематичного мовлення дітей старшого дошкільного віку включає у себе: обстеження звуковимови, обстеження фонематичного слуху і фонематичного сприйняття, обстеження сформованості звуко-складової структури слова.

Список використаних джерел

1. Манько Н. В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку : наук.-метод. посібник. К., 2008. С. 208 – 228.
2. Литвиненко В. А. Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку засобами артпедагогіки : навч.-метод. посіб. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : Ун-тська кн., 2011. 144 с.
3. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ФФНМ : Програмно-методичний комплекс. К., 2013. 108 с.
4. Рубцун Ю. В. Корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з ФФНМ., 2014. 239 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНО-ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ІЗ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СТЕРТОЮ ДИЗАРТРІЄЮ

Сергенюк Іванна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В. В. Партола

У статті порушено питання особливостей корекційно-логопедичної роботи із дітьми молодшого шкільного віку із стертою дизартрією. Виділено психологічні особливості дітей із стертою формою дизартрії. Обґрунтовано важливість комплексного підходу до корекційної роботи з зазначеною категорією дітей. Виділено умови, необхідних для ефективного виправлення мовленнєвих вад у дітей молодшого шкільного віку із стертою дизартрією. Визначити загальну схему корекційно-логопедичної роботи із дітьми із стертою дизартрією за етапами.

Ключові слова: стерта дизартрія, мовні розлади, молодший шкільний вік, методика логопедичної роботи, корекція.

The article raises the issue of using verbal methods and techniques in the work of forming the correct sound pronunciation in younger students with erased dysarthria. The psychological features of children with an erased form of dysarthria are highlighted. The importance of a comprehensive approach to correctional work with this category of children is justified. The conditions necessary for the effective correction of speech defects in children of primary school age with erased dysarthria are highlighted. To determine the general scheme of correctional and speech therapy work with children with erased dysarthria in stages.

Key words: erased dysarthria, speech disorders, primary school age, methods of speech therapy, correction.

Актуальність проблеми. Статистичні дані вказують на тенденцію зростання кількості дітей молодшого шкільного віку з дизартричними розладами, що пов'язано не тільки з реаліями сучасного життя, такими як наслідки несприятливе екологічного, демографічного, економічного та соціально-побутового характеру, але й з недостатньо ефективне корекційною логопедичною роботою, яка, перш за все пов'язана з відсутністю диференційної діагностики та корекції дизартрії. Своєчасна корекція порушень мовного розвитку є необхідною умовою психологічної підготовки дітей до шкільної роботи та створює умови для найбільш ранньої соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з мовними порушеннями.

Метою статті є аналіз основних методів і прийомів логопедичної допомоги при стертій дизартрії у дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. У наш час дизартрія представляє собою одну з гострих проблем логопедії, якою займаються Власова Н.О., Рау Ч.Ф., Селіверстов В.І., Чевелева Н.О., Миронова С.О., Андропова Л.З., Некрасова Ю.Б., Шкловський В.М., Белякова Л.І., Дьякова О.О., Пеллінгер О.Л., Успенська Л.П. та інші. Дослідники в цій області розробляють експериментально-психологічні методики. З їх допомогою виявляються різні сторони взаємодії дітей з порушення мови в процесі спілкування, враховуючи емоційний, когнітивний і поведінковий фактори.

Методи діагностики та корекції усунення симптомів стертої дизартрії були розроблені: Г. Г. Гуцман, О. В. Правдін, Л. В. Мелехов, О. А. Токарев, І. І. Панченко, Р.І. Мартінова.

Поширеним мовним розладом у дітей молодшого шкільного віку є стерта дизартрія, яка має тенденцію до збільшення росту і часто поєднується з іншими мовними порушеннями (заїкання, загальне недорозвинення мови тощо). Це мовна патологія, за якої симптоматика нечітко виражена, наявні парези м'язових груп, що супроводжуються нечітким звуковимовлянням, назалізацією, дистонією, коротким і поверхневим диханням. Симптоми «стертої дизартрії» описано в спеціальній літературі як легкі (стерті) симптоми «псевдофолікулярної дизартрії», проте подолати прояви її особливо важко. Логопедичну роботу з такими дітьми ускладнює також прояви уражень мозку і, як наслідок, посилюючи патогенезу дизартрії.

Зазначена категорія дітей має свої психологічні особливості:

- нестійка увага;
- недостатня пильність, спостережливість за мовленням;
- недостатній розвиток словесно-логічного мислення;
- недостатня вербальна пам'ять;
- недостатній розвиток самоконтролю за власним мовленням;
- порушення емоційно-вольової сфери.

Зазначений мовленнєвий дефект негативно впливає на можливість вільного спілкування дитини з іншими дітьми. Усе це поєднується з особливостями психічної діяльності, що значно утруднює спонтанний розвиток комунікативної поведінки. Складність патогенезу і клінічних проявів стертої дизартрії визначає необхідність комплексного педагогічного підходу до її корекції.

Враховуючи нестійкість уваги дошкільників із дизартрією, бажано комплексно використовувати різні методи навчання (ігрові, практичні, словесні), а упродовж ігор-занять періодично змінювати види їх діяльності.

Так, щоб виправлення мовленнєвих вад відбувалося ефективніше, у роботі із дітьми необхідно дотримуватися певних умов. Перш за все у таких дітей потрібно формувати потребу у спілкуванні. Дослідники зазначають, що дітям із мовленнєвими вадами, так само як і їх ровесникам із нормальним мовленням, вкрай важливо задовольняти, окрім потреби у

спілкуванні, цілий ряд інших потреб, які можна розподілити на три великі групи: біогенні (потреби в активності (рух органів і систем), орієнтувальна потреба (хто Я? де я?)); психофізіологічні (потреба в емоційному насиченні та розрядці, потреба в діяльності (ігрова, трудова тощо)); соціальні (потреба у реалізації та ствердженні свого „Я“, потреба у афілітації (бути у групі таких, як і він (вона) сам (-а), потреба у спілкуванні). Саме тому під час кожного заняття, що проводиться в логопедичній групі, педагог намагається одночасно поєднувати задоволення біогенних, психофізіологічних та соціальних потреб дітей, удосконалюючи й зміцнюючи навички загальної та мовленнєвої поведінки, висуває на перший план задоволення потреби у повноцінному спілкуванні, таким чином поступово досягаючи кінцевого результату усієї навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи.

До корекційної роботи важливо також включити такі прийоми корекції, як образність подачі матеріалу, конкретизацію, чітку логічну послідовність викладу. Розповідь педагога має бути образною, цікавою, із залученням художнього матеріалу, будуватися з урахуванням доступності пояснення для дітей дошкільного віку з вадами зору. Мислення, що базується на набутому досвіді, у дітей із зоровою недостатністю є неповним, фрагментарним, а в ряді випадків й спотвореним. З'ясування рівня наявних у дітей уявлень про предмет вивчення допоможе цілеспрямовано організувати корекційний процес з виправлення недоліків цих уявлень.

Під час використання наочного методу навчання необхідно продумати поетапність і послідовність вивчення об'єкта. Для дітей із зоровою недостатністю важливим є орієнтування і спрямованість обстежувальної діяльності, що забезпечує якість сприймання характерних його ознак і властивостей, сприяє формуванню правильних і повних уявлень про нього. Напрямок рухів руки під час обстеження натуральних об'єктів має співпадати зі справжнім напрямом росту і розвитку цих природних організмів. Важливе значення має також послідовність подачі дидактичного матеріалу. Корекційна спрямованість в цьому випадку полягає у використанні наступної послідовності: від натурального об'єкта до моделі (макету), далі до малюнка і схеми, тобто від живого споглядання - до узагальненої схеми, на якій чітко, контрастно, у збільшеному вигляді, в кольоровому виконанні діти сприймають, наприклад, першу весняну квітку з виділеними на ній ознаками будови і сезонних змін.

На заняттях з повторення, закріплення і узагальнення знань така послідовність може бути дещо зміненою, проте під час вивчення нового матеріалу названа вище етапність і послідовність має зберігатися.

Виходячи з вищесказаного, можна визначити загальну схему корекційно-логопедичної роботи за етапами:

I етап. Надати дитині основні навички правильної мови, навчити її працювати над промовою самостійно, щоб надалі він автоматизував ці навички і користувався ними в повсякденному житті.

II етап. Робота над диханням, артикуляцією і голосними звуками.

III етап. Робота над словами.

Робота починається з артикуляції голосних звуків ізольовано в поєднанні. Після цього можна перейти до роботи над словами. Особливу увагу при цьому потрібно приділити увазі виділяти ударний голосний звук. Для закріплення всіх придбаних мовних навичок корисні мовні ігри (дивись додаток). Проведення таких ігор можна починати з перших занять.

IV етап. Робота над фразою. Робота над фразою - це дуже важливий і великий розділ корекційної роботи. На відміну від роботи над словами, в роботі над фразою треба думати над смисловою стороною сказаного.

V етап. Робота над виразністю мови, важливим елементом якої є інтонація (стверджувальна, оклична, питальна).

Висновок. Ураховуючи особливості психічної діяльності, що значно утруднює спонтанний розвиток комунікативної поведінки, нестійкість уваги дитини із дизартрією, є важливим комплексний підхід до колекційної роботи з даною категорією дітей. Загальну схему корекційно-логопедичної роботи повинна включати такі етапи, як: надання дитині основних навичок правильної мови, навчання її працювати над вимовою самостійно; робота над диханням, артикуляцією і голосними звуками; робота над словами; робота над фразою; робота над виразністю мови, важливим елементом якої є інтонація (стверджувальна, оклична, питальна).

Список використаних джерел

1. Адрущенко Т.Ю., Карабекова Н.В. Корекція психологічного розвитку молодших школярів на початкових етапах навчання. *Питання психології*. № 1. 1991.
2. Бондаренко А. А. Робота над дикцією в початкових класах. *Початкова школа*. 1987. № 1.
3. Голуб А. В. Історичний аспект проблеми дизартрії (хронологізація. перший та другий періоди). *Корекційна та соціальна педагогіка та психологія*. 2013. № 6. С. 30-40.
4. Дідкова Л. М. Корекційна робота при стертій дизартрії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 23. С. 63-66.
5. Мороз Л. В. Застосування засобів рефлексотерапії у корекційно-логопедичній роботі при стертій дизартрії. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. С. 188-197.

ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДЩИНІ К. Д. УШИНСЬКОГО

Служенко Анастасія

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор А. С. Ткачов

У статті висвітлені результати аналізу педагогічних ідей К. Д. Ушинського щодо підготовки вчителя, які тісно переплітаються з його вимогами до професійних та особистісних якостей народного вчителя. Розглянуто особливості структури такої підготовки: виявлення педагогічних здібностей до початку навчання в семінарії; створення початкових шкіл при семінаріях для проходження практики та вищих педагогічних курсів для перепідготовки; відкриття в університетах педагогічних факультетів та ін. Проаналізовано рекомендації педагога щодо змісту освіти майбутніх вчителів.

Ключові слова: професійна підготовка, виховання, здібності, народний учитель, учительська семінарія.

The article highlights the results of the analysis of pedagogical ideas of K. Ushinsky on teacher training, which are closely intertwined with his requirements for professional and personal qualities of the teacher. The peculiarities of the structure of such training are considered: identification of pedagogical abilities before the beginning of training in the seminary; creation of primary schools at seminaries for internships and higher pedagogical courses for retraining; opening of pedagogical faculties in universities, etc. The teacher's recommendations on the content of education of future teachers are analyzed.

Key words: professional training, education, abilities, public teacher, teacher's seminary.

Актуальність проблеми. Нагальною проблемою закладів вищої освіти педагогічного спрямування на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору є підготовка вчителя, якого вирізняє розвинене відчуття нового, педагогічний талант, уміння генерувати оригінальні ідеї в професійній діяльності. В умовах модернізації освітньої галузі України особливо гостро постає питання підготовки вчителів початкової школи, здатних виховувати особистість готову вести повноцінну життєдіяльність згідно з непростими вимогами сьогодення – ініціативну, творчу, конкурентоспроможну, налаштовану працювати в команді та ін. Саме про це йдеться в Концепції «Нова українська школа», якою передбачено розвиток педагогіки партнерства, готовності до інновацій, компетентнісного підходу до досягнення очікуваних результатів навчання тощо [1, с. 2]. Якісна підготовка вчителя початкової школи

спрямована на реалізацію мети загальної середньої освіти, визначеної ст. 12 Закону України «Про освіту»: «... всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [2]. А, як писав видатний Костянтин Дмитрович Ушинський, звертаючи увагу на особливості підготовки вчителя: «Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер» [3, т. 1, с. 124]. Ідеї К. Д. Ушинського щодо професійної підготовки вчителя багато в чому співзвучні завданням, що стоять перед сучасною школою, і тому вимагають глибокого осмислення та творчого використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки вчителя початкової школи до професійної діяльності були й залишаються у центрі уваги багатьох вчених і розробляються в різних напрямках, зокрема: методологічні основи професійної підготовки фахівців (І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (О. Антонова, В. Бондар, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна та ін.); особливості професійної підготовки учителів початкових класів (К. Авраменко, В. Желанова, О. Мороз, О. Савченко та ін.); методологічні засади сучасних історико-педагогічних досліджень (Л. Ваховський, Н. Дічек, М. Євтух, С. Золотухіна, О. Сухомлинська та ін.); педагогічна система К. Д. Ушинського (Н. Каліта, Ю. Корнейко, С. Марчук та ін.).

Педагогічна спадщина К. Д. Ушинського була предметом вивчення багатьох учених минулого та сучасності, але всеосяжний характер настанов і рекомендацій великого освітянина щодо підготовки вчителя, їх відповідність вимогам нинішніх днів спонукає до подальшого вивчення доробку педагога.

Метою статті є висвітлення результатів аналізу поглядів К. Д. Ушинського щодо професійної підготовки вчителя.

Основна частина. Питання професійної підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності – одне з ключових у спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського. Ще від початку своєї педагогічної діяльності педагог, аналізуючи проблеми російської народної освіти, звертав увагу на те, що головним її недоліком є нестача хороших наставників, спеціально підготовлених до педагогічної діяльності [4, т. 2, с. 320]. Він підкреслював винятковість особистості вчителя, величезний потенціал впливу на учня: «...вплив особистості вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень» [4, т. 1, с. 160]. Особливу увагу педагог звертав на те, що вчитель повинен добре

знати кожного зі своїх вихованців, вивчати їх психічні особливості, тобто для успішного здійснення педагогічної діяльності вчитель має бути обізнаним не лише з науковими основами, а й бути психологом. Ці та викладено у низці праць, а саме: «Проект учительської семінарії», «Три елементи школи», «Педагогічна подорож по Швейцарії», «Думка колезького радника К. Д. Ушинського про проект реорганізації Гатчинського інституту» та ін.

У вказаних роботах він обґрунтував свої думки про підготовку народного вчителя до роботи в школі. Всі настанови К. Д. Ушинського спираються на глибоке теоретичне розуміння психолого-педагогічних знань та яскравий і насичений досвід власної педагогічної діяльності.

Вражає саме ставлення освітянина до вчителя. Порівнюючи особистість учителя з життєдайним променем за силою впливу на молоду душу, К. Д. Ушинський у своїх творах і діяльності головну увагу приділяв різнобічному розвитку вчителів. У праці «Спогади про Новгород-Сіверську гімназію» він ділився з читачем враженнями та підкреслював могутній позитивний вплив на нього директора гімназії І. Ф. Тимковського, «який переходив безперервно від Горація та Вергілія до Біблії... до цитат з Тацита й Цицерона» [4, т. 1, с. 310]. Глибинна культура і висока освіченість педагога справляли магічну дію на вихованців, народжуючи в їхніх серцях «повагу до науки й тих небагатьох учителів і навіть товаришів, які ревно нею займалися» [Там само]. Приклади таких духовно освічених, гуманних учителів стали основою для розробленої К. Д. Ушинським ідеальної моделі особистості вчителя народної школи.

Про визначальну соціальну роль учителя в суспільстві педагог писав у статті «Про користь педагогічної літератури». Наголошується на тому, що вихователь, який володіє сучасними способами виховання, відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, борцем за істину й добро, охоронцем спадщини людей, що обстоювали істину та благо. Він розуміє, що на результатах його скромної праці живуть покоління [4, т. 1]. У цій праці К. Д. Ушинський створив образ народного вчителя й обґрунтував головні вимоги до нього: любов до дітей; високий рівень освіченості; енциклопедичність знань; любов до професії та бажання удосконалювати свою майстерність; педагогічний такт; щирість; моральна впливовість; високий авторитет; терплячість; уважність; точність; наполегливість; любов до порядку. Така людина має бути близькою до народу і бути тісно пов'язаною з ним, знати народну мову, жити народними інтересами. На думку К. Д. Ушинського, саме високе суспільне значення вчителя визначає підвищені вимоги до нього. У разі, якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей та їх батьків, то його життя має бути високоморальним, не повинно суперечити тим вимогам, які вчитель

висуває до учнів. Учитель має жити просто, скромно, чесного та активно, повинен знати умови життя й побуту своїх учнів.

К. Д. Ушинський також зупинився на вимогах до професійних якостей учителя, виконання яких забезпечується лише спеціальною підготовкою: знати вчительську справу; точно визначати мету педагогічної діяльності, мати якісну практичну підготовку, володіти методиками навчання та виховання, мати здібність до подання своїх знань точно і чітко, бути як хорошим вчителем, так і умілим вихователем. Особливу увагу К. Д. Ушинський приділяв розвитку уміння вчителя здійснювати переконання, бо вчитель має виховувати у своїх учнів певні погляди, що не можливо без сформованого власного світогляду та без уміння переконувати [4, т. 1, с. 168]. Якщо ж учитель не має власних переконань, то він перетворюється на сліпого виконавця чужої волі, проти чого виступав педагог. Учителя він волів бачити сміливим, рішучим, радикальним, з позитивною програмою дій, творцем, художником своєї справи, а не автоматичним виконавцем різних педагогічних правил, рецептів [1, т. 4, с. 24]. Рівень педагогічного мистецтва, вважав педагог, визначається його творчим характером, що дозволяє самому розробляти нові методи.

Показником якості освітньої діяльності для К. Д. Ушинського було знання психології та законів розвитку дитини, тому він турбувався про поширення серед учителів антропологічних знань. Педагог не уявляв собі повноцінного вчителя без знання психології людини. Готуючись до написання підручника з педагогіки він спочатку узагальнив психологічні основи процесів виховання і навчання, наслідком чого стало видання фундаментальної праці «Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології». У своєму зверненні до педагогів у вступі до першого тому К. Д. Ушинський писав: «Ми не кажемо педагогам – робіть так чи інакше; але кажемо їм: вивчайте закони психічних явищ, якими ви хочете керувати, й робіть, керуючись цими законами та тими обставинами, в яких ви хочете їх застосувати. Ми радимо педагогам вивчати якомога пильніше фізичну й душевну природу людини взагалі, вивчати своїх вихованців і обставини, що їх оточують, вивчати історію різних педагогічних заходів, які не завжди можуть спасти на думку, виробити собі зрозумілу позитивну мету виховання і неухильно прагнути досягнення цієї мети, керуючись набутими знаннями та своєю власною розсудливістю» [1, т. 4, с. 49-50].

К. Д. Ушинський зазначав, що однією головних характеристик учителя є володіння знаннями. Але, не лише знаннями навчальної дисципліни, а й спеціальними педагогічними знаннями. Необхідно глибоко знати теорію та володіти мистецтвом виховання, оскільки педагогічній діяльності, «окрім терпіння, вроджених здібностей та навичок, потрібні ще й спеціальні знання» [5, с. 229]. Вчителю необхідно мати різносторонні,

точні й міцні знання з тих наук, які він буде викладати, знати педагогіку, психологію, фізіологію; опанувати практичним мистецтвом викладання; розвивати здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору любити свою справу й безоглядно їй служити [Там само].

Вчений у своїх працях особливу увагу зосереджує на понятті «педагогічна спрямованість», яку визначає як набуту в професійному навчанні й практичній педагогічній діяльності значуща властивість особистості, формування якої є суттю спеціальної підготовки вихователів до своєї справи [6, с. 448].

У праці «Проект учительської семінарії» К. Д. Ушинський обґрунтовує ідею створення спеціальної підготовчої вчительської школи, завдання якої – підготувати молодь для подальшого навчання. Він звертає увагу на те, що саме в такій школі будуть створені умови, за яких людина може виявити свої педагогічні здібності, якщо такі є, або зрозуміти те, що вони відсутні. У такий спосіб навчальний заклад може не припуститися помилки у відборі майбутніх спеціалістів. Учні, що мають задатки педагогічних здібностей та виявляють інтерес до педагогічної професії, опановують необхідними знаннями швидше, ніж ті, в кого такі вияви відсутні [1, т. 4, с. 436-437]. Отже, педагог у підготовці вчителя вбачав велике значення покликання, захопленості вчительською діяльністю. Тільки молодь з яскраво вираженими педагогічними нахилами має складати контингент таких освітніх закладів.

Підготовка вчителя, на думку К. Д. Ушинського, має проводитися ще задовго до вступу до спеціального навчального закладу. Освітня робота в початковій школі значною мірою формує специфічні особистісні та професійні якості, властиві майбутньому вчителю. Вчений звертає увагу на те, що гарна елементарна школа не менш важлива, ніж сам учительський заклад. Учителів К. Д. Ушинський розподіляв на три категорії. Перша: вміють критично оцінити впливи дитинства і виробити нові основи методики освітньої діяльності; друга: наслідують своїх товаришів, вносять певні зміни в процес формування особистості учня; третя: дуже повільно, з підозрінням сприймають нове, оглядаються назад, тяжіють до старого. Вчений рекомендує турбуватися не лише про заснування педагогічних закладів, а й про те, щоб на навчання вступала та молодь, яка має кращу початкову освіту і виховання [1, т. 1, с. 250-251].

К. Д. Ушинський вважав, що до структури професійної підготовки вчителя мають входити такі компоненти: 1) цілеспрямований добір учнів, виявлення їх здібностей до педагогічної діяльності; 2) вивчення основ наук, необхідних у майбутній педагогічній діяльності; 3) вироблення в учнів умінь та навичок висловлювати власні думки; 4) залучення учнів до загально педагогічної діяльності як найкращий метод перевірки здібностей та особистісних якостей майбутніх учителів [7, с. 110].

К. Д. Ушинський вважав за доцільне вчительські семінарії відкривати в містечках і навіть селах. Крім того, для організації практики семінаристів при кожній семінарії мала бути зразкова початкова школа. Він запропонував план підготовки вчителів для народних шкіл, включивши до його змісту такі предмети: рідна мова, література, арифметика, історія, географія, природознавство, педагогіка, психологія, методика початкового навчання, каліграфія, малювання, креслення, спів, ручна праця. Випускники вчительської семінарії мали проходити річне педагогічне стажування, за результатами якого їм би присвоювалося звання народного вчителя.

К. Д. Ушинський радив мати при семінаріях вищі педагогічні курси для тих, хто вже отримав певну непедагогічну освіту і бажає працювати вчителем. В університетах необхідно відкривати педагогічні факультети, які б готували викладачів для учительських семінарій та вчителів для шкіл. Згідно з планом заснування вчительських семінарій, розробленим К. Д. Ушинським, окремі передові земства підросійської України відкрили вчительські семінарії в Чернігові, Коростишеві, вчительський інститут у Глухові тощо.

Висновки. Розглядаючи питання підготовки вчителя К. Д. Ушинський, володіючи неперевершеним науковим і педагогічним талантом, набагато випередив свій час. Його настанови та рекомендації не втрачають актуальності й сьогодні. Вияв педагогічних здібностей до початку навчання в учительській семінарії, озброєння знаннями з педагогіки, психології, фізіології, методик викладання, забезпечення зв'язку теорії з практикою, підвищенні вимоги до особистісних якостей вчителя – ось далеко не повний перелік думок К. Д. Ушинського щодо підготовки вчителя. Творче використання ідей великого педагога в сучасній школі гарантовано забезпечить якість освітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. : Л. Гриневич та ін.; за заг.ред. М. Грищенка. URL: <https://bit.ly/3tY5BJ0> (дата звернення: 01.05.2021).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://bit.ly/3uYPTi7> (дата звернення: 01.05.2021).
3. Ушинський К. Д. Твори : в 6 т. Т. 1-6. Київ : Рад. школа, 1954-1955.
4. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6 т. Т. 1-6. Москва : Педагогика, 1988–1989.
5. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології. *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія / За ред. В. Г. Кременя. Київ : Знання, 2005. С. 237-246.
6. Комінарець Т. В. Здатність до педагогічної діяльності як один із компонентів фахової майстерності вчителя (за творами К. Д. Ушинського та В. О. Сухомлинського). *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 445-448. URL: <https://bit.ly/3v346dY> (дата звернення: 19.05.2021).

7. Полякова О. В. Педагогічна діяльність вчителя: погляди К. Д. Ушинського. *Ідеї К. Д. Ушинського в сучасній педагогіці (до 190-річчя від дня народження К.Д. Ушинського)* : Матер. Міжнар.наук.-практ. конференції, 20-21 лютого 2014 р. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, 2014, С. 107-111. URL: <https://bit.ly/3hsN70V> (дата звернення: 19.05.2021).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ

Старовойтова Олена

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент В.О. Шищенко

У статті розглядаються актуальні питання розвитку позитивної атмосфери в учнівському колективі молодших школярів шляхом організації ранкових зустрічей. Обґрунтовується необхідність проведення ранкових зустрічей, розкривається зміст поняття «ранкова зустріч».

Ключові слова: *ранкова зустріч, компоненти ранкової зустрічі: вітання, групове заняття, обмін інформацією, щоденні новини.*

The article is considered actual issues of developing a positive atmosphere in the pupils' team of younger schoolchildren by organizing morning meetings. The need for morning meetings, the content of the concept of «morning meeting» are presented.

Key words: *morning meeting, components of the morning meeting: greetings, group sessions, exchange of information, daily news.*

Актуальність проблеми. В епоху Нової Української школи гостро постає питання впровадження педагогічних технологій під час освітнього процесу. Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграють саме вчителі початкової школи, яким випала місія бути «першопрохідцями», «агентами змін». Саме від їхньої діяльності значною мірою залежатиме успіх освітньої реформи; ставлення дітей, батьків, суспільства в цілому до передбачених нею змін. Одним з важливих нововведень в початкових класах Нової української школи (НУШ) є проведення ранкових зустрічей.

На сьогоднішній день перед освітянами виникає потреба, змінювати та оновлювати підходи до навчання дітей у школах. Концепція НУШ – це кардинально нова програма для середньої освіти, яка ставить на меті: змінити методику навчання школярів, оновити підхід учителів до навчання дітей, а самих дітей навчити не «заучувати» поданий матеріал, а навчитися розуміти його, сприймати та виражати власні думки, відносно поданого матеріалу. Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня учнів класу з педагогом. Сидячи в колі один проти одного, кожна дитина вдумливо і поважно вітається з іншими дітьми, після чого впродовж короткого часу

ділиться власним досвідом зі своїми товаришами, які з повагою слухають її, ставлять свої запитання та коментують. Після цього вся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, почуття команди та відчуття єдності. Ранкова зустріч закінчується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує вчитель, щоб представити навчальні завдання дня [4].

На думку педагогів та психологів саме ранкова зустріч є однією з провідних педагогічних технологій, що навчає учнів гідному ставленню одне до одного, взаємній повазі та доброзичливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ранкових зустрічей як складника освітнього процесу займалися І. Марченко, М. Смалюх, Г. Соценко, О. Стребна та інші.

У дослідженні ми зверталися до робіт таких відомих науковців, як В. Беспалько, Б. Блум, Д. Брунер, Дж. Керрол, Г. Гейс, П. Гальперін, Н. Тализіна та ін. Праці українських авторів – С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Нісімчука – стали теоретичним підґрунтям питання здійснення технологічних підходів до навчання.

Мета статті. У аспекті нашого дослідження вважаємо за необхідне розглянути поняття ранкової зустрічі, її структурні компоненти, особливості планування й проведення у початковій школі.

Основна частина. Ранкова зустріч – це запланована, структурована та послідовна зустріч учителя та дітей, яка займає перше місце в повсякденному розкладі учня, де панує атмосфера спілкування та зацікавленості з самого ранку [3]. Суть зустрічі полягає в зібранні класу, яке організовує вчитель, зазвичай це відбувається, сидячи в дружньому колі, один напроти одного, діти мають привітатися з однокласниками та вчителем, після чого йде коротенька розмова про плани на день та пережиті емоції минулого дня, учні можуть ставити один одному запитання та робити пропозиції. Після коротенької розмови, йде колективна групова вправа, яка спрямована на розвиток академічних навичок, а також для згуртування класу та формування у дітей розуміння єдності і згуртованості. Зазвичай такі зустрічі закінчуються обміном інформації, новинами які сталися чи мають статися, також, учитель як організатор зустрічі ставить перед учнями завдання, які вони мають виконати на протязі навчального дня.

Ранкова зустріч – це планомірно організоване зібрання учнівського колективу педагогом, саме вона займає важливе місце в життєдіяльності класу, адже такі ранкові завдання, задають робочий ритм учня на цілий день, спрямовують його діяльність в правильне русло, а в колективі встановлюють доброзичливі та відповідальні відносини [5].

Для учнів початкової школи ранкові зустрічі – це новий та цікавий вид роботи, на який учитель присвячує від 15 до 25 хвилин на початку дня.

Під час ранкових зустрічей учні беруть участь в обговоренні важливих для них тем, обмінюються новинами, висловлюють власні ідеї, почуття.

Ранкова зустріч містить чотири основні компоненти, а саме:

1) Вітання. Учні збираються в класі та сідають так, щоб було сформоване коло, потім кожен учень вітається один з одним та звертається до кожного по імені. Такий ранковий ритуал дає змогу кожному із учнів відчувати себе важливою частинкою в колективі. Подібне вітання створює в колективі доброзичливий настрій та подальше налаштування на позитивне проведення зустрічі.

2) Групове заняття. Досить важливим елементом ранкової зустрічі є групове заняття, яке буде позбавлене елементів суперництва між дітьми чи групами в класі. Гра має бути швидкою та дружньою, створювати в учнів почуття єдності та дружнього настрою. Такі групові заняття як правило пов'язані з навчальною програмою учнів, чи темою яка вивчається класом в поточний день.

3) Обмін інформацією. Чи не найважливішим елементом зустрічі, є спілкування між учнями, а саме обмін інформацією. Учні мають змогу не тільки обмінятися інформацією, а й висловити власні думки та ідеї. Завдяки такому спілкуванню діти дізнаються більше інформації один про одного, відкривають для себе нові знання. Кожен учень має змогу висловитися, чи запропонувати тему для обговорення. Учень який подав тему для обговорення надає коментарі та відповідає на поставленні запитання своїх товаришів.

4) Щоденні новини. У кожному класі має бути дошка на якій в письмовому вигляді вивішується оголошення. Суть цього оголошення полягає в тому, що діти читаючи його налаштовуються на те, чого вони мають навчитися за сьогоднішній навчальний день, а також дане оголошення налаштовує учнів на міркування та роздуми стосовно подальшого дня. Таке щодення подання новин, допомагає дітям розвивати навчальні навички. Подібні новини зазвичай містять завдання, так наприклад, завдання створити чи розробити графік, заповнити дані в таблицю. Така діяльність активізує розумову діяльність учнів та налаштовує їх на продуктивний навчальний день [2].

Вищезазначені складові ранкової зустрічі розвивають в учнів різноманітні навички, такі як, соціальні, навчальні, комунікативні, емоційні, також вони позитивно впливають на інтелектуальний розвиток молодшого школяра. Регулярні повторення таких ранкових зустрічей, дає свої результати, а саме сприяє розвитку доброзичливих відносин в колективі. Самі педагоги зазначають, що ранкові зустрічі є важливим елементом навчального процесу, адже вони сприяють створенню позитивного настрою, роблять учнівський колектив більш згуртованим та дружнім. Ранкові зустрічі сприяють створенню спільноти. Спільнота в свою чергу, дає учневі відчуття приналежності до колективу, члени

спільноти поєднані один з одним спільними інтересами, цінностями та цілями. Людям достатньо важливо відчувати себе частиною спільноти, адже тоді виникає відчуття власної важливості та необхідності. Молодші школярі починають піклуватися один про одного, працюють на досягнення загальної мети, мають спільні інтереси, та разом шукають шляхи їх досягнення. Учні в такому колективі достатньо знають один про одного, тому їх відносини складаються досить тепло. Вони мають змогу навчатися один в одного, переймати досвід, та розширювати свої вміння та навички далеко за рамки шкільної програми. Процес спільної співпраці над досягненням поставленої мети, викликає довіру між членами спільноти. В учнів розвивається важливе вміння чути та слухати один одного, прислухатися до думки іншого, та приймати спільні рішення. Учні мають змогу не тільки висловлювати свою думку, а й слухати протилежну, співставляти їх та приймати єдине колективне рішення.

Завдяки ранковій зустрічі діти мають змогу брати участь в обговоренні різноманітних питань не тільки з учнями, а й з педагогом. Таким чином дитина відчуває себе на одному рівні з вчителем, в таких ситуаціях розвивається ще більше відчуття поваги учня до вчителя. Важливим елементом ранкової зустрічі є вміння вчителя, послідовно та структуризовано організувати її, важливо надати кожному учневі можливість висловити свою думку, та прийняти рішення разом з колективом. Завдяки ранковим зустрічам учні навчаються поважати думки інших школярів, а також вчать визнавати свої помилки, таким чином постійно розвиваючи свої соціальні навички.

Вміння сприймати іншу точку зору є достатньо важливим, такі навички в подальшому сприяють налагодженню дружніх відносин в колективі та між окремими членами суспільства [1].

Завдяки практиці ранкової зустрічі, учні початкової школи переходять від зосередження уваги на власній особистості до охоплення нею інших. Саме такі ранкові зустрічі навчають школярів співіснувати з іншими соціальними колективами, створюють позитивні умови для подальшого відкритого спілкування учня та іншими людьми. Діти мають отримувати задоволення від подібних ранкових зустрічей тільки тоді, вони будуть приносити результати.

Щоденні вправи, що проводяться на ранкових зустрічах згуртовують колектив, допомагають педагогу зблизитися з колективом, створюють довірливі відносини між вчителем та учнем. Позитивно проведені ранкові зустрічі сприяють створенню атмосфери довіри в колективі. Учень не відчуває себе окремою частиною класу, має підтримку не тільки з боку вчителя, а й з боку своїх однолітків. Завдяки таким зустрічам у дітей розвиваються відчуття справедливості та неупередженості [5].

Цікавими та змістовними мають бути і вітання учителя з учнями. Учні завжди хочуть відчувати себе дорослими та важливими, особливо

коли це стосується відносин з педагогом. Тому досить важливо, щоб вітання було адресоване кожному учневі. Зазвичай кожна дитина вітається до іншої з повагою та проговорюючи її ім'я. Завдяки цьому учні починають усвідомлювати свою важливість в колективі. Вітання є головним етапом в проведенні зустрічі, від нього залежить успішність проведення зустрічі.

Учитель розпочинає вітання, звертаючись до когось персонально, наприклад: «Доброго ранку, Оленко. Я рада, що ти тут». Процес привітання кожного учасника окремо, зазвичай, відбувається по колу, зліва направо. Кожна дитина після того, як її привітали, вітає іншу. Коло включення поширюється на всю групу, а потім і на більш широку спільноту. Вчитель у своїй практичній діяльності використовує прості вітання: рукостискання; різні варіанти вітань народів світу, наприклад, арабське вітання – Ассалам Алейкум; «Хайфайв» (вітання, коли одна людина плескає піднятою долонею в долоню іншої людини). Діти передають один одному якесь конкретне привітання і відповідь, наприклад: «Доброго ранку, Андрійко» – «Доброго ранку, Марійко» доти, поки звернення не обійде коло дітей [3].

Планування ранкової зустрічі також має свою специфіку. Оточення (у приміщенні чи то поза його стінами) має бути гостинним, затишним і достатньо просторим для того, щоб у ньому могли зібратися всі учні класу. Запровадження ранкової зустрічі не потребує багато матеріалів. Для проведення ранкової зустрічі потрібні визначений час, місце, килим або інше покриття на підлозі, а також стенд або класна дошка. Планування ранкової зустрічі проводиться так само, як і планування уроків. Планування всіх компонентів зустрічі має враховувати: інтереси й ідеї окремих дітей; інтереси й ідеї групи; навчальні теми; ідеї, що виникли; проблеми або занепокоєння, що витікають з відгуків або групових обговорень.

Рекомендовану послідовність компонентів – вітання, обмін інформацією, групове заняття, щоденні новини – можна змінити відповідно до потреб кожного класу. Деякі педагоги закінчують ранкову зустріч груповим заняттям, оскільки воно створює відчуття спільноти, готує клас до роботи впродовж дня. Інші завершують ранкову зустріч щоденними новинами, оскільки це створює перехід до навчального матеріалу. Дехто проводить обмін інформацією окремо від ранкової зустрічі задля її скорочення або для підвищення уваги до цього компоненту. Педагоги можуть експериментувати й знаходити те, що ідеально підходить для їхнього класу. Задовольняючи потреби й інтереси класу, ранкова зустріч стає їхнім набуттям і відтак – набуває більшого сенсу для дітей [6].

Висновки. Отже, ранкова зустріч з учнями дає вчителям можливість навчити дітей взаємній повазі та позитивному ставленню один до одного,

сприяти формуванню цілісного колективу. Ранкові зустрічі дають можливість показати дітям, що вони є колективом і водночас часткою більшої спільноти.

Список використаних джерел

1. Демченко А. О. Психолого-педагогічні умови проведення ранкових зустрічей в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua/psihologo-pedagogichni-umovi-provedennya-rankovih-zustrichey-v-pochatkovi-y-shkoli-166445.html> (дата звернення: 12.05.2021).
2. Нова українська школа / <http://nus.org.ua/articles/rankova-zustrich-shho-tse-i-navishho/> (дата звернення: 12.05.2021).
3. Нова українська школа : poradnik dla vchytel'ya / під заг. ред. Н. М. Бібік. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Нова Українська Школа. Ранкова зустріч: що це і навіщо? // *Початкове навчання та виховання*. 2017. №28-29 (500-501) жовтень. С. 6-11.
5. Сідлецький А. Ранкові зустрічі // *Початкова школа*. 2013. №10. С.33-36.
6. Скрипець М. В. Ранкові зустрічі як засіб розвитку учнівської особистості: навчання і виховання за програмою «Крок за кроком» // *Початкове навчання та виховання: наук.-метод. журн. Харків : Вид. група «Основа», 2007. № 9. С. 2-6.*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Трохименко Тетяна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Н. О. Агаркова

У статті проаналізовано різні підходи до визначення арт-терапії. Представлено переваги арт-терапії та розкрито її суть. Теоретично обґрунтовано зміст підготовки майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арттерапії. Обґрунтовано доцільність включення до змісту підготовки майбутніх вчителів арт-терапевтичних технологій.

Ключові слова: арт-терапія, мистецтво, розвиток творчого потенціалу, молодші школярі, підготовка вчителя початкової школи.

The article analyzes different approaches to the definition of art therapy. The advantages of art therapy are presented and its essence is revealed. The content of preparation of future teachers for the development of creative potential of junior schoolchildren by means of art therapy is theoretically substantiated. The expediency of including future teachers of art-therapeutic technologies in the content of training is substantiated.

Key words: art-therapy, art, development of creative potential, junior schoolchildren, primary school teacher training.

Актуальність проблеми. В умовах трансформації українського суспільства зростають вимоги до підготовки вчителів, здатних на високому рівні впроваджувати інноваційні форми й методи роботи в професійну діяльність. Однак, особливої значущості набувають проблеми, пов'язані з підготовкою майбутніх вчителів, які мали б нові професійні компетенції, що відповідають викликам ХХІ століття. Формування таких компетенцій у студентів має йти паралельно з отриманням знань з профільних предметів та супроводжуватиметься постійним саморозвитком, розкриттям творчого потенціалу. На жаль, на сьогодні ще вища школа досі страждає консерватизмом, що ніяк не сприяє створенню тієї атмосфери, яка могла б пробудити вчителя новою інформацією, здатного й готувати, слухати та розуміти учнів, бути тим наставником, помічником та другом, який так потрібен у сучасній НУШ. Тому є необхідність застосування у процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи нових технологій та методик, які б дозволили студентам набути компетенції, що дозволяють їм успішно розвивати творчий потенціал молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутніх учителів вивчали такі вчені, як В. Андрущенко, О. Антонова, І. Бех, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Майборода, Н. Побірченко, О. Ярошенко та ін. Проблеми підготовки вчителя початкової школи та компетенцій майбутнього фахівця, досліджували такі вчені, як Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Комар, С. Мартиненко, О. Матвієнко, І. Осадченко, О. Савченко, Л. Хомич, О. Ярошинська та ін. Можливості застосування арт-технологій в освітньому процесі розглядали у своїх роботах такі автори як А. Копитін, В. Кокоренко, Т. Зінкевич-Євстигнєєва та інші. Доцільність використання арт-терапії в системі підготовки майбутніх фахівців розглядали у своїх працях О. Вознесенська, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, А. Копитін, Л. Лебедева, І. Радченя та інші.

Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми показав, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії не достатньо вивчена, й потребує додаткового опрацювання.

Метою статті є узагальнення сутності арт-терапії як методу розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Основна частина. Педагогічною наукою (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Р. Хмелюк) та практикою (Л. Дашевська, С. Логачевська, М. Чумарна) доведено, що творча особистість учителя є фундаментальною передумовою розвитку творчого потенціалу учнів. У діяльності вчителя творчість – це пошук, пов'язаний з нестандартними ситуаціями, спрямований на реалізацію індивідуальних особливостей та можливостей як самого учителя, так і учня.

У всі часи мистецтво було найважливішим засобом залучення до загальнолюдських цінностей через особистий, внутрішній емоційний досвід людини, а також через її безпосередню участь у творчому процесі. Мистецтво з винятковою силою дає поштовх до реалізації внутрішніх ресурсів людини, сприяє гармонійному розвитку її особистості.

Термін «арт-терапія» використовується в нашій країні порівняно нещодавно. Його було введено А. Хіллом (1938) при описі своєї роботи з туберкульозними хворими в санаторіях. Поняття «арт-терапія» походить від кореня art (з англ. – мистецтво), що визначає особливість цього виду терапії – вплив на особистість через мистецтво та засобами мистецтва, й трактується дослідниками по-різному. Для уточнення цього поняття звернемося до науково-довідкової літератури. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення арт-терапії – це «метод лікування нервових і психічних захворювань засобами мистецтва та самовираження в мистецтві» [1, с. 41]. У педагогічному словнику [7, с. 96] арт-терапію розглядають як терапію засобами мистецтва. Як метод, вона ґрунтується на тому, що внутрішні переживання, труднощі, конфлікти людини можуть бути виражені в образотворчому мистецтві – малюнку, ліпленні, аплікації на вільну тему. Арт-терапія допомагає звільнитися від сильних переживань за допомогою розвитку уваги до почуттів, посилення власної особистісної цінності і підвищення художньої компетенції. Досить актуальним є педагогічний підхід до сутності наукової дефініції «арт-терапії», представлений О. Вознесенською, яка пропонує розуміти арт-терапію як «метод оздоровлення за допомогою творчого самовираження. Зцілення передбачає духовну цілісність, гармонію духа і тіла» [4, с. 20]. З позиції Л. Калініної, арт-терапію є «терапією, змістом якої є художня творчість людини» [5, с. 25].

Аналіз літературних джерел дає підставу встановити, що арт-терапія - це технології створення та використання різних творів мистецтва; творча методика, що спирається на засоби мистецтва з метою передачі почуттів, емоцій людини; це інструмент для дослідження та гармонізації тих сторін внутрішнього світу людини, для вираження яких слова не підходять. Спираючись на наукові погляди В. Петрушина [8, с. 142], розглядатимемо поняття арт-терапії як сукупність прийомів та методів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу молодших школярів та багатой емоційної сфери.

Артпедагогіка вважається педагогічним напрямом арттерапії. Однак, різноманіття розв'язуваних професійних завдань артпедагогіки не має прямого відношення до «лікування», хоча має місце той факт, що мистецька творчість найчастіше дає й терапевтичний результат. Таким чином, артпедагогіка є більш вузькою категорією, заснованою на принципах та методах арт-терапії. Артпедагогіка забезпечує розробку теорії та практики педагогічного процесу художнього розвитку дітей через

мистецтво й художньо-творчу діяльність (музичну, образотворчу, художньо-мовленнєву, театралізовано-ігрову), а також мотивацію до творчої діяльності та самопізнання, самореалізації.

На даний час пропонується величезний спектр різноманітних видів і методів арт-терапії в сучасній науці, й він продовжує зростати разом із зростанням числа способів художнього самовираження. Найбільш відомими та ефективними прийнято вважати такі види арт-терапії, як: ізотерапія (заснована на образотворчому мистецтві: малювання, ліплення, декоративно-прикладне мистецтво); бібліотерапія (казкотерапія, читання книг); імаготерапія (через образ, театралізацію); музикотерапія (через сприйняття музики); вокалотерапія (через співи); кінезітерапія (танцетерапію, хореотерапію, тобто дії рухами) тощо. Від сучасного мистецтва арт-терапію відрізняє проходження самого процесу творчості та відсутність спеціальних навичок. Продукти мистецької творчості є об'єктивним свідченням настроїв та думок особи, що дозволяє використовувати їх для ретроспективної, динамічної оцінки стану, проведення відповідних досліджень та зіставлень. У більшості випадків, прийоми та методи арт-терапії, викликають у учнів позитивні та яскраві емоції, допомагають подолати апатію й безініціативність.

Сутність арт-терапії полягає у терапевтичному й корекційному впливі на суб'єкта й виражається в 1) реконструюванні психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, у зовнішню форму через продукт художньої діяльності; 2) на розвиток спрямованості особистості на пошук нових, креативних рішень питань, народженні творчого потенціалу. В арт-терапії не робиться акцент на цілеспрямоване навчання а, отже, оволодіння навичками та вміннями у будь-якому вигляді художньої діяльності (музичної, образотворчої, театралізовано-ігрової, художньо-мовної), на відміну від артпедагогіки. Хоча, ґрунтуючись на особистісному та діяльнісному підходах у розвитку, й артпедагогіка й арттерапія мають єдину мету – гармонійний розвиток суб'єкта освіти; розширення можливостей його соціальної адаптації за допомогою мистецтва, розвиток творчого потенціалу, участі у громадській та культурній діяльності в мікро- та макросередовищі.

Творчий розвиток молодших школярів відбувається через навчальну діяльність, яка є провідною у цьому етапі життя. Під час навчання учні виконують творчі завдання, сприяючи розвитку творчого потенціалу та якостей, забезпечуючи успішну творчу діяльність. В свою чергу, навчання спираючись на досягнення в творчого розвитку учнів, щоразу ускладнює виконання нових творчих завдань. При цьому треба враховувати, що вік учнів накладає певні обмеження на їх пізнавальні можливості, які залежать від попередньо набутих знань та рівня сформованості пізнавальних дій і операцій, та особливостей їхньої працездатності на уроці. Таким чином,

навчальна діяльність учнів виступає одним із вирішальних факторів розвитку та формування творчої особистості учня.

Творчий потенціал учнів пов'язаний з рефлексією, яка виявляється у молодших школярів в осмисленні свого відношення до творів мистецтва. В даному випадку мова йде про пасивну арт-терапію. Перегляд картин, творів мистецтва, прослуховування музики чи вірша, які можна використовувати на уроках в початковій школі читання, можуть викликати сильні емоційні переживання. Або ж безпосередній процес ліплення чи малювання молодшим школярем може дати й лікувальний ефект. Роботу з учнями з використанням арт-терапевтичних методів можна проводити індивідуально, в парах, по групах або усі разом, з метою формування дитячого колективу в результаті спільної творчої діяльності.

Таким чином, арт-терапія має очевидні переваги перед іншими методами роботи з молодшими школярами, заснованими виключно на вербальній комунікації, адже сприяє активізації процесів «самості». Це, передусім, самопізнання, саморозвиток, самотерапія засобами мистецтва. Учень отримує можливість здійснювати профілактику та самокорекцію несприятливих психоемоційних станів. Цей фактор найбільш значущий для осіб, які уникають активного спілкування, відчують труднощі саморозкриття, проблеми вербального спілкування.

Символічна мова дозволяє людині більш точно висловити свої переживання, актуалізувати власні почуття, допомагає по-новому поглянути на ситуацію та життєві проблеми, по-новому поглянути на ситуації та знайти нові шляхи вирішення проблем, що виникають.

Незважаючи на те, що багато вчителів на своїх уроках використовують педагогічний потенціал мистецтва, цей досвід носить, на жаль, епізодичний характер. У навчальних планах професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи здебільшого відсутня навчальна дисципліна, яка дає теоретичну та науково-методичну основу арт-терапії. До того ж деякі фахівці не вважають цей напрямок суто психотерапевтичним, а визнають його особливим різновидом творчої діяльності із значним лікувальним ефектом, з чим ми погоджуємось. Тому пропонуємо ввести у навчальні плани підготовки майбутніх вчителів початкової школи дисципліну за вибором «Артпедагогіка». Під час опанування дисципліни за вибором «Артпедагогіка» вчителі знайомитимуться з основними технологіями, методами та прийомами ізотерапії, музикотерапії, кінезіотерапії тощо. Під час лекційних занять рекомендовано показ відеофільмів, які доповнять теоретичний курс та пояснять труднощі навчання дітей молодшого шкільного віку та проілюструють специфіку застосування методів арт-терапії; відеоматеріалів, що продемонструють різноманіття арт-терапевтичних підходів, передові методики застосування арт-методів на Україні та в зарубіжних країнах. На практичних заняттях потрібно зробити

узагальнення та систематизацію позитивного досвіду арт-терапевтів; також пропонуємо проведення навчальних семінарів-практикумів, тренінгів, дискусій, ігрового моделювання проблемних ситуацій у професійній діяльності.

Припускаємо, що включення цієї дисципліни мало позитивний вплив на процес формування у майбутніх учителів початкової школи таких компетенцій як: робота з обдарованими учнями; робота за умов інклюзивної освіти; робота з учнями, які мають потреби у розвитку творчих здібностей; робота з учнями, які мають відхилення у поведінці.

Висновки. Арт-терапія не вимагає особливих мистецьких навичок, тому кожен учень може брати участь у цій роботі. Роботи учнів відображають їх думки та настрої. Методи арт-терапії дозволяють розвивати вміння вирішувати проблемні ситуації та підвищувати емоційну самооцінку молодших школярів, дозволяють розкрити творчий потенціал особистості, розвивають оригінальність мислення та комунікативні здібності.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. К.; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
2. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. № 39. С. 5-8.
3. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті. К.: Шкільний світ, 2007. 120 с.
4. Вознесенская Е. Л. Особенности и перспективы развития арт-терапии в Украине // Наукові праці (Серія: Педагогіка) : науково-методичний журнал. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 95. Т. 105. С. 19-24.
5. Калініна Л. А. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку // Наукові праці : науково-методичний журнал (Серія : Педагогіка). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 95. Т. 105. С. 25-30.
6. Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. / ЦППО АПН України, ГО «Арт-терапевтична асоціація»; Редкол.: Семиченко В.А., Чуприков А.П. та ін. К.: Міленіум, 2008. Вип. 2 (4).
7. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арттерапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Ольга Вікторівна Сорока. Тернопіль, 2016. 534 с.
8. Федій О.А. Естетотерапія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Чижмак Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
професор Н. М. Якушко

У статті розглянуто проблему музикотерапії як засобу розвитку емоційного інтелекту для корекції тривожності молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність понять: «емоційний інтелект», «музикотерапія», «тривожність». Визначено структуру, фактори становлення емоційного інтелекту, а також застосування музикотерапії як засобу розвитку емоційного інтелекту для корекції тривожності молодших школярів.

Ключові слова: молодші школярі, емоційний інтелект, музикотерапія, тривожність.

The article considers the problem of music therapy as a means of developing emotional intelligence for the correction of anxiety in primary school children. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concepts is revealed: «emotional intelligence», «music therapy», "anxiety". The structure, factors of formation of emotional intelligence, and also application of music therapy as means of development of emotional intelligence for correction of anxiety of younger schoolboys are defined.

Key words: junior high school students, emotional intelligence, music therapy, anxiety.

Актуальність проблеми. Молодший шкільний вік є найбільш відповідальним етапом шкільного дитинства. Глибокі зміни, що відбуваються в психологічному образі молодшого школяра, свідчать про широкі можливості розвитку дитини на даному віковому етапі. Протягом цього періоду на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, що пізнає себе та навколишній світ і здобуває власний досвід. Якщо в цьому віці дитина не відчує радості пізнання, не набуде вміння вчитися, не навчиться дружити, чи не знайде впевненість у своїх здібностях і можливостях, зробити це в подальшому буде значно важче. Тому так гостро в останні роки постає проблема створення сприятливих умов для зростання і розвитку молодших школярів.

У початковій школі відбувається активний розвиток емоційної сфери молодших школярів, вдосконалюється самосвідомість, можливість до рефлексії, уміння приймати сторонній погляд на ситуацію, а також враховувати почуття і потреби інших. У молодшому шкільному віці поступово розвивається саморегуляція поведінки в процесі щоденного

виконання шкільних обов'язків, дотримання норм поведінки у школі, відповідність вимогам, що пред'являє учитель учням, а пізніше і з боку колективу [4].

Одним із дієвих засобів розвитку емоційного інтелекту для корекції тривожності молодших школярів є музикотерапія. Включення елементів музикотерапії у освітній процес початкової школи сприятиме диверсифікації не тільки інтелектуальної сфери особистості, а й емоційної, підвищенню працездатності мозку учня.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку емоційного інтелекту та корекції тривожності молодших школярів завжди привертала увагу багатьох науковців. Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми розвитку емоційного інтелекту в учнів початкової школи засвідчив, що дослідники виявили зацікавленість до розгляду різних аспектів вирішення даної проблеми. У своїх роботах поняття «емоційний інтелект» та «музикотерапія» розглядали І. Андреева, Х. Вайсбах, У. Дакс, М. Журавльова, В. Зарицька, Н. Коврига, Т. Котик, Д. Люсін, І. Малашевська, Л. Медвідь, М. Мельник, Е. Носенко, Г. Самсонова, М. Шпак, С. Шушарджан. Проблема тривожності та корекції тривожності молодших школярів за допомогою музикотерапії знайшла відображення в роботах таких вчених, як У. Грюс, Ж. Зав'ялова, А. Ключев, Б. Кочубей, З. Міллер, Т. Наумова, М. Чистякова.

Мета статті – розкрити поняття «емоційний інтелект», структуру, особливості емоційного інтелекту молодших школярів, а також використання музикотерапії як засобу розвитку емоційного інтелекту для корекції тривожності молодших школярів.

Основна частина. Одним з факторів, що перешкоджає розвитку дітей, є порушення емоційної сфери – підвищена тривожність, страхи, порушення поведінки тощо. Тривожність як порушення емоційної сфери особистості, є стійким утворенням, що зберігається протягом тривалого часу і свідчить про недостатню пристосованість дитини до певних соціальних ситуацій. Тривожність є серйозним фактором ризику для розвитку багатьох невротичних і психосоматичних відхилень.

Корекція тривожності у молодшому шкільному віці включає спеціальні засоби і техніки спрямовані на зниження рівня тривожності. Більшість вітчизняних психологів, таких як Б. Кочубей, М. Чистякова вважають, що корекцію тривожності потрібно проводити в трьох напрямках: надавати можливості для підвищення самооцінки дитини, формувати віру в свої здібності; вчити дитину знімати м'язову напругу, розслаблятися, створювати для себе комфортну обстановку; формувати вміння володіти собою в ситуаціях, що викликають найбільше занепокоєння [8; 16].

Щодо емоційного інтелекту, то у сучасній психолого-педагогічній науці вивчення його природи, складових і особливостей у молодшому

шкільному віці є актуальною. Поняття і теорія емоційного інтелекту як важливої умови успішності особистості застосовується з 1990 р. П. Селовей і Дж. Майер, Д. Гоулман, Р. Бар-Он трактували емоційний інтелект як підструктуру соціального інтелекту, яка включає «здатність відстежувати власні та чужі почуття й емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для направлення мислення і дій» [5, с. 433].

Емоційний інтелект відображає внутрішній світ людини, визначає його поведінку і взаємодію з іншими людьми. Люди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту володіють вираженими здібностями до розуміння своїх емоцій та емоцій інших людей, до управління емоційною сферою, що забезпечує більш високу адаптивність і ефективність у спілкуванні [14].

Термін «емоційний інтелект» був запропонований Дж. Майєром і П. Саловеем. Ця ідея набула подальшого поширення у книзі «Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ» журналіста і психолога Д. Гоулмана. На думку цих учених, емоційний інтелект є сукупністю когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння та управління емоціями.

А тепер перейдемо до того, що стосується освітнього процесу в початковій школі. Освітній процес направлений на когнітивний розвиток учня – розвиток усіх видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять, формування понять, рішення завдань, уява та логіка, а ось емоційному житті учня і вмінню вибудовувати взаємовідносини з іншими приділяється недостатньо уваги.

Визначення емоційного інтелекту, що зробили зарубіжні та вітчизняні дослідники:

- уміння «інтелектуально» керувати своїм емоційним життям [2];
- особлива форма організації індивідуального емоційного досвіду у формі наявних емоційних структур, що породжують емоційний простір відображення й емоційні репрезентації, які будуються в межах цього простору [3];
- інтегративна особистісна властивість, зумовлена динамічною єдністю афекту й інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних та мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, що забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного й соціального досвіду [17].

Отже, емоційний інтелект – це здатність до розуміння своїх та чужих емоцій і управління ними.

У структурі емоційного інтелекту виділяють два компоненти: внутрішньо особистісний (здатність до розуміння своїх емоцій і

управління ними); міжособистісний (здатність до розуміння емоцій інших людей і управлінню ними).

Здатність до розуміння емоцій означає, що людина: розпізнає емоцію, тобто встановлює сам факт наявності емоційного переживання у себе чи іншої людини; ідентифікує емоцію, тобто встановлює, яку саме емоцію відчуває він сам чи інша людина і знаходить для неї словесний вираз; розуміє причини, які викликають дану емоцію, і наслідки, до яких вона приведе [12].

Здатність до управління емоціями означає, що людина: контролює інтенсивність емоцій, приглушує дуже сильні емоції; контролює зовнішнє вираження емоцій; при необхідності довільно викликає ту чи іншу емоцію [9].

Існують фактори становлення емоційного інтелекту, а саме: сім'я, заклад дошкільної освіти та школа. Емоційний інтелект формується насамперед у сім'ї: емоційна культура батьків, стиль стосунків, вправлення дітей у розумінні та виразі емоційних станів та емоцій інших людей, виховання моральних почуттів, прищеплення звичок у ставленні до виконання обов'язків, інших членів сім'ї, тварин, речей. Емоційний інтелект продовжує розвиватися і в закладі дошкільної освіти. У дошкільному віці починає закладатися здатність до емоційної децентрації, що передуює інтелектуальній. Цей факт має важливе значення для соціальної взаємодії, адже спроможність дитини відволікатись від власних емоційних переживань сприймати емоційний стан іншої людини, забезпечує успішність у взаємодії з іншими.

М. Нгуен стверджував, що готовність дитини орієнтуватися на іншу людину і враховувати її емоційний стан у своїй діяльності та спілкуванні є найважливішим емоційним новоутворенням, яке відображає рівень розвитку і формування емоційного інтелекту старших дошкільників [10]. У початковій школі теж відбувається розвиток емоційного інтелекту. Адже прийшовши до школи, учень починає взаємодіяти з однокласниками, з'являються нові друзі, бере активну участь у житті колективу. В учня можуть виникати проблеми у відносинах з оточуючими через погану адаптацію чи надмірну сором'язливість тощо.

Розвиток «емоційного інтелекту» в учнів має вагомий вплив на:

- розвиток самосвідомості (усвідомлення власних емоцій і почуттів) і саморегуляції (усвідомленої регуляції емоційних станів і поведінки);
- розвиток почуття емпатії, здатності до розуміння внутрішнього світу інших людей;
- підвищення впевненості в собі, розвиток почуття самоприйняття;
- розвиток комунікативних навичок та вміння вирішувати конфлікти;

- розвиток соціально значущих мотивів поведінки;
- розвиток когнітивної сфери;
- становлення творчої діяльності та усвідомлення своєї індивідуальності;
- зниження агресивності і антисоціальної поведінки;
- підвищення лідерських якостей і навичок міжособистісного спілкування [13].

Також у процесі навчання, можна ввести самоконтроль, коли учням дозволяється самостійно оцінювати свої дії та вчинки. Необхідно дозволяти учням говорити відкрито про свої почуття та емоційний стан на уроках: музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, читання тощо.

Розвивати емоційний інтелект у молодших школярів доцільно за допомогою включення елементів музикотерапії у освітній процес початкової школи. Особливий інтерес викликає використання музичного мистецтва у психології, яке отримало назву музикотерапії.

Музикотерапія – це систематичне використання музики з метою немuzичного результату, коли музика застосовується для корекції фізичних, психологічних, когнітивних і соціальних функцій [18].

Музикотерапія широко використовується при лікуванні рухових і мовленнєвих розладів (заїкання, порушення координації), корекції недостатнього психомоторного розвитку, почуття ритму, мовного дихання учнів. Загалом музикотерапію розглядають як: основний психокорекційний засіб для вирішення особистісних та комунікативних проблем; допоміжний засіб психологічного впливу та оздоровлення; засіб психокорекції функціональних рухових, психогенних або соціальних відхилень.

Музикотерапія включає в себе ряд прийомів і методів, які сприяють нормалізації життя учнів. Задачами музикотерапії є: формування і розвиток музичних здібностей і навичок, нормалізація емоційної сфери, розвиток комунікативних навичок, розвиток емоційного інтелекту, навчання релаксації.

Музикотерапія може включати в себе різні види діяльності, такі як: співи, слухання музики, танцювально-ритмічні рухи, ігри на музичних інструментах, а також театралізація.

Музикотерапія – це ліки, які слухають! Музикотерапія являє собою метод, який використовує музику в якості засобу психологічної корекції стану дитини в бажаному напрямку розвитку. Численні методики музикотерапії передбачають цілісне використання музики як основного впливу (прослуховування музичних творів), так і доповнення музичним супроводом інших корекційних прийомів для посилення їх впливу. Правильний вибір музичної програми – ключовий фактор музикотерапії. Для того щоб музика надавала благотворний вплив на дитину, вона повинна відповідати його емоційному стану.

Музикотерапія є важливим засобом при роботі з учнями. Вона стимулює фантазію і створює настрій. Музика може розповісти про характер людини, а також про його внутрішні почуття.

Розрізняють три основні форми музикотерапії: рецептивну, активну, інтегративну. Рецептивна музикотерапія (пасивна) відрізняється тим, що учні не приймають активної участі, а займають позицію слухачів. Пропонується прослухати різні музичні композиції чи вслухатися в різні звучання, які відповідають емоційному стану учнів. Активні методи музикотерапії засновані на активній роботі з музичним матеріалом: гра на музичних інструментах, співи. Інтегративна музикотерапія наряду з музикою задіює можливості інших видів мистецтва: малювання під музику, музично-рухові ігри, пантоміма, драматизація під музику, створення віршів, малюнків, розповідей після прослуховування музики.

Музикотерапія характеризується абсолютною нешкідливістю, легкістю і простотою застосування, можливістю контролю. Використовуючи елементи музикотерапії учні можуть передавати найрізноманітніші емоції: радість, бадьорість, сум, ніжність, впевненість, тривогу; інтелектуальні і вольові процеси: рішучість, енергійність, серйозність; узагальнені властивості явищ дійсності: силу, легкість, направленість; найрізноманітніші характеристики рухів: швидкі, помірні, повільні, мляві, пружні, різкі, незграбні [15].

Фізіологом В. Бехтеревим (1857 – 1927) було доведено, що музика має вплив на фізіологічний стан учня заспокійливо чи збудливо в залежності від змісту. Він зробив висновок, що дитина реагує на звуки музики задовго до розвитку мовлення, майже з перших днів життя. Отже, якщо музика так впливає уже в перший рік життя на дитину, то необхідно використовувати її як засіб психолого-педагогічного впливу.

Учні, які слухають багато класичної музики, здатні до більш виражених і глибоких емоцій, володіють більш тонким сприйняттям світу і людей, більш вдумливі та уважні.

Музика розвиває просторове уявлення, благотворно впливає на вміння учня писати і говорити, вчить виражати свої думки, до того ж не тільки мовою, але і іншими засобами – наприклад, танцем, малюнком тощо.

Класична музика добре впливає на математичні здібності учня, розвиток логіки. Учні, які з раннього віку привчені слухати музику, проявляють інтерес до інших видів мистецтва, бо музика розвиває творчі здібності учня, посилює їх.

Класична музика робить навколишній світ для учня чарівним та незвичайним. Дає можливість його правильно зрозуміти та прийняти. Усі почуття: захоплення, трепет, кохання, страх, передчуття, радість, очікування, надія зібрані в ній. Музика привчає учня до щоденної праці, виховує терпіння, силу волі і посидючість, удосконалює емоції. Музика

вчить не тільки слухати, але і чути, не тільки дивитися, але і бачити, а коли учень бачить і чує, він – відчуває. А щастя учня як раз і залежить від того, якими очима вона бачить навколишній світ і які відчуває емоції від побаченого. Емоційна чуйність до музики, якба розвивається в учнів у процесі музичної діяльності, напряду пов'язана з розвитком емоційної чуйності і у житті, з вихованням таких якостей особистості як доброта та вміння співпереживати іншій людині [7].

Таким чином, музикотерапія: облагороджує емоційно; збагачує розумово; сприяє зростанню основних людських здібностей – здатності до логічного мислення і до оволодіння мовою і мовленням; сприяє розвитку соціально-цінних якостей; розширює і підсилює всі духовні та інтелектуальні можливості.

Зауважимо, що для корекції тривожності в молодшому шкільному віці застосовується багато різних методів, але саме музикотерапія є одним із провідних.

А. Клюєв, Т. Наумова, У. Грюс, З. Міллер використовували музикотерапію як основний метод корекції тривожності, страхів та емоційних відхилень. Розроблені ними методики передбачають як цілісне і ізольоване використання музики в якості провідного чинника впливу (прослуховування музичних творів, індивідуальні та групові заняття музикою), так і доповнення музичним супроводом інших корекційних прийомів для посилення їх впливу і підвищення ефективності.

Ж. Зав'ялова виділяє наступні напрямки корекційного впливу музикотерапії: емоційна активація в процесі вербальної психотерапії, розвиток у молодших школярів навичок міжособистісного спілкування, що регулює вплив на психо-вегетативні процеси [4]. В якості психологічних прийомів корекційного впливу музикотерапії автори виділяють:

- катарсис (емоційну розрядку);
- полегшення усвідомлення тривожних переживань дітьми;
- конфронтацію з життєвими проблемами;
- надбання нових засобів емоційної експресії;
- полегшення формування нових відносин.

Під час прослуховування музики у молодших школярів формуються позитивні емоції, а болісні і неприємні афекти при цьому піддаються певній розрядці та цілковитого знищення [6].

Висновки. Отже, емоційний інтелект – це важлива складова розвитку особистості, яку можна розвивати у молодшому шкільному віці за допомогою музикотерапії, що в свою чергу коригує тривожність молодших школярів. Адже дуже важливим є, щоб учні: сприймали емоції, розуміли їх, ідентифікували, а також поводитися у відповідності до емоцій, які переживають.

На уроках діти в захваті від музичних фізкультхвилинок. На уроці української мови «Алфавіт. Узагальнення і систематизація вивченого

матеріалу» разом з учнями вивчали алфавіт, а для більш свідомого запам'ятовування використовували музикальний супровід. Пісню «Алфавіт» учні 1-Б класу виконували із задоволенням і натхненням. Із задоволенням виконали завдання у якому потрібно було створити і намалювати образ літери. Ця вправа допомогла розкритися учням, до того ж жодна буква не була схожа на іншу.

Список використаних джерел:

1. Андреева И. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. Вопросы психологии. 2007. № 5. С. 57-65.
2. Вайсбах Х., Дакс У. Эмоциональный интеллект. Душа и тело. Лик пресс., 1998.
3. Журавльова М. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/14.pdf.pdf
4. Зав'ялова Ж. Емоційний інтелект EQ. *Управління персоналом*. 2006. № 7. С. 40-42.
5. Зарицька В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю : дис. ... докт. псих. наук : 19.00.07. Запоріжжя, 2012. 513 с.
6. Квітка Н. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку. К. 2013. 82 с.
7. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. 192 с.
8. Кочубей Б. Эмоциональная устойчивость школьника. М.: Знание, 1988. 80 с.
9. Люсін Д. Нова методика для вимірювання емоційного інтелекту: опитувальник ЕМІН. Психологічна діагностика. 2006. № 4. С. 3-22.
10. Малашевська І. Формування музичної компетентності у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами музикотерапії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 14. Теорія і методика мистецької освіти. Випуск 16 (21). К. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 174-178.
11. Медвідь Л. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/87-natsionalno-patriotychne-vykhovannia-ditei-ta-uchnivskoi-molodi-v-umovakh-modernizatsiinykh-suspilnykh-zmin-15-travnia-2018>
12. Мельник М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/73/part_1/26.pdf
13. Носенко Е., Коврига Н. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. К.: Вища школа, 2003. 126 с.
14. Савченко Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2014/12/5.pdf>
15. Самсонова Г. Музикотерапія у комплексі оздоровчих технологій. Спеціальні розділи відновлювальної медицини. Теорія і практика відновлювальної медицини. Т. V. Дизайн-Колегія. 2006.
16. Чистякова М. Психогімнастика. Просвіта, 1990. 164 с.
17. Шпак М. Емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційного інтелекту в молодшому шкільному віці. Психологічні перспективи. Випуск 29, 2017. С. 234-244.
18. Шушарджан С. Посібник з музичної терапії. Медицина, 2005. 450 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ І ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Збірник наукових праць магістрантів

Випуск 9

До 300-річчя від дня народження Т. С. Сковороди

Статті друкуються в авторській редакції.

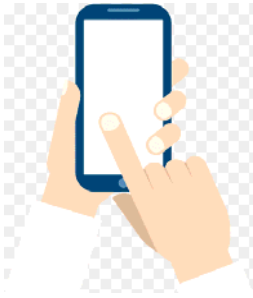
Відповідальний за випуск: Агаркова Наталія Олександрівна

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк – цифровий. Ум. друк. арк.8,1.
Зам. № 17-11. Наклад 50 прим. Ціна договірна.

Видавництво та друк
ФОП Іванченко І. С.
пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.
Тел.: +38 (050/093) 40-243-50.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4388 від 15.08.2012 р.
www.monograf.com.ua

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВПРАЦІ!

0572-68-41-04

Факультет початкового навчання

Кафедра початкової і професійної освіти

<http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-pochatkovoyi-i-profesiynoyi-osvity>

e-mail:

kaf-professional-edu@hnpu.edu.ua

<https://www.facebook.com/victoria.uschmarova>
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100022904061113>

[pochatkove_navchannya](#)